TITI

LUCRETII CARI

DE RERUM NATURA

LIBRI SEX.

Ex Recensione

THOMÆ CREECHII

Et

SIGEBERTI HAVERCAMPII

Cum Notis Selectioribus.

TOMUS II.

VENETIIS MDCCLXXXV

Apud Thomam Bettinelli

Cum Facultate, ac Privilegio.

TITI LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Qua supra libro primo usus est comparatione Lucretius, ut Memmii sui animum tantisper a contentione relaxaret; eadem hunc librum quartum a v. 1 ad v. 26 auspicatur, ut auditorem sibi docilem reddat, & attentum. II. *Libri hujus proponit argumentum, quod ex industria cum superioribus connectit. Cum enim primo & secundo libro abunde docuerit, quæ & qualia sint rerum Primordia, quibus figuris distincta, quo motu ferantur, ac ceteras res procreent; libro vero tertio Animæ atque Animi naturam fusius explicaverit; merito sane a v. 26 ad v. 46 hanc aliam subnectit disputationem de sensatione tam vigilantium quam dormien-*

tium. Quam disputationem ut ex ordine absolvat, a Simulacris exorditur, quibus omnem sensationem fieri contendit. Docet itaque III. a rerum superficie tenuia quædam & subtilissima Simulacra mitti, quæ passim per aera volitant, sigillatim tamen sub visum non cadunt, nisi a speculis aut aqua repulsa in oculos incurrant, a v. 46 ad v. 108. IV. Subtilitatem horum Simulacrorum demonstrat, & subinde exiguitatem Primordiorum confirmat, ad v. 129. V. Simulacrorum duplex distinguit genus, alterum eorum quæ sponte sua generantur in aere, qualia nonnumquam videmus fieri in nubibus, quæ modo gigantum, modo montium, aut belluarum imagines imitantur; alterum eorum quæ a rerum superficie avolant, quasi tenues rerum exuviæ: & deinde a rerum superficie has exuvias perpetuo oriri docet, & ea motus celeritate per aera ferri, ut luminis solaris jactum facile superent, a v. 129 ad v. 217. VI. Quia Visus omnium sensuum primus habetur, ab eo exorditur; quem ex Simulacrorum seu Imaginum incursu fieri docet. Interim autem explicat ea omnia, quæ ad Visus caussas spectant, variaque de Visu problemata proponit, quæ rite solvit & explicat, a v. 217 ad v. 471. VII. Ne vero aliquis ex problematis modo explicatis sensus fallaciæ arguat, illorum dignitatem copiose adstruit, a v. 471 ad v. 524. Et subinde Scepticos præcipue

a v. 471 ad v. 479 refutat: & demum asserit omnem Veritatem fidei sensuum inniti. VIII. His ita de Visu disputatis, cæteros sensus aggreditur, ac primum docet Vocem ac Sonum corporeas esse Imagines, quæ aurem pariter feriant & auditum faciant: Vocis naturam atque formaturam explicat. Cur eadem Vox percipiatur a multis, rationem reddit. Quid sit Echo, quomodo fiat, a v. 524 ad v. 619 IX. Deinde de Sapore, & Gustu, & Odore, & Olfactu docet; quid nempe sit Sapor, quid Odor, & cur non ab omnibus sentiantur. Cur Cibus idem aliis dulcis, aliis amarus fiat: cur Odor alius aliis sit magis aptus, & Vox aliis terrorem incutiat, quæ alios juvet, saltem non terreat, a v. 619 ad v. 726. X. de Imaginatione atque Cogitatione agit, quas per tenuissima rerum Simulacra seu Imagines, quæ in mentem incurrant, fieri pariter ait: inde varia de Cogitationibus problemata proponit & explicat. Cur, v. g. videamur in somnis videre illos, qui jam mortui sunt: cur Simulacra rerum seu Imagines videantur nobis morari dum cogitamus ea: cur subito quisque cogitat quæ lubuerit; cur in somnis cernimus moveri, a v. 726 ad v. 820. XI. a v. 821 ad v. 905 docet linguam, oculos, aures, nares, omnia denique sensationis organa prius nata esse quam eorum usum: secus vero in artificiosis rebus, quæ pendent ex prævisa indigentia. XII. De

Somno, ac Insomniis agit, inprimisque docet qua ratione fiat Somnus in nobis, & in cæteris animantibus: Somniorum varias assignat caussas: & demum ad res Venereas delapsus a v. 1050 usque ad finem libri de Amore, Sterilitate, Fœcunditate &c. liberius forsan & apertius quam par erat (sed Philosophi in hisce rebus sibi maxime indulgent) disputat.

AVIA Pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo, juvat integros accedere fontes:
Atque haurire; juvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musæ. 5
Primum quod magnis doceo de rebus, & arctis
Relligionum animos nodis exsolvere pergo:
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, museo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur. 10
Nam veluti pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum 15
Absinthî laticem, deceptaque non capiatur;

VERS. 1 *Omnia* Q. (7 *animum* N. & alii. (8 *pando* plures. (9 *liquore* quidam Codd. imperite.

Sed potius tali tactu recreata valescat.
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac; volui tibi suaviloquenti 20
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi museo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum; ac persentis utilitatem. 25

Sed quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, & quam variis distantia formis
Sponte sua volitent æterno percita motu;
Quoque modo possint res ex his quæque creari:
Atque animi quoniam docui natura quid esset, 30
Et quibus e rebus cum corpore compta vigeret,
Quove modo distracta rediret in ordia prima:
Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
Attinet, esse ea, quæ rerum simulacra vocamus:
Quæ quasi membranæ summo de corpore rerum 35
Dereptæ volitant ultro citroque per auras;
Atque eadem nobis vigilantibus obvia mentes
Terrificant, atque in somnis, cum sæpe figuras
Contuimur miras, simulacraque luce carentum;
Quæ nos horrifice languentes sæpe sopore 40
Excierunt: ne forte animas Acherunte reamur

17 *tractu* i. e. *haustu* Gif. male. (25 *præsentis* Lamb. perperam. (28 *alterno* P. Y. Z. (31 *côpta* seu *coapta* Fab.

Effugere, aut umbras inter vivos volitare;
Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
Cum corpus simul, atque animi natura perempta,
In sua discessum dederunt primordia quæque. 45
Dico igitur, rerum effigias, tenuesque figuras
Mittier ab rebùs, summo de corpore earum:
Quæ quasi membrana, vel cortex nominitanda est,
Quod speciem, ac formam similem gerit ejus imago,
Cujuscunque cluet de corpore fusa vagari. 50
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multæ, partim diffusa solute,
Robora seu fumum mittunt, ignesque vaporem;
Et partim contexta magis, condensaque, ut olim 55
Cum veteres ponunt tunicas æstate cicadæ;
Et vituli cum membranas de corpore summo
Nascentes mittunt, & item cum lubrica serpens
Exuit in spinis vestem: nam sæpe videmus
Illorum spoliis vepres volitantibus auctas. 60
Hæc quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti summo de corpore earum.
Nam, cur illa cadant magis, ab rebusque recedant,
Quam quæ tenuia sunt, hiscendi est nulla potestas.
Præsertim cum sint in summis corpora rebus 65

46 *effigies* G. & alii. (47 *cortice* Gif. Gass. & multi alii, sed ineptissime. (56 *teretes* & *ætate* al. frustra.
61 *Quæ q.* plures. (62 *rerum* pro *earum* al. multi.
64 *ostendi* pro *hiscendi* al. male.

Multa minuta, jaci quæ possint ordine eodem
Quo fuerint, veterem & formæ servare figuram;
Et multo citius, quanto minus endopediri
Pauca queunt, & sunt in prima fronte locata.

Nam certe jaci, atque emergere multa videmus 70
Non solum ex alto, penitusque, ut diximus ante,
Verum de summis ipsum quoque sæpe colorem;
Et volgo faciunt id lutea, russaque vela,
Et ferrugina, cum magnis intenta theatris,
Per malos volgata, trabesque trementia flutant. 75
Namque ibi consessum caveaï subter, & omnem
Scenaï speciem, patrum, matrumque, deorumque,
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore:
Et quanto circum mage sunt inclusa theatri
Mœnia, tam magis hæc intus perfusa lepore 80
Omnia conrident, conrepta luce diei.
Ergo lintea de summo cum corpore fucum
Mittunt, effigias quoque debent mittere tenues
Res quæque, ex summo quoniam jaculantur utræque.
Sunt igitur, jam formarum vestigia certa, 85
Quæ volgo volitant, subtili prædita filo,
Nec singillatim possunt secreta videri.

Præterea, omnis odos, fumus, vapor, atque aliæ res
Consimiles, ideo diffusæ rebus abundant,

67 *solitam* & al. (70 *jacier certe* Gass. *jaci ac tergere* al. Vid. not. ad h. l. (76 *concessum* Gass. X. (81 *concepta* plures. (85 *v. cæca* al. refragante Creechio.

Ex alto quia dum veniunt intrinsecus ortæ, 90
Scinduntur per iter flexum; nec recta viarum
Ostia sunt, qua contendunt exire coortæ.
At contra, tenuis summi membrana coloris
Cum jacitur, nihil est, quod eam discerpere possit,
In promptu, quoniam est in prima fronte locata. 95
Postremo in speculis, in aqua, splendoreque in omni
Quæcunque adparent nobis simulacra, necesse est,
Quandoquidem simili specie sunt prædita rerum,
Esse in imaginibus missis consistere eorum:
Nam cur illa cadant magis, ab rebusque recedant 100
Corpora, res multæ quæ mittunt corpore aperto,
Quam quæ tenuia sunt, hiscendi est nulla potestas.
Sunt igitur tenues formarum, consimilesque
Effigiæ, singillatim quas cernere nemo
Cum possit, tamen adsiduo crebroque repulsu 105
Rejectæ, reddunt speculorum ex æquore visum;
Nec ratione alia servari posse videntur
Tantopere, ut similes reddantur cuique figuræ.
Nunc age, quam tenui natura constet imago,
Percipe; & in primis quoniam primordia tantum 110
Sunt infra nostros sensus, tantoque minora,
Quam quæ primum oculi cœptant non posse tueri.
Nunc tamen id quoque uti confirmem, exordia rerum
Cunctarum quam sint subtilia, percipe paucis.

99 *earum* Gass. (103 *dissimilesque* vulgo ante Lamb.
104 *Effigies* multi.

Primum animalia sunt jam partim tantula, eorum 115
Tertia pars nulla ut possit ratione videri.
Horum intestinum quodvis quale esse putandum est?
Quid cordis globus, aut oculi? quid membra? quid? artus?
Quantula sunt? quid præterea primordia quæque?
Unde anima, atque animi constet natura necessum est? 120
Nonne vides, quam sint subtilia, quamque minuta?
  Præterea, quæcunque suo de corpore odorem
Exspirant acrem, panaces, absinthia tetra,
Abrotonique graves, & tristia centaurea;
Horum unum quodvis leviter si forte ciebis, 125
Quamprimum noscas rerum simulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, cassaque sensu.
Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
  Sed ne forte putes ea demum sola vagare, 130
Quæcunque ab rebus rerum simulacra recedunt:
Sunt etiam, quæ sponte sua gignuntur, & ipsa
Constituuntur in hoc cœlo, qui dicitur aer:
Quæ multis formata modis sublime feruntur;
Nec speciem mutare suam liquentia cessant: 135
Et cujusquemodi formarum vertere in ora,
Ut nubes facile interdum concrescere in alto
Cernimus, & mundi speciem violare serenam,

120 *anima* Gass. (125 *f. movebis* al. (138 Huic versui 143 subjungit Gass. Creech.

Aera mulcentes motu: nam sæpe gigantum
Ora volare videntur, & umbram ducere late; 140
Interdum magni montes, avolsaque saxa
Montibus anteire, & solem succedere præter:
Inde alios trahere, atque inducere bellua nimbos.

Nunc ea quam facili, & celeri ratione genantur,
Perpetuoque fluant ab rebus, lapsaque cedant. 145
Semper enim summum quidquid de rebus abundat,
Quod jaculentur; & hoc alias cum pervenit in res,
Transit, ut in primis vestem; sed in aspera saxa,
Aut in materiem ut ligni pervenit; ibi jam
Scinditur, ut nullum simulacrum reddere possit. 150
At cum, splendida quæ constant, opposta fuerunt,
Densaque,ut in primis speculum est,nihil accidit horum.
Nam neque uti vestem possit transire, neque ante
Scindi, quam meminit lævor præstare salutem.
Quapropter fit, ut hinc nobis simulacra genantur. 155
Et quamvis subito, quovis in tempore, quamque
Rem contra speculum ponas, adparet imago:
Perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
Texturas rerum tenues, tenuesque figuras.
Ergo multa brevi spatio simulacra genuntur, 160
Ut merito celer his rebus dicatur origo.

Et quasi multa brevi spatio submittere debet

139 *mulgentes* vel *mulcantes* i. e. verberantes, al.
143 *i. nubila n.* Gass. (152 *n. occidit* Gif. (159 *Exturae r.* Meurs.

Lumina sol, ut perpetuo sint omnia plena:
Sic a rebus item simili ratione necesse est
Temporis in puncto rerum simulacra ferantur 165
Multa modis multis in cunctas undique partes:
Quandoquidem speculum quocunque obvertimus, oris
Res ibi respondent simili forma, atque colore.

Præterea, modo cum fuerit liquidissima cœli
Tempestas, perquam subito fit turbida fœde 170
Undique, uti tenebras omnes Acherunta rearis
Liquisse, & magnas cœli complesse cavernas.
Usque adeo tetra nimborum nocte coorta,
Impendent atræ formidinis ora superne.
Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est, 175
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.

Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur,
Et quæ mobilitas ollis tranantibus auras
Reddita sit, longo ut spatio brevis hora teratur,
In quemcumque locum diverso numine tendunt; 180
Suavidicis potius, quam multis versibus edam:
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in ætheriis dispersus nubibus Austri.

Principio, persæpe leves res, atque minutis
Corporibus factas, celeres licet esse videre. 185
In quo jam genere est solis lux, & vapor ejus,

167 *queiscumque o.* vulgo post Lamb. *illuc* pro *oris* al.
168 *R. tibi* al. (170 *t. sæpe* Gass. (171 *reamur* al.
180 *In quem quæque l.* post multos alios malit Creech. *d. momine* al.

Propterea quia sunt e primis facta minutis:
Quæ quasi truduntur, perque aeris intervallum
Non dubitant transire, sequenti concita plaga.
Suppeditatur enim confestim lumine lumen, 190
Et quasi protelo stimulatur fulgure fulgur.
Quapropter simulacra pari ratione necesse est
Immemorabile per spatium transcurrere posse
Temporis in puncto: primum quod parvola causa
Est procul a tergo quæ provehat, atque propellat: 195
Deinde, quod usque adeo textura prædita rara
Mittuntur, facile ut quasvis penetrare queant res,
Et quasi permanare per aeris intervallum.

Præterea, si quæ penitus corpuscula rerum
Ex alto in terras mittuntur, solis uti lux, 200
Ac vapor, hæc puncto cernuntur lapsa diei
Per totum cœli spatium diffundere sese;
Perque volare mare, ac terras, cœlumque rigare
Quod supera est; ubi tam volucri hæc levitate feruntur:
Quid? quæ sunt igitur jam prima in fronte parata 205
Cum jaciuntur, & emissum res nulla moratur,
Nonne vides citius debere, & longius ire:
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant lumina cœlum?

Hoc etiam in primis specimen verum esse videtur, 210

188 *cuduntur* plures. (193 *Innumerabile* prisci Codd. Pii. 194 *plurima c.* Fab. (200 *Ex altoque foras m.* alii multi legunt, quod probat Creechius. (208 *Multiplicisque* Gif. & al. (210 *r. veri* P.

Quam celeri motu rerum simulacra ferantur,
Quod simul ac primum sub divo splendor aquaï
Ponitur, extemplo, cœlo stellante, serena
Sidera respondent in aqua radiantia mundi.
Jamne vides igitur, quam puncto tempore imago 215
Ætheris ex oris ad terrarum accidat oras?

Quare etiam atque etiam mitti hæc fateare necesse est
Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacessant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores:
Frigus ut a fluviis, calor a sole, æstús ab undis 220
Æquoris, exesor mœrorum litora circum:
Nec variæ cessant voces volitare per auras:
Denique in os salsi venit humor sæpe saporis,
Cum mare versamur propter; dilutaque contra
Cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror. 225
Usque adeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur: & in cunctas dimittitur undique partes,
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi:
Perpetuo quoniam sentimus, & omnia semper
Cernere, odorari licet, & sentire sonorem. 230

Præterea, quoniam manibus tractata figura
In tenebris quædam, cognoscitur esse eadem, quæ
Cernitur in luce, & claro candore; necesse est
Consimili causa tactum, visumque moveri.

215 *p. temporis* C. E. N. (216 *in t. incidat* al. (219 *obortas* pro *odores* olim legerat Lambinus. (222 *p. aures* Gif. & al. (230 *exaudire* r. l. ed. pr. *sentire sonare* Gif.

Nunc igitur, si quadratum tentamus, & id nos 235
Commovet in tenebris: in luci quæ poterit res
Accidere ad speciem, quadrata nisi ejus imago?
Esse in imaginibus quapropter causa videtur
Cernendi, neque posse sine his res ulla videri.

Nunc ea, quæ dico, rerum simulacra, feruntur 240
Undique, & in cunctas jaciuntur didita partes:
Verum, nos oculis quia solis cernere quimus,
Propterea fit, uti, speciem quo vertimus, omnes
Res ibi eam contra feriant forma, atque colore.
Et quantum quæque a nobis res absit, imago 245
Efficit, ut videamus, & internoscere curat.
Nam cum mittitur, extemplo protrudit, agitque
Aera, qui inter se cumque est, oculosque locatus:
Isque ita per nostras acies perlabitur omnis;
Et quasi perterget pupillas, atque ita transit. 250
Propterea fit, uti videamus quam procul absit
Res quæque; & quanto plus aeris ante agitatur,
Et nostros oculos perterget longior aura,
Tam procul esse magis res quæque remota videtur:
Scilicet hæc summe celeri ratione geruntur, 255
Quale sit ut videamus: & una quam procul absit.

Illud in his rebus minime mirabile habendum est,
Cur ea, quæ feriant oculos simulacra, videri
Singula cum nequeant, res ipsæ perspiciantur:

243 *faciem* pro *speciem* malit Lanb. (247 *procudit* Gif. & al.
249 *omnes* Lamb. (256 *Quals sit* legi malit Creech.

Ventus enim quoque paullatim cum verberat, & cum 260
Acre ferit frigus, non privam quamque solemus
Particulam venti sentire, & frigoris ejus;
Sed magis unversum: fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in nostro, tanquam aliquæ res
Verberet, atque sui det sensum corporis extra. 265
Præterea, lapidem digito cum tundimus, ipsum
Tangimus extremum saxi, summumque colorem.
Nec sentimus eum tactu, verum magis ipsam
Duritiem penitus saxi sentimus in alto.

Nunc age, cur ultra speculum videatur imago 270
Percipe; nam certe penitus remota videtur.
Quod genus illa, foris quæ vere transpiciuntur,
Janua cum per se transpectum præbet apertum,
Multa facitque foris ex ædibus ut videantur.
Is quoque enim duplici, geminoque fit aere visus. 275
Primus enim est, citra postes qui cernitur aer.
Inde fores ipsæ dextra, lævaque sequuntur.
Post extraria lux oculos perterget, & aer
Alter, & illa, foris quæ vere transpiciuntur.
Sic ubi se primum speculi projecit imago, 280
Dum venit ad nostras acies protrudit, agitque
Aera, qui inter se cunque est oculosque locatus:
Et facit, ut prius hunc omnem sentire queamus,

261 *primam* Lamb. & alii multi. (264 *aliqua* Gif. Gass. & al. (271 *semota* al. (275 *Ipse etenim d.* Gif. ex Mss. 276 *positus* pro *postes* Gass. (278 *pertinget* plures.

Quam speculum: sed ubi speculum quoque sensimus ipsum,
Continuo a nobis in id hæc, quæ fertur, imago 285
Pervenit, & nostros oculos rejecta revisit;
Atque alium præ se propellens aera volvit,
Et facit, ut prius hunc, quam se, videamus: eoque
Distare a speculo tantum remota videtur.
Quare etiam atque etiam minime mirarier est par 290
Illis, quæ reddunt speculorum ex æquore visum,
Aeribus binis, quoniam res confit utroque.

Nunc ea, quæ nobis membrorum dextera pars est,
In speculis fit ut in læva videatur, eo quod
Planitiem ad speculi veniens cum offendit imago, 295
Non convertitur incolumis; sed recta retrorsum
Sic eliditur, ut siquis prius, arida quam sit
Cretea persona, adlidat pilæve, trabive;
Atque ea continuo rectam si fronte figuram
Servet, & elisam retro sese exprimat ipsa: 300
Fiet ut, ante oculus fuerit qui dexter, hic idem
Nunc sic lævus, & e lævo sit mutua dexter.

Fit quoque, de speculo in speculum ut tradatur imago:
Quinque etiam, sexve ut fieri simulacra suerint.
Nam quæcunque retro parte interiore latebunt: 305
Inde tamen, quamvis torte, penitusque remota,
Omnia per flexos aditus educta licebit

Plu-

292 *Aciebus & utrimque* Gif. (294 *uti læva* Muret.
298 *Cressam* seu *Creteam personam* malit Lamb.
299 *si forte* al.

Pluribus hæc speculis videantur in ædibus esse.
Usque adeo e speculo in speculum translucet imago:
Et cum læva data est, fit rursum ut dextera fiat: 310
Inde retrorsum redit, & convertit eodem.
Quinetiam, quæcunque latuscula sunt speculorum
Adsimili lateris flexura prædita nostri:
Dextera ea propter nobis simulacra remittunt,
Aut quia de speculo in speculum transfertur imago, 315
Inde ad nos elisa bis advolat: aut etiam quod
Circumagitur, cum venit imago, propterea quod
Flexa figura docet speculi convertier ad nos.
Indugredi porro pariter simulacra, pedemque
Ponere nobiscum credas, gestumque imitari, 320
Propterea, quia de speculi qua parte recedas,
Continuo nequeunt illinc simulacra reverti:
Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac resilire ab rebus ad æquos reddita flexus.
Splendida porro oculi fugitant, vitantque tueri: 325
Sol etiam cæcat, contra si tendere pergas,
Propterea, quia vis magna est ipsius; & alte
Aera per purum graviter simulacra feruntur,
Et feriunt oculos turbantia compositura.
Præterea, splendor, quicunque est acer, adurit 330
Sæpe oculos, ideo quod semina possidet ignis

309 *tralucet* vulgo. (311 *reddit se* vulgo. (319 *Endogredi* Lamb. (322 *illuc* pro *illinc* Lamb. perperam, & *se remitti* Gass. (326 *intendere* al. *cernere* Gif.

Multa, dolorem oculis quæ gignunt insinuando.
  Lurida præterea fiunt quæcunque tuentur
Arquati, quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt simulacris obvia rerum, 335
Multaque sunt oculis in eorum denique mista,
Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.
  E tenebris autem quæ sunt in luce tuemur,
Propterea, quia cum propior caliginis aer
Ater init oculos prior, & possedit apertos; 340
Insequitur candens confestim lucidus aer,
Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit umbras
Aeris illius: nam multis partibus hic est
Mobilior, multisque minutior, & mage pollens.
Qui simul atque vias oculorum luce replevit, 345
Atque patefecit, quas ante obsederat ater;
Continuo rerum simulacra adaperta sequuntur,
Quæ sita sunt in luce, lacessuntque ut videamus.
Quod contra facere in tenebris a luce nequimus,
Propterea, quia posterior caliginis aer 350
Crassior insequitur, qui cuncta foramina complet;
Obsiditque vias oculorum, ne simulacra
Possint ullarum rerum conjecta moveri.
  Quadratasque procul turres cum cernimus urbis;
Propterea fit uti videantur sæpe rotundæ, 355

333 *Lutea* ex Varrone P. in not. (337 *tingunt* Gass.
349 *jacere* Z. *e luce* Gif. & al. quod probat Creech.
353 *contecta* Lamb. *conlecta* Gif.

Angulus obtusus quia longe cernitur omnis;
Sive etiam potius non cernitur; ac perit ejus
Plaga, nec ad nostras acies perlabitur ictus:
Aera per multum quia dum simulacra feruntur,
Cogit hebescere eum crebris offensibus aer. 360
Hinc, ubi suffugit sensum simul angulus omnis,
Fit, quasi tornata ut saxorum structa tuantur:
Non tamen ut coram quæ sunt, vereque rotunda,
Sed quasi adumbratim paullum simulata videntur.

Umbra videtur item nobis in sole moveri, 365
Et vestigia nostra sequi, gestumque imitari,
(Aera si credas privatum lumine posse
Indugredi, motus hominum, gestusque sequentem.
Nam nihil esse potest aliud nisi lumine cassus
Aer, id, quod nos umbram perhibere suemus.) 370
Nimirum, quia terra locis ex ordine certis
Lumine privatur solis, quacunque meantes
Officimus: repletur item, quod liquimus ejus.
Propterea fit, uti videatur, quæ fuit umbra
Corporis, e regione eadem nos usque secuta. 375
Semper enim nova se radiorum lumina fundunt,
Primaque dispereunt, quasi in ignem lana trahatur.
Propterea facile & spoliatur lumine terra:
Et repletur item, nigrasque sibi abluit umbras.

Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum. 380

362 *q. ut ad tornum s.* Gif. & al. (377 *q. carmine l.* B. *agmine* V.

Nam, quocunque loco sit lux, atque umbra, tueri
Illorum est, eadem vero sint lumina, necne,
Umbraque quæ fuit hic, eadem num transeat illuc;
An potius fiat, paullo quod diximus ante:
Hoc animi demum ratio discernere debet: 385
Nec possunt oculi naturam noscere rerum.
Proinde animi vitium hoc oculis adfingere noli.

Qua vehimur navi, fertur, cum stare videtur:
Quæ manet in statione, ea præter creditur ire:
Et fugere ad puppim colles, campique videntur, 390
Quos agimus præter navim, velisque volamus.

Sidera cessare ætheriis adfixa cavernis
Cuncta videntur: at adsiduo in sunt omnia motu:
Quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
Cum permensa suo sunt cœlum corpore claro: 395
Solque pari ratione manere, & luna videtur
In statione, ea quæ ferri res indicat ipsa.

Exstantesque procul medio de gurgite montes,
Classibus inter quos liber patet exitus, iidem
Adparent, & longe divolsi licet, ingens 400
Insula conjunctis tamen ex his una videtur.

Atria versari, & circumcursare columnæ
Usque adeo fit uti pueris videantur, ubi ipsi
Desierunt verti, vix ut jam credere possint,
Non supra sese ruere omnia tecta minari. 405

393 *videmus* Z.

Jamque rubrum tremulis jubar ignibus erigere alte
Cum cœptat natura, supraque extollere montes;
Quos tibi tum supra sol montes esse videtur,
Comminus ipse suo contingens fervidus igni,
Vix absunt nobis missus bis mille sagittæ: 410
Vix etiam cursus quingentos sæpe veruti:
Inter eos, solemque jacent immania ponti
Æquora, substrata ætheriis ingentibus oris:
Interjectaque sunt terrarum millia multa,
Quæ variæ retinent gentes & sæcla ferarum. 415

At conlectus aquæ digitum non altior unum,
Qui lapides inter sistit per strata viarum,
Despectum præbet sub terras impete tanto,
A terris quantum cœli patet altus hiatus:
Nubila despicere, & cœlum ut videare videre, & 420
Corpora mirande sub terras abdita cœlo.

Denique, ubi in medio nobis equus acer obhæsit
Flumine, & in rapidas amnis despeximus undas;
Stantis equi corpus transversum ferre videtur
Vis, & in adversum flumen contrudere raptim: 425
Et, quocunque oculos trajecimus, omnia ferri,
Et fluere adsimili nobis ratione videntur.

Porticus æquali quamvis est denique ductu,
Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis;

416 *conjectus* vel *commixtus* al. (421 *mirando* vulgo: *mirandi* — *cœli* al. *pacto* pro *cœlo* Fab. (422 *adhæsit* plures.

Longa tamen parte ab summa cum tota videtur, 430
Paullatim trahit angusti fastigia coni,
Tecta solo jungens, atque omnia dextera lævis:
Donicum in obscurum coni conduxit acumen.

In pelago nautis ex undis ortus, in undis
Sol fit uti videatur obire, & condere lumen: 435
Quippe ubi nil aliud nisi aquam, cœlumque tuentur,
Ne leviter credas labefactari undique sensus.

At maris ignaris in portu clauda videntur
Navigia, aplustris fractis, obnitier undis.
Nam quæcunque supra rorem salis edita pars est 440
Remorum, recta est; & recta superne guberna:
Quæ demersa liquore obeunt, refracta videntur
Omnia converti, sursumque supina reverti;
Et reflexa prope in summo fluitare liquore.
Raraque per cœlum cum venti nubila portant 445
Tempore nocturno, tum splendida signa videntur
Labier adversum nimbos, atque ire superne
Longe aliam in partem, quam quo ratione feruntur.

At si forte oculo manus uni subdita subter
Pressit eum, quodam sensu fit, uti videantur 450
Omnia, quæ tuimur, fieri tum bina tuendo;
Bina lucernarum florentia lumina flammis,
Binaque per totas ædes geminare supellex:

430 *Longe* al. (438 *in ponto* malit Creech. (444 *volitare* *l.* D. (447 *a. nubes* vulgo post Lamb. (448 *ac vera r.* quidam Codd. (450 *p. cum q.* Gif. & al. (452 *flagrantia* al.

Et duplices hominum facies, & corpora bina.
Denique cum suavi devinxit membra sopore 455
Somnus, & in summa corpus jacet omne quiete;
Tum vigilare tamen nobis, & membra movere
Nostra videmur, & in noctis caligine cæca
Cernere censemus solem, lumenque diurnum;
Conclusoque loco cœlum, mare, flumina, montes 460
Mutare, & campos pedibus transire videmur:
Et sonitus audire, severa silentia noctis
Undique cum constent, & reddere dicta tacentes.
Cætera de genere hoc mirande multa videmus,
Quæ violare fidem quasi sensibus omnia quærunt: 465
Nequidquam: quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipsi,
Pro visis ut sint, quæ non sunt sensibus visa.
Nam nihil egregius, quam res secernere apertas
A dubiis, animus quas ab se protinus addit. 470
Denique nil sciri si quis putat, id quoque nescit,
An sciri possit, quoniam nil scire fatetur:
Hunc igitur contra mittam contendere causam,
Qui capite ipse suo in statuit vestigia sese.
Et tamen hoc quoque uti concedam scire, at id ipsum 475

460 *Conclusique l.* al. (464 *mirando* vulgo: *miranda* al.
469 *ægrius est* V. Y. Z. recte, ut Creechio videtur.
470 *abdit* Codd. quidam. (472 *quo se* Lamb. & al. *cum se* Gass. *qui se* Creech. (473 *quidnam c. curem* conj Lamb.
474 *instituit v. retro* vulgo. — *insistit* Gass. (475 *hunc quoque ubi* Gass.

Quæram (cum in rebus veri nil viderit ante)
Unde sciat, quid scit scire, & nescire vicissim;
Notitiam veri quæ res, falsique crearit;
Et dubium certo quæ res differre probarit.
Invenies primis ab sensibus esse creatam 480
Notitiam veri, neque sensus posse refelli:
Nam majore fide debet reperirier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid majore fide porro, quam sensus haberi
Debet? an ab sensu falso ratio orta valebit 485
Dicere eos contra, quæ tota ab sensibus orta est?
Qui nisi sint veri, ratio quoque falsa fit omnis.
An poterunt oculos aures reprehendere? an aures
Tactus? an hunc porro tactum sapor arguet oris?
An confutabunt nares, oculive revincent? 490
Non (ut opinor) ita est: nam seorsum cuique potestas
Divisa est: sua vis cuique est: ideoque necesse est,
Quod molle,aut durum est, gelidum, fervensve, seorsum
Id molle, aut durum, gelidum, fervensve videri:
Et seorsum varios rerum sentire colores, 495
Et quæcunque coloribus sunt conjuncta, necesse est.
Seorsus item sapor oris habet vim, seorsus odores
Nascuntur, seorsum sonitus: ideoque necesse est,
Non possint alios alii convincere sensus.
Nec porro poterunt ipsi reprendere sese; 500

481 *sensibus* Gif. imperite.

Æqua fides quoniam debebit semper haberi.
Proinde,quod in quoque est his visum tempore,verum est.
Et, si non poterit ratio dissolvere causam,
Cur ea, quæ fuerint juxtim quadrata, procul sint
Visa rotunda; tamen præstat rationis egentem 505
Reddere mendose causas utriusque figuræ,
Quam manibus manifesta suis emittere quæquam;
Et violare fidem primam, & convellere tota
Fundamenta, quibus nixatur vita, salusque.
Non modo enim ratio ruat omnis, vita quoque ipsa 510
Concidat extemplo, nisi credere sensibus ausis,
Præcipitesque locos vitare, & cætera, quæ sint
In genere hoc fugienda; sequi, contraria quæ sint.
Illa tibi est igitur verborum copia cassa
Omnis, quæ, contra sensus instructa, parata est. 515
Denique ut in fabrica, si prava est regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua si ex parti claudicat hilum;
Omnia mendose fieri, atque obstipa necessum est,
Prava, cubantia, prona, supina, atque absona tecta; 520
Jam ruere ut quædam videantur velle, ruantque,
Prodita judiciis fallacibus omnia primis.
Sic igitur ratio tibi rerum prava necesse est,
Falsaque sit, falsis quæcunque ab sensibus orta est.

507 *quæque* Gif. & Gass. (519 *obstita* Festus, sed mendose, ut putat Gif. (520 *Parva* al.

Nunc alii sensus quo pacto quisque suam rem 525
Sentiat, haudquaquam ratio scruposa relicta est.

Principio, auditur sonus, & vox omnis, in aures
Insinuata suo pepulere ubi corpore sensum.
Corpoream quoque enim vocem constare fatendum est,
Et sonitum, quoniam possunt impellere sensus. 530
Præterradit enim vox fauces sæpe, facitque
Asperiora foras gradiens arteria clamor.
Quippe, per angustum turba majore coorta
Ire foras ubi cœperunt primordia vocum,
Scilicet expletis quoque janua raditur oris 535
Rauca viis; & iter lædit, qua vox it in auras.
Haud igitur dubium est, quin voces, verbaque constent
Corporeis e principiis, ut lædere possint.

Nec te fallit item, quid corporis auferat, & quid
Detrahat ex hominum nervis, ac viribus ipsis 540
Perpetuus sermo, nigraï noctis ad umbram
Auroræ perductus ab exoriente nitore;
Præsertim si cum summo est clamore profusus:
Ergo corpoream vocem constare necesse est;
Multa loquens quoniam amittit de corpore partem. 545

Asperitas autem vocis fit ab asperitate
Principiorum, & item lævor lævore creatur.
Nec simili penetrant aures primordia forma,
Cum tuba depresso graviter sub murmure mugit,

531 *Præterea radit* quidam Mss. (535 *redditur* plures.
536 *R. suis* Lamb.

Et revocat raucum retrocita barbara bombum; 550
Vallibus & cycni gelidis orti ex Heliconis,
Cum liquidam tollunt lugubri voce querelam.

Hasce igitur penitus voces cum corpore nostro
Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
Mobilis articulat verborum dædala lingua; 555
Formaturaque labrorum pro parte figurat.

Atque ubi non longum spatium est, unde illa profecta
Perveniat vox quæque, necesse est verba quoque ipsa
Plane exaudiri, discernique articulatim.
Servat enim formaturam, servatque figuram. 560
At si interpositum spatium sit longius æquo,
Aera per multum confundi verba necesse est,
Et conturbari vocem, dum transvolat auras.
Ergo fit, sonitum ut possis audire, neque hilum
Internoscere verborum sententia quæ sit, 565
Usque adeo confusa venit vox, inque pedita.

Præterea, editum sæpe unum perciet aures
Omnibus in populo emissum præconis ab ore:
In multas igitur voces vox una repente
Obsignans formam verbis, clarumque sonorem, 570
Diffugit, in privas quoniam se dividit aures.

At quæ pars vocum non aures accidit ipsas,

550 *Aut reboant r. retrocita cornua bombum* vulgo.
551 Vide notam ad h. v. (554 *ictu* pro *ore* Gass.
555 *nervorum D.* plures. (564 *illa* vel *illam* al. quod utrumvis recipi potest. (568 *missum* plures.
571 *incidit* Gif. & al. multi.

Præterlata perit, frustra diffusa per auras:
Pars solidis adlisa locis, rejecta sonorem
Reddit, & interdum frustratur imagine verbi. 575
Quæ bene cum videas, rationem reddere possis
Tute tibi atque aliis, quo pacto per loca sola
Saxa pares formas verborum ex ordine reddant,
Palantes comites cum montes inter opacos
Quærimus, & magna dispersos voce ciemus. 580
Sex etiam, aut septem loca vidi reddere voces,
Unam cum jaceres: ita colles collibus ipsis
Verba repulsantes iterabant dicta referre.
Hæc loca capripedes Satyros, Nymphasque tenere
Finitimi fingunt, & Faunos esse loquuntur; 585
Quorum noctivago strepitu, ludoque jocanti
Adfirmant volgo taciturna silentia rumpi,
Chordarumque sonos fieri, dulcesque querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum:
Et genus agricolûm late sentiscere, cum Pan 590
Pinea semiferi capitis velamina quassans,
Unco sæpe labro calamos percurrit hiantes,
Fistula silvestrem ne cesset fundere musam.
Cætera de genere hoc monstra, ac portenta loquuntur,
Ne loca deserta ab divis quoque forte putentur 595
Sola tenere: ideo jactant miracula dictis.
Aut aliqua ratione alia ducuntur, ut omne

583 *propulsantes* al. *r. tradebant* Fab. e conjectura.

Humanum genus est avidum nimis auricularum.
Quod superest, non est mirandum, qua ratione
Quæ loca per nequeunt oculi res cernere apertas, 600
Hæc loca per voces veniant, auresque lacessant,
Cum loquimur clausis foribus; quod sæpe videmus.
Nimirum, quia vox per flexa foramina rerum
Incolumis transire potest simulacra renutant:
Perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant; 605
Qualia sunt vitri, species quæ transvolat omnis.
Præterea, partes in cunctas dividitur vox,
Ex aliis aliæ quoniam gignuntur; ubi una
Dissiluit semel in multas exorta, quasi ignis
Sæpe solet scintilla suos se spargere in ignes. 610
Ergo replentur loca vocibus, abdita retro
Omnia quæ circum fuerint, sonituque cientur.
At simulacra viis directis omnia tendunt,
Ut sunt missa semel, quapropter cernere nemo
Se supra potis est: at voces accipere extra. 615
Et tamen ipsa quoque hæc, dum transit clausa viarum,
Vox obtunditur, atque aures confusa penetrat:
Et sonitum potius, quam verba, audire videmur.
Hæc, queis sentimus succum, lingua atque palatum,
Plusculum habent in se rationis, plusque operaï. 620
Principio, succum sentimus in ore, cibum cum

602 *Conloquimur* vulgo. *Conloquium c. f. quoque s. tenemus* Gif. e Codd. (606 *traviat* vel *trameat* multi: *travolat* al. 608 *ubi jam* al. (616 *claustra* al. (619 *Nec q.* Fab. & al. approbante Creechio.

Mandendo exprimimus: ceu plenam spongiam aquaï
Si quis forte manu premere, exsiccareque cœpit.
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, & raræ per plexa foramina linguæ. 625
Hæc ubi lævia sunt manantis corpora succi,
Suaviter attingunt, & suaviter omnia tractant
Humida linguaï circum sudantia templa.
At contra pungunt sensum, lacerantque coorta,
Quanto quæque magis sunt asperitate repleta. 630
Deinde voluptas est e succo fine palati:
Cum vero deorsum per fauces præcipitavit,
Nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus:
Nec refert quidquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capias, concoctum didere possis 635
Artubus, & stomachi humectum servare tenorem.
Nunc aliis alius cur sit cibus, ut videamus,
Expediam; quareve, aliis quod triste, & amarum est,
Hoc tamen esse aliis possit prædulce videri.
Tantaque in his rebus distantia, differitasque est, 640
Ut quod aliis cibus est, aliis fuat acre venenum.
Est itaque, ut serpens hominis contacta salivis
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.
Præterea, nobis veratrum est acre venenum,
At capris adipes, & coturnicibus auget. 645

631 *in f.* vulgo. (642 *Sæpe etenim s.* olim ediderat Lamb. qui deinde restituit: *Est itaque ut s. h. quæ tacta s. Est utique* vulgo.

Ut quibus id fiat rebus, cognoscere possis,
Principio meminisse decet, quæ diximus ante,
Semina multimodis in rebus mista teneri.
Porro omnes, quæcunque cibum capiunt animantes,
Ut sunt dissimiles extrinsecus, & generatim 650
Extima membrorum circumcæsura coercet,
Proinde & seminibus distant, variantque figura.
Semina cum porro distent, differre necesse est
Intervalla, viasque foramina quæ perhibemus,
Omnibus in membris, & in ore, ipsoque palato. 655
Esse minora igitur quædam, majoraque debent,
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse est:
Multa rotunda, modis multis multangula quædam.
Namque figurarum ut ratio, motusque reposcunt,
Proinde foraminibus debent differre figuræ; 660
Et variare viæ proinde ac textura coercet.
Ergo ubi quod suave est aliis, aliis fit amarum:
Illis, queis suave est, levissima corpora debent
Contrectabiliter caulas intrare palati.
At contra, quibus est eadem res intus acerba, 665
Aspera nimirum penetrant, hamataque fauces.

Nunc facile ex his est rebus cognoscere quæque.
Quippe, ubi cui febris, bili superante, coorta est,

650 *variatim* Faber, improbante Creechio. (651 *circumtextura* al. (652 *ex s. constant* al. *ac s. c.* Creech. ed. sec.
660 *distare figura* Gass. (662 *Hinc ubi* al. non male.
666 *asper animorum* Q. Y. Z. *b. formis* Gass.

Aut alia ratione aliqua est vis excita morbi;
Perturbatur ibi totum jam corpus, & omnes 670
Commutantur ibi positurae principiorum:
Fit, prius ad sensum ut quae corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, & caetera sint magis apta,
Quae penetrata queunt sensum progignere acerbum.
Utraque enim sunt in mellis commista sapore: 675
Id quod jam supera tibi saepe ostendimus ante.

Nunc age, quo pacto nares adjectus odoris
Tangat, agam. Primum res multas esse necesse est,
Unde fluens volvat varius se fluctus odorum.
Nam fluere, & mitti volgo, spargique putandum est. 680
Verum aliis alius magis est animantibus aptus,
Dissimiles propter formas, ideoque per auras
Mellis apes quamvis longe ducuntur odore;
Volturiique cadaveribus; tum fissa ferarum
Ungula quo tulerit gressum, permissa canum vis 685
Ducit; & humanum longe praesentit odorem
Romulidarum arcis servator, candidus anser.

Sic aliis alius nidor datus ad sua quemque
Pabula ducit, & a tetro resilire veneno
Cogit; eoque modo servantur saecla ferarum. 690

Hic odor ipse igitur, nares quicunque lacessit,
Est alio ut possit permitti longius alter.

Sed

679 *solvat* A. marg. (685 *promissa* vulgo. (687 *Romanorum* Gass. (692 *Est illo ut p. p. l. ille* conj. Fab. *promitti* Gif.

Sed tamen haud quisquam tam longe fertur eorum,
Quam sonitus, quam vox, mitto jam dicere, quam res,
Quæ feriunt oculorum acies visumque lacessunt. 695
Errabundus enim tarde venit, ac perit ante
Paullatim facilis distractus in aeris auras:
Ex alto primum quia vix emittitur ex re.
Nam penitus fluere, atque recedere rebus odores
Significat, quod fracta magis redolere videntur 700
Omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta.

Deinde videre licet majoribus esse creatum
Principiis voci: quoniam per saxea sæpta
Non penetrat, qua vox volgo, sonitusque feruntur.
Quare etiam quod olet, non tam facile esse videbis 705
Investigare, in qua sit regione locatum.
Refrigescit enim cunctando plaga per auras;
Nec calida ad sensum decurrit nuntia rerum.
Errant sæpe canes itaque, & vestigia quærunt.

Nec tamen hoc solis in odoribus, atque saporum 710
In genere est: sed item species rerum, atque colores
Non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
Ut non sint aliis quædam magis acria visu.
Quinetiam gallum, noctem explaudentibus alis
Auroram clara consuetum voce vocare, 715
Nenu queunt rapidi contra constare leones,

699 *ac decedere* vel *atque excedere* malit Lamb. (701 *concalefacta* Gif. ex Mss. (708 *decurrunt* E. Creech. Voss. ad Catull. (711 *colorum* Gass. (714 *expandentibus* quidam.

Inque tueri: ita continuo meminere fugaï:
Nimirum, quia sunt gallorum in corpore quædam
Semina, quæ, cum sunt oculis immissa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem 720
Præbent, ut nequeant contra durare feroces;
Cum tamen hæc nostras acies nil lædere possint:
Aut quia non penetrant, aut quod penetrantibus illis
Exitus ex oculis liber datur, in remeando
Lædere ne possint ex ulla lumina parte. 725

Nunc age, quæ moveant animum res, accipe, & unde,
Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico, rerum simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique partes
Tenuia, quæ facile inter se junguntur in auris, 730
Obvia cum veniunt, ut aranea, bracteaque auri.
Quippe etenim multo magis hæc sunt tenuia textu,
Quam quæ percipiunt oculos, visumque lacessunt:
Corporis hæc quoniam penetrant per rara, cientque
Tenuem animi naturam intus, sensumque lacessunt. 735

Centauros itaque, & Scyllarum membra videmus,
Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
Partim sponte sua quæ fiunt aere in ipso; 740

726 *percipe* Gass. (730 *reguntur* Q. (733 *percutiunt* Gif. & al. (735 *mentemque l.* Fab. recte, ut Creechio videtur. 737 *fauces* P. X. (739 *Omnigenum* plures.
740 *fluunt* quidam.

Partim quæ variis ab rebus cumque recedunt;
Et quæ consistunt ex horum facta figuris.
Nam certe ex vivo Centauri non fit imago:
Nulla fuit quoniam talis natura animalis.
Verum ubi equi,atque hominis casu convenit imago,745
Hærescit facile extemplo, quod diximus ante,
Propter subtilem naturam, & tenuia texta.

Cætera de genere hoc eadem ratione creantur,
Quæ cum mobiliter summa levitate feruntur,
Ut prius ostendi, facile uno commovet ictu 750
Quælibet una animum nobis subtilis imago.
Tenuis enim mens est, & mire mobilis ipsa.

Hæc fieri (ut memoro) facile hinc cognoscere possis,
Quatenus hoc simile est oculis, quod mente videmus;
Atque oculis simili fieri ratione necesse est: 755
Nunc igitur quoniam docui me forte leones
Cernere per simulacra, oculos quæcunque lacessunt;
Scire licet mentem simili ratione moveri
Per simulacra leonum cætera, quæ videt æque,
Nec minus,atque oculi:nisi quod mage tenuia cernit.760

Nec ratione alia, cum somnus membra profudit,
Mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt
Hæc eadem nostros animos, quæ, cum vigilamus:

742 *consiunt* Gif. & al. ex Mss. *Partim q. constant ex harum f. f.* legi malit Lamb. (744 *animantis* Gif.
745 *concurrit* al. & in seq. v. *Accrescit* pro *Hærescit*.
754 *illi, quod* Gif. marg. & al. multi. (761 *m. fatigat* Gass. *profundit* al.

Usque adeo, certe ut videamur cernere eum, quem
Reddita vita jam mors, & terra potita est. 765
Hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes
Corporis offecti sensus per membra quiescunt;
Nec possunt falsum veris convincere rebus.
Præterea, meminisse jacet, languetque sopore,
Nec dissentit, eum mortis, lethique potitum 770
Jampridem, quem mens vivum se cernere credit.

Quod superest, non est mirum, simulacra moveri,
Brachiaque in numerum jactare, & cætera membra:
Nam fit, ut in somnis facere hoc videatur imago.
Quippe, ubi prima perit, alioque est altera nata 775
Endo statu, prior hæc gestum mutasse videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum est.

Multaque in his rebus quæruntur, multaque nobis
Clarandum est, plane si res exponere avemus.

Quæritur in primis, quare, quod cuique libido 780
Venerit, extemplo mens cogitet ejus idipsum.
Anne voluntatem nostram simulacra tuentur?
Et simulac volumus, nobis occurrit imago?
Si mare, si terram cordi est, si denique cœlum,
Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas, 785
Omnia sub verbone creat natura, paratque?

765 *R. vitaï* vulgo: *jam pausa* Fab. (767 *affecti* Gif. & al.
769 *Propterea* quidam, & pro *meminisse* al. *mens ipsa*; quod ex glossa irrepsit. (770 Quid si *N. discernit*? Creech.
771 *verum se* Gass. (778 *quærendum* P. (779 *expandere a.* D. non improbante Creechio. (784 *si terra c.* P. in not.

Cum præsertim aliis eadem in regione, locoque
Longe dissimiles animus res cogitet omnis?
  Quid porro, in numerum procedere cum simulacra
Cernimus in somnis, & mollia membra movere, 790
Mollia mobiliter cum alternis brachia mittunt?
Et repetunt oculis gestum pede convenienti?
Scilicet arte madent simulacra, & docta vagantur,
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?
An magis illud erit verum, quia tempore in uno 795
Cum sentimus id; ut cum vox emittitur una;
Tempora multa latent, ratio quæ comperit esse:
Propterea fit, uti quovis in tempore quæque
Præsto sint simulacra locis in queisque parata?
Tanta est mobilitas, & eorum copia tanta. 800
  Et quia tenuia sunt, nisi se contendit, acute
Cernere non potis est animus; proinde omnia, quæ sunt
Præterea, pereunt, nisi quæ ex se ipse paravit.
Ipse parat sese porro, speratque futurum,
Ut videat, quod consequitur rem quamque: fit ergo. 805
  Nonne vides, oculos etiam, cum tenuia quæ sint,
Cernere cœperunt, contendere se, atque parare,
Nec sine eo fieri posse, ut cernamus acute?
Et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
Si non advertas animum, proinde esse, quasi omni 810

792 *ollis g.* Creech. (793 *a. valent* al. (795 *t. i. illo* antiqui & fidei spectatæ Codd. Pii. (796 *Consentimus* al. multi. (801 *qua contendit* plures, & satis bene. 803 *nisi sic sese* vulgo.

Tempore semotæ fuerint, longeque remotæ.
Cur igitur mirum est, animus si cætera perdit,
Præter quam quibus est in rebus deditus ipse?
Deinde adopinamur de signis maxima parvis;
Ac nos in fraudem induimus, frustramur & ipsi. 815
 Fit quoque, ut interdum non suppeditetur imago
Ejusdem generis, sed fœmina quæ fuit ante,
In manibus vir tum factus videatur adesse:
Aut alia ex alia facies, ætasque sequatur:
Quod ne miremur, sopor, atque oblivia curant. 820
 Istud in his rebus vitium vehementer inesse:
Effugere errorem, vitareque præmetuenter,
Lumina ne facias oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus; &, ut proferre viaï
Proceros passus, ideo fastigia posse 825
Surarum, ac feminum pedibus fundata plicari:
Brachia tum porro validis ex apta lacertis
Esse, manusque datas utraque a parte ministras,
Ut facere ad vitam possimus, quæ foret usus.
 Cætera de genere hoc, inter quæcunque pretantur, 830
Omnia perversa præpostera sunt ratione.
Nil adeo quoniam natum est in corpore, ut uti
Possemus, sed quod natum est, id procreat usum:
Nec fuit ante videre oculorum lumina nata;

815 *frustraminis* Cod. Voss. (821 *Illud-vehementer* & *istum* vulg. (822 *v. præmeditator* vulgo: *illorumque errorem præmeditemur* Gif. & alii alia. (823 *L. non f.* vulgo.
825 *vestigia p.* nonnulli. (827 *B. nec* P. (829 *q. ferat u.* al.

Nec dictis orare prius, quam lingua creata est: 835
Sed potius longe linguæ præcessit origo
Sermonem; multoque creatæ sunt prius aures,
Quam sonus est auditus: & omnia denique membra
Ante fuere, (ut opinor) eorum quam foret usus.
Haud igitur potuere utendi crescere causa. 840

At contra conferre manu certamina pugnæ,
Et lacerare artus, fœdareque membra cruore,
Ante fuit multo, quam lucida tela volarent.
Et volnus vitare prius natura coegit,
Quam daret objectum parmaï læva per artem. 845

Scilicet & fessum corpus mandare quieti,
Multo antiquius est, quam lecti mollia strata.
Et sedare sitim prius est, quam pocula, natum.
Hæc igitur possent utendi cognita causa
Credier, ex usu quæ sunt vitaque reperta. 850
Illa quidem seorsum sunt omnia, quæ prius ipsa
Nata, dedere suæ post notitiam utilitatis:
Quo genere in primis sensus, & membra videmus.
Quare etiam atque etiam procul est ut credere possis,
Utilitatis ob officium potuisse creari. 855

Illud item non est mirandum, corporis ipsa
Quod natura cibum quærit cujusque animantis.
Quippe etenim fluere, atque recedere corpora rebus
Multa modis multis docui: sed plurima debent

859 *pluria d.* Fab. improbante Creechio.

Ex animalibus iis, quæ sunt exercita motu; 860
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur,
Multa per os exhalantur, quem languida anhelant.
His igitur rebus rarescit corpus, & omnis
Subruitur natura, dolor quam consequitur rem:
Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus, 865
Et recreet vires interdatus, atque patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edendi.
Humor item discedit in omnia quæ loca cunque
Poscunt humorem, glomerataque multa vaporis
Corpora, quæ stomacho præbent incendia nostro, 870
Dissupat adveniens liquor; ac restinguit, ut ignem,
Urere ne possit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
Abluitur, sic expletur jejuna cupido.
Nunc qui fiat, uti passus proferre queamus, 875
Cum volumus, varieque datum sit membra movere;
Et quæ res tantum hoc oneris protrudere nostri
Corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico animo nostro primum simulacra meandi
Accidere, atque animum pulsare, ut diximus ante. 880
Inde voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
Rem quisquam, quam mens providit, quid velit, ante.
At, quod providet, illius rei constat imago.
Ergo animus cum sese ita commovet, ut velit ire,

862 *exantlantur* quidam: *exaltantur* Z. (866 *nervos i.* V.
867 *obduret* al.

Inque gredi, ferit extemplo, quæ in corpore toto 885
Per membra, atque artus, animaï dissita vis est:
Et facile est factu, quoniam conjuncta tenetur.
Inde ea proporro corpus ferit, atque ita tota
Paullatim moles protruditur, atque movetur.
Præterea, tum rarescit quoque corpus, & aer, 890
Scilicet ut debet qui semper mobilis exstat,
Per patefacta venit, penetratque foramina largus;
Et dispergitur ad partes ita quasque minutas
Corporis: hinc igitur rebus fit utrimque duabus,
Corpus uti, ut navis velis, ventoque, feratur. 895

Nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
Tantula quod tantum corpus corpuscula possint
Contorquere, & onus totum convertere nostrum.
Quippe etenim ventus subtili corpore tenuis
Trudit agens magnam magno molimine navim; 900
Et manus una regit quantovis impete euntem:
Atque gubernaclum contorquet quolibet unum.
Multaque per trochleas, & tympana pondere magno
Commovet, atque levi sustollit machina nisu.

Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem 905
Inriget, atque animi curas e pectore solvat;
Suavidicis potius, quam multis versibus, edam,
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam

894 *his i.* Fab. Cr. (895 *Corporis ut hac n.* Gif. inepte: *remis v.* conj. Gass. plaudente Creechio. (902 *una* vid. *manus* Gif. *unus* h. c. navis rector P.

Clamor, in ætheriis dispersus nubibus Austri.
Tu mihi da tenues aures, animumque sagacem, 910
Ne fieri negites, quæ dicam posse; retroque
Vera repulsanti discedas pectore dicta:
Tutemet in culpa cum sis, ne cernere possis.

Principio somnus fit, ubi est distracta per artus
Vis animæ, partimque foras ejecta recessit; 915
Et partim contrusa magis concessit in altum:
Dissolvuntur enim tum demum membra, fluuntque.
Nam dubium non est, animaï quin opera sit
Sensus hic in nobis, quem cum sopor impedit esse,
Tum nobis animam perturbatam esse putandum est, 920
Ejectamque foras, non omnem; namque jaceret
Æterno corpus perfusum frigore lethi:
Quippe ubi nulla latens animaï pars remaneret
In membris, cinere ut multa latet obrutus ignis,
Unde reconflari sensus per membra repente 925
Possit, ut ex igni cæco consurgere flamma.

Sed quibus hæc rebus novitas confletur, & unde
Perturbari anima, & corpus languescere possit,
Expediam: tu fac ne ventis verba profundam.

Principio, externa corpus de parte necessum est, 930
Aeriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque ejus crebro pulsarier ictu.
Propterea que fere res omnes, aut corio sunt,

912 *discedant* vulgo ante Lamb. (926 *i. tecto* vulgo ante L. ex interpretatione. (932 *Trudier* al.

Aut etiam conchis, aut callo, aut cortice tectæ.
Interiorem etiam partem spirantibus aer 935
Verberat hic idem cum ducitur, atque reflatur.
Quare utrimque secus cum corpus vapulet, & cum
Perveniant plagæ per parva foramina nobis
Corporis ad primas partes, elementaque prima;
Fit quasi paullatim nobis per membra ruina. 940
Conturbantur enim positura principiorum
Corporis, atque animi, sic, ut pars inde animaï
Ejiciatur, & introrsum pars abdita cedat;
Pars etiam distracta per artus, non queat esse
Conjuncta inter se, nec motu mutua fungi: 945
Inter enim sæpit aditus natura, viasque.
Ergo sensus abit mutatis motibus alte.
Et quoniam non est quasi quod suffulciat artus,
Debile fit corpus, languescunt omnia membra:
Brachia, palpebræque cadunt, poplitesque cubanti 950
Sæpe tama submittuntur viresque resolvunt.

Deinde cibum sequitur somnus, quia quæ facit aer,
Hæc eadem cibus, in venas dum diditur omnes,
Efficit: & multo sopor ille gravissimus exstat,
Quem satur, aut lassus capias, quia plurima tum se 955
Corpora conturbant magno contusa labore.
Fit ratione eadem conjectus porro animaï

934 *Aut seta a. c.* vulgo: *Aut cute conclusa* al.
943 *Eliciatur* plures. (946 *coitus* Gif. (950 *poplitesque procumbunt* vulgo. *procubant* Gif. (951 *S. etiam* al.

Altior, atque foras ejectus largior ejus,
Et divisior inter se, ac distractior intus.

Et cui quisque fere studio devinctus adhæret, 960
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Atque in qua ratione fuit contenta magis mens,
In somnis eadem plerumque videmur obire:
Causidici causas agere, & componere leges:
Induperatores pugnare, ac prœlia obire: 965
Nautæ contractum cum ventis cernere bellum:
Nos agere hoc autem, & naturam quærere rerum
Semper, & inventam patriis exponere chartis.
Cætera sic studia, atque artes plerumque videntur
In somnis animos hominum frustrata tenere. 970

Et, quicunque dies multos ex ordine ludis
Adsiduas dederunt operas, plerumque videmus,
Cum jam destiterint ea sensibus usurpare,
Reliquas tamen esse vias in mente patentes,
Qua possint eadem rerum simulacra venire. 975
Permultos itaque illa dies eadem obversantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere saltantes, & mollia membra moventes;
Et citharæ liquidum carmen, chordasque loquentes
Auribus accipere, & consessum cernere eundem, 980
Scenaïque simul varios splendere decores.
Usque adeo magni refert studium, atque voluntas,

964 *c. liter* al. (966 *degerere b.* Gif. (980 *consensum* vel *concentum* al.

Et quibus in rebus consuerint esse operati
Non homines solum, sed vero animalia cuncta.

Quippe videbis equos fortes, cum membra jacebunt, 985
In somnis sudare tamen, spirareque sæpe,
Et quasi de palma summas contendere vires,
Tunc quasi carceribus patefactis sæpe quiete:

Venantumque canes in molli sæpe quiete
Jactant crura tamen subito, vocesque repente 990
Mittunt, & crebras redducunt naribus auras,
Ut vestigia si teneant inventa ferarum.
Expergefactique sequuntur inania sæpe
Cervorum simulacra, fugæ quasi dedita cernant;
Donec discussis redeant erroribus ad se: 995

At consueta domi catulorum blanda propago,
Degere, sæpe levem ex oculis, volucremque soporem
Discutere, & corpus de terra conripere instant,
Proinde quasi ignotas facies, atque ora tuantur.
Et quam quæque magis sunt aspera seminiorum, 1000
Tam magis in somnis eadem sævire necessum est.
At variæ fugiunt volucres, pennisque repente
Sollicitant divûm nocturno tempore lucos,
Accipitres somno in leni si prœlia, pugnasque
Edere sunt persectantes, visæque volantes. 1005

Porro hominum mentes magnis quæ motibus edunt,

991 *crebro* plures & forsan melius. (995 *terroribus* Gif. & al. multi. (1000 *semina eorum* vulgo: *s. rerum*. 1002 *pinnisque* Gif. & al. (1004 *levi si* plures. 1006 *m. edunt?* vulgo.

Magna itidem sæpe in somnis faciuntque, geruntque.
Reges expugnant, capiuntur, prœlia miscent:
Tollunt clamores, quasi si jugulentur ibidem:
Multi depugnant, gemitusque doloribus edunt; 1010
Et quasi pantheræ morsu, sævive leonis
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
Multi de magnis per somnum rebus loquuntur,
Indicioque sui facti persæpe fuere:
Multi mortem obeunt, multi de montibus altis 1015
Se quasi præcipitent ad terram corpore toto
Exterrentur, & ex somno, quasi mentibus capti,
Vix ad se redeunt permoti corporis æstu.
Flumen item sitiens, aut fontem propter amœnum
Adsidet, & totum prope faucibus occupat amnem. 1020
Puri sæpe lacum propter, se, ac dolia curta,
Somno devincti credunt extollere vestem,
Totius humorem saccatum ut corporis fundant:
Cum Babylonica magnifico splendore rigantur.
  Tum, quibus ætatis freta primitus insinuantur, 1025
Semen ubi ipsa dies membris matura creavit;
Conveniunt simulacra foris e corpore quoque,
Nuntia præclari voltus, pulcrique coloris;
Qui ciet inritans loca turgida semine multo,
Ut, quasi transactis sæpe omnibus rebus, profundant 1030

1007 *M. etenim* Cr. *ita* vel *etiam* al. 1011 *sævique* vulgo. 1021 *Pueri s.* Gif. & al. multi. *Pusi* vulgo. (1022 *devicti* T. (1023 *siccatum* al. minus recte. (1027 *cuique* Gif. *quaque* al.

Fluminis ingentes fluctus, vestemque cruentent.
Sollicitatur id in nobis, quod diximus ante,
Semen: adulta ætas cum primum roborat artus.
Namque alias aliud res commovet, atque lacessit:
Ex homine humanum semen ciet una hominis vis. 1035
Quod simulatque suis ejectum sedibus exit,
Per membra, atque artus decedit corpore toto
In loca conveniens nervorum certa, cietque
Continuo partes genitales corporis ipsas:
Inritata tument loca semine, fitque voluntas 1040
Ejicere id, quo se contendit dira libido;
Idque petit corpus mens, unde est saucia amore:
„ Namque omnes plerumque cadunt in volnus, & illam
„ Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu,
„ Et si comminus est, hostem ruber occupat humor. 1045
Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictum,
Sive puer membris muliebribus hunc jaculatur,
Seu mulier toto jactans e corpore amorem,
Unde feritur, eo tendit, gestitque coire,
Et jacere humorem in corpus de corpore ductum: 1050
Namque voluptatem præsagit multa cupido.
Hæc Venus est nobis, hinc autem est nomen amoris:
Hinc illæ primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, & successit fervida cura.

1040 *voluptas* Q. 1. (1043 *N. homines* prisca exempl. P. *plerique* malit Lamb. (1052 *numen A.* Creech. 1054 *frigida* Gif. & al. multi.

Nam si abest quod ames, præsto simulacra tamen sunt 1055
Illius, & nomen dulce obversatur ad aures.

Sed fugitare decet simulacra, & pabula amoris
Absterrere sibi, atque alio convertere mentem:
Et jacere humorem conlectum in corpora quæque;
Nec retinere semel conversum unius amore: 1060
Et servare sibi curam, certumque dolorem.
Ulcus enim vivescit, & inveterascit alendo,
Inque dies gliscit furor, atque ærumna gravescit,
Si non prima novis conturbes volnera plagis,
Volgivagaque vagus Venere ante recentia cures, 1065
Aut alio possis animi traducere motus.

Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem:
Sed potius, quæ sunt sine pœna, commoda sumit.
Nam certa, & pura est sanis magis inde voluptas,
Quam miseris, etenim potiundi tempore in ipso 1070
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum:
Nec constat quid primum oculis, manibusque fruantur.
Quod petiere premunt arte, faciuntque dolorem
Corporis, & dentes inlidunt sæpe labellis,
Osculaque adfigunt, quia non est pura voluptas: 1075
Et stimuli subsunt, qui instigant lædere idipsum,
Quodcumque est, rabies unde illæ germina surgunt.
Sed leviter pœnas frangit Venus inter amorem,

Blan-

1058 *Abstergere* conj. Lamb. (1059 *conjectum* plures.
1060 *congestum* P. *conceptum* u. F. M. *amorem* C. F. utrumque approbante Creechio. (1073 *arcte* vulgo.

Blandaque refrænat morsus admista voluptas.
Namque in eo spes est, unde est ardoris origo, 1080
Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam;
Quod fieri contra totum natura repugnat:
Unaque res hæc est, cujus quam pluria habemus,
Tam magis ardescit dira cuppedine pectus.
Nam cibus, atque humor membris adsumitur intus, 1085
Quæ quoniam certas possunt obsidere partes,
Hoc facile expletur laticum, frugumque cupido:
Ex hominis vero facie, pulcroque colore,
Nil datur in corpus præter simulacra fruendum
Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe misella. 1090
Ut bibere in somnis sitiens cum quærit, & humor
Non datur, ardorem in membris qui stinguere possit;
Sed laticum simulacra petit, frustraque laborat:
In medioque sitit torrenti flumine potans.
Sic in amore Venus simulacris ludit amantes; 1095
Nec satiare queunt spectando corpora coram:
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Possunt, errantes incerti corpore toto.
Denique cum membris conlatis flore fruuntur
Ætatis, cum jam præsagit gaudia corpus, 1100
Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat arva;

1082 *coram* pro *totum* vulgo. (1083 *q. plurima* al.
1090 *s. captat s.* Gif. & al. *venti suevit raptare procella* Fab. (1092 *qui in m.* plures: *qui m.* Y. Z. & forsitan melius. (1099 *f. utuntur* Gif. *luuntur* Palm. *juvantur* conj. Lamb. (1100 *dum jam* Gif. & al.

Adfigunt avide corpus, junguntque salivas
Oris, & inspirant pressantes dentibus ora,
Nequidquam: quoniam nihil inde abradere possunt,
Nec penetrare, & abire in corpus corpore toto. 1105
Nam facere interdum velle, & certare videntur.
Usque adeo cupide Veneris compagibus hærent,
Membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
Tandem ubi se erupit nervis conlecta cupido,
Parva fit ardoris violenti pausa parumper; 1110
Inde redit rabies eadem, & furor ille revisit,
Cum sibi quod cupiant ipsi, contingere quærunt:
Nec reperire malum id possunt quæ machina vincat:
Usque adeo incerti tabescunt volnere cæco.

Adde quod absumunt vires, pereuntque labore: 1115
Adde quod alterius sub nutu degitur ætas.
Labitur interea res, & vadimonia fiunt,
Languent officia, atque ægrotat fama vacillans:
Unguenta, & pulcra in pedibus Sicyonia rident:
Scilicet & grandes viridi cum luce smaragdi 1120
Auro includuntur, teriturque thalassina vestis
Adsidue, & Veneris sudorem exercita potat:
Et bene parta patrum fiunt anademata, mitræ:
Interdum in pallam, ac Melitensia, Ceaque vertunt.
Eximia veste & victu convivia, ludi, 1125

1106 *i. id v.* vulgo contra Mss. (1107 *c. in V.* Y. Z. & quidam al. (1109 *se rupit* vulgo, sed vitiose: *venis* quidam Codd. P. *conjuncta* P. *conjecta* plures. (1119 *Unioque* vel *fibulaque*, vel *Tyrrhena* Fab.

Pocula crebra, unguenta, coronæ, serta parantur;
Nequidquam: quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut cum conscius ipse animus se forte remordet,
Desidiose agere ætatem, lustrisque perire: 1130
Aut quod in ambiguo verbum jaculata reliquit,
Quod cupido adfixum cordi vivescit, ut ignis:
Aut nimium jactare oculos, aliumve tueri
Quod putat, in voltuque videt vestigia risus.

Atque in amore mala hæc proprio, summeque secundo 1135
Inveniuntur, in adverso vero, atque inopi sunt,
Prendere quæ possis oculorum lumine aperto,
Innumerabilia; ut melius vigilare sit ante,
Qua docui ratione, cavereque, ne inlaqueeris.
Nam vitare, plagas in amoris ne laciamur, 1140
Non ita difficile est quam captum retibus ipsis
Exire: & validos Veneris perrumpere nodos.

Et tamen implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obvius obstes;
Et prætermittas animi vitia omnia primum; 1145
Tum quæ corporis sunt ejus, quam perpetis, ac vis.
Nam hoc faciunt homines plerumque cupidine cæci:
Et tribuunt ea, quæ non sunt his commoda vere.

1129 *Aut quod* vulgo. (1131 *jactata* Gass. (1137 *operto* i. e. *cæco* al. (1140 *ne jaciamur* plures: *inliciamur* V. 1145 *o. pravi* C. N. P. (1146 *præpetis* Gif. & al. *percupis* vulgo post Lamb.

Multimodis igitur pravas, turpesque videmus
Esse in deliciis, summoque in honore vigere. 1150
„Atque alios alii inrident, Veneremque suadent,
„Ut placent, quoniam fœdo afflictantur amore;
„Nec sua respiciunt miseri mala maxima sæpe.
Nigra, μελίχροος est: immunda & fœtida, ἄκοσμος:
Cesia, παλλάδιον: nervosa, & lignea, δορκάς: 1155
Parvola, pumilio, χαρίτων ἴα, tota merum sal:
Magna, atque immanis, κατάπληξις, plenaque honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει: muta, pudens est:
At flagrans, odiosa, loquacula: λαμπάδιον fit.
Ἰσχνὸν ἐρωμένιον tum fit, cum vivere non quit 1160
Præ macie: ῥαδινὴ vero est, jam mortua tussi:
At gemina & mammosa, Ceres est ipsa ab Jaccho:
Simula, σιλωνή, ac satyra est: labiosa, φίλημα.
Cætera de genere hoc longum est si dicere coner.
Sed tamen esto jam quantovis oris honore, 1165
Cui Veneris membris vis omnibus exoriatur:
Nempe aliæ quoque sunt, nempe hac sine diximus ante;
Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi:
Et miseram tetris se suffit odoribus ipsa,
Quam famulæ longe fugitant, furtimque cachinnant. 1170
At lacrymans exclusus amator limina sæpe
Floribus, & sertis operit, postesque superbos
Unguit amaracino, & foribus miser oscula figit.

1156 μία Gif. cum al. (1165 *extollam q.* nonnulli.

Quem si jam admissum, venientem offenderit aura
Una modo, causas abeundi quærat honestas; 1175
Et meditata diu cadat alte sumpta querela;
Stultitiæque ibi se damnet, tribuisse quod illi
Plus videat, quam mortali concedere par est.
Nec Veneres nostras hoc fallit: quo magis ipsæ
Omnia summopere hos vitæ postscenia celant, 1180
Quos retinere volunt, adstrictosque esse in amore:
Nequidquam: quoniam tu animo tamen omnia possis
Protrahere in lucem, atque omnes inquirere risus.
Et si bello animo est, & non odiosa vicissim,
Prætermittere humanis concedere rebus. 1185

Nec mulier semper ficto suspirat amore:
Quæ complexa viri corpus cum corpore jungit,
Et tenet adsuctis humectans oscula labris.
Nam facit ex animo sæpe, & communia quærens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris. 1190
Nec ratione alia volucres, armenta, feræque,
Et pecudes, & equæ maribus subsidere possent,
Si non, ipsa quod illorum subat ardet abundans
Natura, & venerem salientum læta retractat.
Nonne vides etiam, quos mutua sæpe voluptas 1195

1174 *veniens* al. & rectius, ait Creech. *vel venti o.* Fab. in Emend. (1183 *anquirere r.* vulgo post Lamb. (1185 *Prætermittet te* vulgo. (1186 *fictos s. amores* Broukh. ad Tibull. (1188 *adsuetis* plures. (1193 *subito a.* al. mendose. 1194 *fallentum* quidam Mss. quod suo sensu & acumine non carere videtur Hav. *l. retractant* Gif. Gass. & al. multi.

Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis non sæpe canes discedere aventes,
Divorsi cupide summis ex viribus tendunt,
Cum interea validis Veneris compagibus hærent?
Quod facerent numquam, nisi mutua gaudia nossent: 1200
Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenere.
Quare etiam atque etiam, (ut dico) est communis
voluptas.

Et commiscendo cum semine, forte virile
Fœmina vi mulxit subita, vi conripuitque;
Tum similes matrum materno semine fiunt: 1205
Ut patribus patrio: sed quos utriusque figuræ
Esse vides juxtim, miscentes volta parentum:
Corpore de patrio, & materno sanguine crescunt,
Semina cum Veneris stimulis excita per artus
Obvia conflixit conspirans mutuus ardor: 1210
Et neque utrum superavit eorum, nec superatum est.
Fit quoque, ut interdum similes exsistere avorum
Possint, & referant proavorum sæpe figuras,
Propterea, quia multa modis primordia multis
Mista suo celant in corpore sæpe parentes, 1215
Quæ patribus patres tradunt a stirpe profecta.
Inde Venus varia producit sorte figuras:

1197 *cum sæpe* Gif. forte rectius. 1201 *jacere* Gif.
1203 *c. semen* vulgo: *f. virilis* Salmas. (1204 *F. commulxit s. vi, c.* vulgo: *F. vim vicit, s. v. c.* Salm.
1214 *multimodis* plures. (1217 *varias p. sæpe* Lamb. e conj.

Majorumque refert voltus, vocesque, comasque.
Quandoquidem nihilo minus hæc de semine certo
Fiunt, quam facies, & corpora, membraque nobis. 1220
Et muliebre oritur patrio de semine sæclum:
Maternoque mares exsistunt corpore creti.
Semper enim partus duplici de semine constat:
Atque, utri simile est magis id, quodcumque creatur,
Ejus habet plus parte æqua, quod cernere possis, 1225
Sive virûm suboles, sive est muliebris origo.

Nec divina satum genitalem numina cuiquam
Absterrent, pater a natis ne dulcibus unquam
Adpelletur, & ut sterili Venere exigat ævum;
Quod plerique putant; & multo sanguine mœsti 1230
Conspergunt aras, adolentque altaria donis,
Ut gravidas reddant uxores semine largo:
Nequidquam divûm numen, sortesque fatigant.
Nam steriles nimium crasso sunt semine partim:
Et liquido præter justum, tenuique vicissim. 1235
Tenue, locis quia non potis est adfigere adhæsum,
Liquitur extemplo, & revocatum cedit ab ortu:
Crassius hoc porro, quoniam concretius æquo
Mittitur; aut non tam prolixo provolat ictu,
Aut penetrare locos æque nequit; aut penetratum, 1240
Ægre admiscetur muliebri semine semen.

1219 *magis b.* Gif. & al. multi. (1221 *s. semen* Gass.
1228 *Abstergent* Gif. & *d.* Gass. (1230 *plerumque* P. & al. *multas* al. (1239 *pervolat* Gass. (1240 *penetratis* Lamb. in vet. ed.

Nam multum harmoniæ Veneris differre videntur.
Atque alias alii complent magis, ex aliisque
Suspiciunt aliæ pondus magis, inque gravescunt.
Et multæ steriles Hymenæis ante fuerunt 1245
Pluribus, & nactæ post sunt tamen, unde puellos
Suscipere, & partu possent ditescere dulci.
Et, quibus ante domi fœcundæ sæpe nequissent
Uxores parere, inventa est illis quoque compar
Natura, ut possent natis munire senectam. 1250
Usque adeo magni refert, ut semina possint
Seminibus commisceri genitaliter apta,
Crassaque conveniant liquidis, & liquida crassis,
„Quæ cui juncta viro sit fœmina per Veneris res.
Atque in eo refert, quo victu vita colatur. 1255
Namque aliis rebus concrescunt semina membris,
Atque aliis extenuantur, tabentque vicissim.
Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
Id quoque permagni refert: nam more ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur 1260
Concipere uxores, quia sic loca sumere possunt
Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
Nec molles opus sunt motus uxoribus hilum.
Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet: 1265

1251 *m. id r.* Gif. (1255 *A. adeo* vulgo. (1263 *m. prosunt* c. N. P. *obsunt* quidam. (1265 *Crissans i. v.* Fab. ex Donato, qui forsan *crissando* legit, vel circumlocutionem Lucr. uno verbo expressit.

Atque exossato ciet omni pectore fluctus.
Ejicit enim sulcum recta regione, viaque
Vomeris: atque locis avertit seminis ictum.
Idque sua caussa consuerunt scorta moveri,
Ne complerentur, crebro, gravidæque jacerent, 1270
Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset:
Conjugibus quod nil nostris opus esse videtur.

Nec divinitus interdum, Venerisque sagittis
Deteriore fit ut forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis, 1275
Morigerisque modis, & munde corpore culto,
Ut facile insuescat secum vir degere vitam.

Quod superest, consuetudo concinnat amorem.
Nam leviter quamvis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo spatio tamen, atque labascit. 1280
Nonne vides, etiam guttas in saxa cadentes
Humoris, longo in spatio pertundere saxa?

1266 *exossatim* prisc. Codd. P. (1267 *sulci* vulgo post Lamb.
1268 *Vomerem*, *a.* vulgo post Lamb. *s.* *jactum* Fab. Creech.
1269 *Hacque ipsa causa* Fab. *Sicque sua* vel *Atque sua* Lamb. in not. (1270 *gravida atque* V. *gravidaque* Y. Z.
1273 *i. est* vulgo. (1276 *mundo corporis cultu* vulgo post Lamb. (1282 *id longo* Gif.

CREECHII CENSURA.

IN *hoc libro admodum pauca sunt quæ approbet Philosophus; nulla enim in universa Philosophia futilior quam illa de Simulacris & Imaginibus opinio. Nam credamus tenues exuvias & membranulas a rerum superficie continuo direptas: dum undique volitant, se mutuo intercidant & dilacerent necesse est; ita denique misceantur, ut nihil præter Centauros, Scyllas, & ejusmodi monstra videremus aut imaginaremur.*

Dicendum tamen Lucretium de istis Imaginibus & Simulacris usque ad v. 471 acute & decore disputasse, & bene ornasse fabulam.

Deinde, ad v. 524 Poeta tractat Scepticos eo quo debuit, fastu, & severitate; spernenda enim profecto & reprimenda ista animalia. Neque ego istam erga Sensus indulgentiam improbarem, nisi illis concesserat provinciam majorem quam commode administrare possunt. Sensus minime fallaces agnosco: ideone vero oculo meo magnitudinem Solis, Lunæ, & Astrorum emetiar? Ne quid acerbius dicam, hæc est nimis rustica opinio.

Sonum, Saporem, Odorem corporea esse, omnemque sensationem corporibus peragi, ad v. 725 agnoscent omnes qui qualitatibus, & aliis ægri Aristotelis insomniis non detinentur.

De Imaginatione vero, usque ad v. 820 cum nulla sint Simulacra, non est ut fusius agamus. Et ridenda prorsus vanissima ista opinio, quæ usque ad v. 855 docet membra nostra tam artificiose & subtiliter composita, non ideo fuisse facta ut utamur, sed jam facta oblatum sibi usum arripuisse.

De Fame & Siti, usque ad v. 874 protulit quæ ferri possunt: De motu vero Animalium, ad v. 904 inepta omnia. Denique cum Somnus Lucretii dispersionem Animæ consequatur, quidni nos immortali Anima donati æternum vigilemus? De Insomniis, ad v. 1031 meræ nugæ: Reliqua vero nocte & tenebris tegenda.

TITI LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

L*Audes Epicuri, cui propter inventam atque explicatam Philosophiam plus debent homines, quam Cereri, Baccho, Herculi, aliisque Divis, quos grati venerantur, ad v.* 56. II. *Deinde, ad v.* 92 *proponit totius libri argumentum, cujus partes postea explicat. Et* III *ad v.* 157 *Terram, Mare, Cælum, Solem, Sidera, mortalia docet, nec, quod Stoici putarunt, animata, Dei ipsius partes, aut sedem & domicilium Deorum esse, quod vulgus existimat, asserit.* IV. *Nequis Mundum a Diis fuisse factum, atque ideo immortalem credat, ad v.* 236 *varias rationes congerit tam a natura Deorum, quam a*

vitiis hujus Mundi ductas, quibus probare conatur hanc compagem non fuisse a Diis constitutam. V. ad v. 417 Quatuor Elementa, Terram, Aquam, Aerem, & Ignem, e quibus Mundus constat, nasci & interire, & proinde Mundum ipsum aliquando incepisse, aliquando etiam periturum arguit; variisque aliis argumentis confirmat hanc compagem nec ab æterno exstitisse, neque futuram esse immortalem. VI. ad v. 509 agit de primo Mundi exortu; & singulis ejus partibus, prout graviores aut leviores sunt, sedes suas & locos assignat. VII. ad v. 613 Multa de Cæli & Siderum motibus proponit, at nihil certi decernit. Deinde docet cur Terra, cur tota compages, quod corpus grave est, nulli fundamento innixa pendeat. Solem denique, Lunam, Sidera metitur, atque illa nec majora nec minora esse, quam nobis apparent, pronuntiat. VIII. ad v. 770 Varias utriusque Solstitii, Æstivi, & Hiemalis, caussas reddit, quo modo Nox fiat, cur Aurora Solem præcedat, cur Dies & Noctes vicissim sese superent, cur Luna vultum & figuram variet, cur denique Sol ac Luna Eclipsin patiantur, disputat. IX. Deinde a Cælo descendens, Herbarum, Arborum, Avium, Brutorum, Hominum origines describit, ad v. 835. X. Monstra quoque, mutila quædam atque imperfecta animalia nasci concedit, sed Chimæras, Centauros, Scyllas, reliqua-

que Poetarum portenta suaviter deridet, ad v. 922. XI. *Demum, ad v. 1090 primorum Hominum vires, rudem vitam, cultum, victum, ingenium, mores, domicilia, matrimonia describit; & docet unde Sermo, Voces, & rerum Nomina.* XII. *Tandem post Ignem in terras a fulmine delatum cultior vita, & victus mollior: pacta & fœdera inierunt Homines, agros partiti sunt, & pulcherrimi aut fortissimi Reges constituuntur; at brevi orta seditione Respublica emersit, ad v. 1160.* XIII. *ad v. 1240 disputat de Deorum metu, & de ortu Religionis, quam divinæ naturæ & caussarum naturalium ignorantiæ acceptam refert.* XIV. *Quæ sequuntur, Metallorum ortum, primas bellandi artes, artis Textrinæ, Agriculturæ, Musices, & aliarum artium ortum atque progressum continent.*

QUIS potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum majestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, qui fingere laudes
Pro meritis ejus possit, qui talia nobis
Pectore parta suo, quæsitaque præmia liquit? 5
Nemo (ut opinor) erit mortali corpore cretus.
Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
Dicendum est: deus ille fuit, deus, inclute Memmi,

VERS. 3 *queis pingere l.* conj. Gif. inepte: *fundere* vulgo post Lamb. (8 *ipse f.* Gif. & al.

Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ
Nunc adpellatur sapientia; quique per artem 10
Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris,
In tam tranquillo, & tam clara luce locavit.
Confer enim divina aliorum antiqua reperta.
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus instituisse; 15
Cum tamen his posset sine rebus vita manere:
Ut fama est aliquas etiam nunc vivere gentes.
At bene non poterat sine puro pectore vivi.
Quo magis hic merito nobis deus esse videtur;
Ex quo nunc etiam per magnas didita gentes 20
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.
Herculis antistare autem si facta putabis,
Longius a vera multo ratione ferere;
Quid Nemeæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille leonis obesset, & horrens Arcadius sus? 25
Denique quid Cretæ taurus, Lernæaque pestis
Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonaï?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
Thracen, Bistoniasque plagas, atque Ismara propter, 30
Tantopere officerent nobis? uncisque timendæ
Unguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala

12 *l. vocavit* K. & al. 20) *dedita* al.

Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem: quid denique obesset, 35
Propter Atlantæum litus, pelageque severa,
Quo neque noster adit quisquam, neque barbarus audet?
Cætera de genere hoc quæ sunt portenta perempta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nil, ut opinor: ita ad satiatem terra ferarum 40
Nunc etiam scatit, & trepido terrore repleta est
Per nemora ac montes magnos, silvasque profundas:
Quæ loca vitandi plerumque est nostra potestas.
At nisi purgatum est pectus, quæ prœlia nobis,
Atque pericula tunc ingratîs insinuandum? 45
Quantæ conscindunt hominem cuppedinis acres
Sollicitum curæ? quantique perinde timores?
Quidve superbia, spurcities, petulantia, quantas
Efficiunt clades? quid luxus, desidiesque?
Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animoque 50
Expulerit dictis, non armis; nonne decebit,
Hunc hominem numero divûm dignarier esse?
Cum bene præsertim multa, ac divinitus ipsis
Immortalibus de divis dare dicta suerit,
Atque omnem rerum naturam pandere dictis. 55
Cujus ego ingressus vestigia, nunc rationes
Per-

36 *Oceani propter litus* al. *Oceanum propter latum* prisci Codd. P. *p. sonora* al. (45 *p. est i.* Gif. *sunt i.* post alios Gass. 48 *spurcitia ac p.* Gif. & al. multi. (49 *desidiæque* pl. 56 *dum r.* al. & forsan melius, ut Creechio videtur.

Persequor, ac doceo dictis, quo quæque creata
Fœdere sint, in eo quam sit durare necessum:
Nec validas ævi valeant rescindere leges.
Quo genere in primis animi natura reperta est, 60
Nativo primum consistere corpore creta:
Nec posse incolumis magnum durare per ævum:
Sed simulacra solere in somnis fallere mentem,
Cernere cum videamur eum, quem vita reliquit.
Quod superest, nunc me huc rationis detulit ordo, 65
Ut mihi, mortali consistere corpore mundum,
Nativumque simul, ratio reddunda sit, esse:
Et quibus ille modis congressus materiaï
Fundarit terram, cœlum, mare, sidera, solem,
Lunaïque globum; tum quæ tellure animantes 70
Exstiterint; & quæ nullo sint tempore natæ:
Quove modo genus humanum variante loquela
Cœperit inter se vesci per nomina rerum:
Et quibus ille modis divûm metus insinuarit
Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur 75
Fana, lacus, lucos, aras, simulacraque divûm.
Præterea, solis cursus, lunæque meatus
Expediam, qua vi flectat natura gubernans:
Ne forte hæc inter cœlum, terramque reamur
Libera sponte sua cursus lustrare perennes, 80
Morigera ad fruges augendas, atque animantes:

64 C. *uti* Lamb. (73 *nosci* vulgo ante Lamb. (79 *N. f. hic* vulgo post Lamb.

Neve aliqua divûm volvi ratione putemus.
Nam, bene qui didicere deos securum agere ævum,
Si tamen interea mirantur qua ratione
Quæque geri possint, præsertim rebus in illis, 85
Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris;
Rursus in antiquas referuntur relligiones,
Et dominos acres adsciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique cuique 90
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens.

Quod superest, ne te in promissis plura moremur,
Principio, maria ac terras, cœlumque tuere:
Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Tres species tam dissimiles, tria talia texta, 95
Una dies dabit exitio; multosque per annos
Sustentata ruet moles & machina mundi.

Nec me animi fallit, quam res nova, miraque menti
Accidat, exitium cœli terræque futurum:
Et quam difficile id mihi sit pervincere dictis: 100
Ut fit, ubi insolitam rem adportes auribus ante,
Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu,
Nec jacere indu manus, via qua munita fidei
Proxima fert humanum in pectus, templaque mentis:
Sed tamen effabor: dictis dabit ipsa fidem res 105
Forsitan, & graviter terrarum motibus ortis

91 *utque a.* & *hæreat* Gif. (106 *m. orbis* vulgo.

Omnia conquassari in parvo tempore cernes:
Quod procul a nobis flectat fortuna gubernans;
Et ratio potius, quam res persuadeat ipsa,
Succidere horrisono posse omnia victa fragore. 110

Qua prius adgrediar quam de re fundere fata
Sanctius, & multo certa ratione magis quam
Pythia, quæ tripode e Phœbi, lauroque profatur:
Multa tibi expediam doctis solatia dictis;
Relligione refrænatus ne forte rearis, 115
Terras, & solem, cœlum, mare, sidera, lunam,
Corpore divino debere æterna manere;
Propterea que putes ritu par esse gigantum,
Pendere eos pœnas immani pro scelere omnes,
Qui ratione sua disturbent mœnia mundi, 120
Præclarumque velint cœli restinguere solem,
Immortalia mortali sermone notantes.

Quæ procul usque adeo divino ab numine distant,
Inque deûm numero sic sunt indigna videri,
Notitiam potius præbere ut posse putentur, 125
Quid sit vitali motu, sensuque remotum.
Quippe etenim non est cum quovis corpore ut esse
Posse animi natura putetur, consiliumque.
Sicut in æthere non arbor, nec in æquore salso
Nubes esse queunt, neque pisces vivere in arvis; 130
Nec cruor in lignis, nec saxis succus inesse:

108 *natura* g. Q. 1. (116 *&* c. Gif. & al. multi. (117 *mea-re* al. (124 *quæ sint* plures.

Certum, ac dispositum est, ubi quidquid crescat, & insit.
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
Sola, neque a nervis, & sanguine longiter esse.
Hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis 135
In capite, aut humeris, aut imis calcibus esse
Posset, & innasci quavis in parte soleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodem vase maneret.
Quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,
Dispositumque videtur, ubi esse, & crescere possit 140
Seorsum anima, atque animus: tanto magis inficiandum,
Totum posse extra corpus, formamque animalem
Putribus in glebis terrarum, aut solis in igni,
Aut in aqua durare, aut altis ætheris oris.
Haud igitur constant divino prædita sensu, 145
Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.

Illud item non est ut possis credere, sedes
Esse deûm sanctas in mundi partibus ullis.
Tenuis enim natura deûm, longeque remota
Sensibus a nostris, animi vix mente videtur. 150
Quæ quoniam manuum tactum suffugit, & ictum,
Tactile nil nobis quod sit, contingere debet.
Tangere enim non quit, quod tangi non licet ipsum.
Quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
Dissimiles debent, tenues de corpore eorum. 155
Quæ tibi posterius largo sermone probabo.

134 *longius* et al. (151 *contactum fugit* D. (155 *e. pro* ea Lamb.

Dicere porro, hominum causa voluisse parare
Præclaram mundi naturam, proptereaque
Id laudabile opus divûm laudare decere,
Æternumque putare, atque immortale futurum, 160
Nec fas esse, deûm quod sit ratione vetusta
Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo,
Sollicitare suis ulla vi ex sedibus unquam,
Nec verbis vexare, & ab imo evertere summam:
Cætera de genere hoc adfingere,& addere, Memmi, 165
Desipere est: quid enim immortalibus atque beatis
Gratią nostra queat largirier emolumenti,
Ut nostra quidquam causa gerere adgrediantur?
Quidve novi potuit tanto post ante quietos
Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem? 170
Nam gaudere novis rebus debere videtur,
Cui veteres obsunt; sed, cui nil accidit ægri
Tempore in anteacto, cum pulchre degeret ævum,
Quid potuit novitatis amorem accendere tali?
An, credo, in tenebris vita, ac mœrore jacebat, 175
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
Natus enim debet, quicunque est, velle manere
In vita, donec retinebit blanda voluptas.
Qui nunquam vero vitæ gustavit amorem, 180
Nec fuit in numero, quid obest non esse creatum?

163 *s. ullum de s.* vulgo. (164 *fundo* L. *summa* plur.
174 *amore* al. (181 *creato?* Quidam Codd.

Exemplum porro gignundis rebus, & ipsa
Notities hominum, divis unde insita primum?
Quid vellent facere ut scirent, animoque viderent?
Quove modo est unquam vis cognita principiorum, 185
Quidnam inter sese permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen natura creandi?
Namque ita multimodis multis primordia rerum
Ex infinito jam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri, 190
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter se possint congressa creare,
Ut non sit mirum si in tales dispositura
Deciderunt quoque, & in tales venere meatus,
Qualibus hæc rerum genitur nunc summa novando. 195

Quod si jam rerum ignorem primordia quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum; tanta stat prædita culpa. 200

Principio, quantum cœli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem montes, silvæque ferarum
Possedere, tenent rupes, vastæque paludes,
Et mare, quod late terrarum distinet oras.
Inde duas porro prope partes fervidus ardor, 205
Adsiduusque geli casus mortalibus aufert.

187 *creando* L. D. Cr. melius. (188 *Sed quia multo* Gass. *multa modis m.* vulgo. (195 *geritur* Gif. ex Codd.

Quod superest arvi, tamen id natura sua vi
Sentibus obducat, ni vis humana resistat,
Vitaï causa valido consueta bidenti
Ingemere, & terram pressis proscindere aratris. 210
Si non fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes, cimus ad ortus;
Sponte sua nequeant liquidas existere in auras.

Et tamen interdum magno quæsita labore,
Cum jam per terras frondent, atque omnia florent; 215
Aut nimiis torret fervoribus ætherius sol,
Aut subiti perimunt imbres, gelidæque pruinæ,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.

Præterea genus horriferum natura ferarum,
Humanæ genti infestum, terraque marique, 220
Cur alit, atque auget? cur anni tempora morbos
Adportant? quare mors immatura vagatur?

Tum porro puer, ut sævis projectus ab undis
Navita, nudus humi jacet, infans, indigus omni
Vitaï auxilio, cum primum in luminis oras 225
Nixibus ex alvo matris natura profudit;
Vagituque locum lugubri complet, ut æquum est,
Cui tantum in vita restet transire malorum.
At variæ crescunt pecudes, armenta, feræque:
Nec crepitacula eis opus est, nec cuiquam adhibenda est 230

211 *iterantes v.* V. (213 *exsurgere* prisci Codd. P. Q.
214 *Sed t.* quidam. (222 *Important* L. (225 *Vitali a.* Codd. Mss. (230 *crepitacillis o.* plur. *opus sunt* vulgo post Lamb.

Almæ nutricis blanda atque infracta loquela:
Nec varias quærunt vestes pro tempore cœli.
Denique non armis opus est, non mœnibus altis,
Queis sua tutentur, quando omnibus omnia large
Tellus ipsa parit, naturaque dædala rerum. 235

Principio, quoniam terraï corpus, & humor,
Aurarumque leves animæ, calidique vapores,
E quibus hæc rerum consistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant;
Debet tota eadem mundi natura putari. 240
Quippe etenim quorum partes, & membra videmus
Corpore nativo & mortalibus esse figuris;
Hæc eadem ferme mortalia cernimus esse,
Et nativa simul. Quapropter maxima mundi
Cum videam membra, ac partes consumpta regigni 245
Scire licet, cœli quoque idem terræque fuisse
Principiale aliquod tempus, clademque futuram.

Illud in his rebus ne me arripuisse rearis,
Memmi, quod terram, atque ignem mortalia sumpsi
Esse; neque humorem dubitavi, aurasque perire; 250
Atque eadem gigni, rursusque augescere dixi.

Principio, pars terraï nonnulla perusta
Solibus adsiduis, multa pulsata pedum vi,
Pulveris exhalat nebulam, nubesque volantes,

239 *Corpore nativo ac mortalibus omnia constant* P. in not. 240 *D. eodem omnis* Gif. *eadem omnis* al. (241 *quoniam p.* Gass. (248 *ne corripuisse* plur.

Quas validi toto dispergunt aere venti: 255
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, & ripas radentia flumina rodunt.
Præterea, pro parte sua quodcunque alit, auget,
Roditur: & quoniam dubio procul esse videtur
Omniparens, eadem rerum commune sepulcrum; 260
Ergo terra tibi libatur, & aucta recrescit.

Quod superest, humore novo, mare, flumina, fontes
Semper abundare, & latices manare perennes
Nil opus est verbis, magnus decursus aquarum
Undique declarat: sed primum quidquid aquaï 265
Tollitur, in summaque fit, ut nihil humor abundet;
Partim quod validi verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol:
Partim quod subter per terras diditur omnes.
Percolatur enim virus, retroque remanat 270
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Convenit; inde super terras fluit agmine dulci;
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Aera nunc igitur dicam, qui corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas. 275
Semper enim quodcunque fluit de rebus, id omne
Aeris in magnum fertur mare: qui nisi contra
Corpora retribuat rebus, recreetque fluentes,

258 *q. alid a.* Lamb. in pr. Edit. & Cr. (259 *Redditur* P. & al. multi. (261 *limatur* vulgo post Lamb. *a. senescit* Gass. (275 *in oras* C. E. N. male.

Omnia jam resoluta forent, & in aera versa.
Haud igitur cessat gigni de rebus, & in res 280
Recidere adsidue, quoniam fluere omnia constat.

Largus item liquidi fons luminis, ætherius sol
Inrigat adsidue cœlum candore recenti,
Suppeditatque novo confestim lumine lumen.
Nam primum quidquid fulgoris disperit eij, 285
Quocunque accidit: id licet hinc cognoscere possis,
Quod simul ac primum nubes succedere soli
Cœpere, & radios inter quasi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum disperit omnis;
Terraque inumbratur, qua nimbi cunque feruntur, 290
Ut noscas splendore novo res semper egere,
Et primum jactum fulgoris quemque perire;
Nec ratione alia res posse in sole videri,
Perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.

Quin etiam nocturna tibi, terrestria quæ sunt, 295
Lumina, pendentes lychni, clareque coruscis
Fulguribus pingues multa caligine tædæ,
Consimili properant ratione, ardore ministro,
Suppeditare novum lumen, tremere ignibus instant;
Instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit: 300
Usqueadeo properanter ab omnibus ignibus ejus
Exitium celeri celeratur origine flammæ.
Sic igitur, solem, lunam, stellasque putandum

297 *Fulgoribus* X. (302 *toleratur* vulgo.

Ex alio atque alio lucem jactare subortu,
Et primum quidquid flammaï perdere semper; 305
Inviolabilia hæc ne credas forte vigere.

Denique non lapides quoque vinci cernis ab ævo?
Non altas turres ruere, & putrescere saxa?
Non delubra deûm, simulacraque fessa fatisci?
Nec sanctum numen fati protollere fines 310
Posse? neque adversus naturæ fœdera niti?
Denique non monumenta virûm dilapsa videmus
Cedere proporro, subitoque senescere casu?
Non ruere avolsos silices a montibus altis,
Nec validas ævi vires perferre, patique 315
Finiti? neque enim caderent avolsa repente,
Ex infinito quæ tempore pertolerassent
Omnia tormenta ætatis privata fragore.

Denique jam tuere hoc circum, supraque, quod omnem
Continet amplexu terram; quod procreat ex se 320
Omnia (quod quidam memorant) recipitque peremta:
Totum nativum mortali corpore constat.
Nam quodcunque alias ex se res auget, alitque,
Deminui debet, recreari cum recipit res.

Præterea, si nulla fuit genitalis origo 325
Terraï & cœli, semperque æterna fuere:
Cur supera bellum Thebanum, & funera Trojæ,

309 *fissa f.* Fab. (310 *procellere f.* plur. (313 *Quærere p. sibi cumque s. credas?* Gif. & al. *Omniaque ut p. s. s. credas* conj. Fab. (326 *Terrarum* Gif. & al.

Non alias alii quoque res recinere poetæ?
Quo tot facta virûm toties cecidere? nec usquam
Æternis famæ monumentis insita florent? 330
Verum (ut opinor) habet novitatem summa, recensque
Natura est mundi, neque pridem exordia cepit.
Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam augescunt: nunc addita navigiis sunt
Multa: modo organici melicos peperere sonores. 335
Denique natura hæc rerum, ratioque reperta est
Nuper, & hanc primus cum primis ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.
Quod si forte fuisse antehac eadem omnia credis:
Sed periisse hominum torrenti sæcla vapore, 340
Aut cecidisse urbes magno vexamine mundi,
Aut ex imbribus adsiduis exisse rapaces
Per terras amnes, atque oppida cooperuisse:
Tanto quippe magis victus fateare necesse est,
Exitium quoque terraï, cœlique futurum. 345
Nam cum res tantis morbis tantisque periclis
Tentarentur, ibi si tristior incubuisset
Causa; darent late cladem, magnasque ruinas:
Nec ratione alia mortales esse videmur
Inter nos, nisi quod morbis ægriscimus îsdem, 350
Atque illi, quos a vita natura removit.

338 *possum* Lactant. (345 *terrarum* plur. (348 *tristesque r.* Gass. (350 *ægrescimus* Gif. & al.

Praeterea, quaecunque manent aeterna, necesse est,
Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat arctas
Dissociare intus partes, ut materiaï 355
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus ante:
Aut ideo durare aetatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut inane est,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum, 360
Quo quasi res possint discedere, dissolvique.
Sicut summarum summa est aeterna, neque extra
Quis locus est, quo dissiliant; neque corpora sunt, quae
Possint incidere, & valida dissolvere plaga.
At neque (ut docui) solido cum corpore mundi 365
Natura est, quoniam admistum est in rebus inane:
Nec tamen est ut inane: neque autem corpora desunt,
Ex infinito quae possint forte coorta
Proruere hanc rerum violento turbine summam,
Aut aliam quamvis cladem importare pericli. 370
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, exspargi quo possint moenia mundi,
Aut alia quavis possint vi pulsa perire.
Haud igitur lethi praeclusa est janua coelo,
Nec soli, terraeque, nec altis aequoris undis; 375
Sed patet immani, & vasto respectat hiatu.

359 *frangitur* al. (362 *S. summaï* Gass. (363 *Qui l.* Mss. optimi Hav. (369 *Conruere* Gif. & al. (372 *exspergi* vulgo.

Quare etiam nativa necessum est confiteare
Hæc eadem: neque enim, mortali corpore quæ sunt,
Ex infinito jam tempore adhuc potuissent
Immensi validas ævi contemnere vires. 380
Denique tantopere inter se cum maxima mundi
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? vel cum sol, & vapor omnis
Omnibus epotis humoribus exsuperarint, 385
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:
Tantum suppeditant amnes, ultroque minantur
Omnia diluviare ex alto gurgite ponti:
Nequidquam; quoniam verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol; 390
Et siccare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incæpti possit contingere finem.
Tantum spirantes æquo certamine bellum
Magnis de rebus inter se cernere certant:
Cum semel in terra fuerit superantior ignis, 395
Et semel (ut fama est) humor regnarit in arvis.
Ignis enim superavit, & ambens multa perussit,
Avia cum Phaethonta rapax vis solis equorum
Æthere raptavit toto, terrasque per omnes.
At pater omnipotens ira tum percitus acri 400
Magnanimum Phaethonta repenti fulminis ictu

387 *ultraque* P. in not. (396 *h. superarit* Gass. (397 *ambiens* quidam Codd. (399 *t. perussit* Gass.

Deturbavit equis in terram; solque cadenti
Obvius æternam suscepit lampada mundi;
Disjectosque redegit equos, junxitque trementes:
Inde suum per iter recreavit cuncta gubernans; 405
Scilicet, ut veteres Grajûm cecinere poetæ.
Quod procul a vera est animi ratione repulsum.
Ignis enim superare potest, ubi materiaï
Ex infinito sunt corpora plura coorta;
Inde cadunt vires aliqua ratione revictæ, 410
Aut pereunt res exustæ torrentibus auris:
Humor item quondam cœpit superare coortus,
Ut fama est hominum, multas quando obruit urbes;
Inde ubi vis aliqua ratione aversa recessit,
Ex infinito fuerat quæcunque coorta, 415
Constiterunt imbres, & flumina vim minuerunt.

Sed quibus ille modis conjectus materiaï
Fundarit cœlum, ac terram, pontique profunda,
Solis lunaï cursus, ex ordine ponam.
Nam certe neque consilio primordia rerum 420
Ordine se suo quæque, sagaci mente locarunt;
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multimodis multis primordia rerum

403 *succepit* Y, & editi aliquot, ut Lamb. Fab. & Cr.
407 *v. nimis est r.* al. & probat Cr. (413 *U. f. est, h. multos q. o. undis* Gif. Gass. & al. (414 *Unde* O. P. Q. C. (416 *nubes &* Gass. (417 *conlectus* A. (418 *T. & c.* plur. (419 *Solisque & Lunæ* vulgo. (421 *O. si q. atque s.* vulgo: *O. q. suo, atque* quidam Codd. P. *Se o. q. s.* E. L. Gass. X. (423 *multa m.* vulgo.

Ex infinito jam tempore percita plagis
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri, 425
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter se possent congressa creare;
Propterea fit, uti magnum volgata per ævum;
Omnigenos cœtus & motus experiundo,
Tandem conveniant ea, quæ conventa repente 430
Magnarum rerum fiant exordia sæpe,
Terraï, maris, & cœli, generisque animantum.

Hic neque tum solis rota cerni lumine largo
Altivolans poterat, neque magni sidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, neque aer, 435
Nec similis nostris rebus res ulla videri:
Sed nova tempestas quædam, molesque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus jungi res, & discludere mundum,
Membraque dividere, & magnas disponere partes 440
Omnigenis e principiis, discordia quorum
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus turbabat, prœlia miscens;
Propter dissimiles formas, variasque figuras;
Quod non omnia sic poterant conjuncta manere, 445
Nec motus inter sese dare convenientes:
Hoc est a terris altum secernere cœlum,

Et

430 *T. ea c. ut convenere r.* vulgo post Lamb. *quæ conjuncta, r.* Gif. & al. (431 *e. nempe* Fab. (447 *magnum s.* D. & Macrob.

Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsus item puri, secretique ætheris ignes.

Quippe etenim primum terraï corpora quæque, 450
Propterea quod erant gravia, & perplexa, coïbant,
In medioque imas capiebant omnia sedes:
Quæ quanto magis inter se perplexa coïbant,
Tam magis expressere ea, quæ mare, sidera, solem,
Lunamque efficerent, & magni mœnia mundi. 455
Omnia enim magis hæc e lævibus atque rotundis
Seminibus, multoque minoribus sunt elementis,
Quam tellus: ideo per rara foramina terræ
Partibus erumpens primus se sustulit æther
Signifer, & multos secum levis abstulit ignes: 460
Non alia longe ratione, ac sæpe videmus,
Aurea cum primum gemmantes rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina solis,
Exhalantque lacus nebulam, fluviique perennes:
Ipsa quoque interdum tellus fumare videtur: 465
Omnia quæ sursum cum conciliantur in alto,
Corpore concreto subtexunt nubila cœlum.
Sic igitur tum se levis, ac diffusilis æther
Corpore concreto circumdatus undique sepsit,
Et late diffusus in omnes undique partes, 470
Omnia sic avido complexu cætera sepsit.
Hunc exordia sunt solis lunæque secuta;

452 *In medio, atque i.* L. V. Gass. Turneb. (460 *Ignifer* al. (465 *Ipsaque ut i.* Gif.

Inter utrosque globi quorum vertuntur in auris:
Quæ neque terra sibi adscivit, neque maximus æther;
Quod nec tam fuerint gravia, ut depressa sederent; 475
Nec levia, ut possent per summas labier oras:
Et tamen inter utrosque ita sunt, ut corpora viva
Versent, & partes ut mundi totius exstent.
Quod genus in nobis quædam licet in statione
Membra manere, tamen cum sint ea, quæ moveantur. 480

His igitur rebus retractis, terra repente,
Maxima qua nunc se ponti plaga cærula tendit,
Succidit, & salso subfodit gurgite fossas:
Inque dies quanto circum magis ætheris æstus,
Et radii solis cogebant undique terram, 485
Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
In medio ut propulsa suo condensa coiret:
Tam magis expressus salsus de corpore sudor
Augebat mare manando, camposque natantes:
Et tanto magis illa foras elapsa volabant 490
Corpora multa vaporis, & aeris, altaque cœli
Densebant procul a terris fulgentia templa:
Sidebant campi, crescebant montibus altis
Adscensus: neque enim poterant subsidere saxa,
Nec pariter tantundem omnes succumbere partes. 495
Sic igitur terræ concreto corpore pondus

473 *Astrorumque*, *globi* conj. Fab. (477 *c. bina* olim legerat Lamb. (480 *q. moveant nos* C. E. P. (483 *suffudit* vulgo: *fossa* Gass. (495 *o. subsidere p.* Gass.

Constitit, atque omnis mundi quasi limus in imum
Confluxit gravis, & subsedit funditus, ut fæx.
  Inde mare, inde aer, inde æther ignifer ipse.
Corporibus liquidis sunt omnia pura relicta; 500
Et leviora aliis alia: & liquidissimus æther,
Atque levissimus aerias super influit auras;
Nec liquidum corpus turbantibus aeris auris
Commiscet: sinit hæc violentis omnia verti
Turbinibus: sinit incertis turbare procellis: 505
Ipse suos ignes certo fert impete labens.
Nam modice fluere, atque uno posse æthera nisu,
Significat ponti mare, certo quod fluit æstu,
Unum labendi conservans usque tenorem.
  Motibus astrorum nunc quæ sit causa, canamus. 510
Principio, magnus cœli si vertitur orbis;
Ex utraque polum parti premere aera nobis
Dicendum est, extraque tenere, & claudere utrimque;
Inde alium supera fluere, atque intendere eodem,
Quo volvenda micant alterni sidera mundi: 515
Ast alium subter, contra qui subvehat orbem:
Ut fluvios versare rotas, atque haustra videmus.
  Est etiam quoque, uti possit cœlum omne manere
In statione, tamen cum lucida signa ferantur:
Sive quod inclusi rapidi sunt ætheris æstus, 520

508 *ponto* Gif. & al. multi. Lamb. olim legerat: *tantum m.* 513 *& utraque s.* Gif. (515 *æterni s.* vulgo. (517 *fluviis* Gass. Non.

Quærentesque viam circumversantur, & ignes
Passim per cœli volvunt se immania templa:
Sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aer
Versat agens ignes: sive ipsi serpere possunt,
Quo cujusque cibus vocat, atque invitat euntes; 525
Flammea per cœlum pascentes corpora passim.
Nam quid in hoc mundo sit eorum, ponere certum
Difficile est: sed quid possit, fiatque per omne
In variis mundis varia ratione creatis,
Id doceo; pluresque sequor disponere causas 530
Motibus astrorum, quæ possint esse per omne.
E quibus una tamen sit & hæc quoque causa necesse est,
Quæ vegeat motum signis: sed quæ sit earum
Præcipere, haudquaquam est pedetentim progredientis.

Terraque ut in media mundi regione quiescat, 535
Evanescere paullatim, & decrescere pondus
Convenit; atque aliam naturam subter habere
Ex ineunte ævo conjunctam, atque uniter aptam
Partibus aeriis mundi, quibus insita sidit.
Propterea non est oneri, neque deprimit auras; 540
Ut sua cuique homini nullo sunt pondere membra:
Nec caput est oneri collo, nec denique totum
Corporis in pedibus pondus sentimus inesse.
At quæcunque foris veniunt, impostaque nobis
Pondera sunt, lædunt permulto sæpe minora: 545

522 *se inania* Gif. & al. (533 *Q. vigeat* vulgo ante Gif.
539 *i. sedit* Gass. *vivit* Gif. & al. (541 *Et s.* vulgo.

Usque adeo magni refert, cui quæ adjaceat res.
Sic igitur tellus non est aliena repente
Adlata, atque auris aliunde objecta alienis;
Sed pariter prima concepta ab origine mundi,
Certaque pars ejus, quasi nobis membra, videtur. 550
Præterea grandi tonitru concussa repente
Terra, supra se quæ sunt concutit omnia motu:
Quod facere haud ulla posset ratione, nisi esset
Partibus aeriis mundi, cœloque revincta.
Nam communibus inter se radicibus hærent 555
Ex ineunte ævo conjuncta, atque uniter apta.
Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
Sustineat corpus tenuissima vis animaï,
Propterea quia tam conjuncta, atque uniter apta est?
Denique jam saltu pernici tollere corpus 560
Quid potis est nobis, nisi vis, quæ membra gubernat?
Jamne vides quantum tenuis natura valere
Possit, ubi est conjuncta gravi cum corpore, ut aer
Conjunctus terris, & nobis est animi vis?
Nec nimio solis major rota, nec minor ardor 565
Esse potest, nostris quam sensibus esse videtur.
Nam quibus e spatiis cunque ignes lumina possunt
Adjicere, & calidum membris adflare vaporem,
Illa ipsa intervalla nihil de corpore libant

546 *quid q.* Gif. (548 *adjecta a.* quidam Mss. (550 *videntur* plur. (561 *Quis p. e. n. v. anima q.* vulgo.
569 *Nil visus intervalla* Gif. *limant* vulgo: *librant* al. *vibrant* P. corrigit in not.

Flammarum, nihilo ad speciem est contractior ignis. 570
Proinde calor quoniam solis, lumenque profusum
Perveniunt nostros ad sensus, & loca tingunt:
Forma quoque hinc solis debet, filumque videri,
Nil adeo ut possis plus, aut minus addere vere.

Lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans, 575
Sive suam proprio jactat de corpore lucem,
Quidquid id est, nihilo fertur majore figura,
Quam, nostris oculis qua cernimus, esse videtur.
Nam prius omnia, quæ longe remota tuemur
Aera per multum specie confusa videntur, 580
Quam minimum filum: quapropter luna necesse est,
Quandoquidem claram speciem, certamque figuram
Præbet, ut est oris extremis cunque notata,
Quanta quoque hæc fuvat, tanta hinc videatur in alto.

Postremo, quoscunque vides hinc ætheris ignes, 585
(Quandoquidem, quoscunque in terris cernimus ignes,
Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum;
Perparvum quiddam interdum mutare videntur
Alterutram in partem filum, cum longius absint,)
Scire licet, perquam pauxillo posse minores 590
Esse, vel exigua majores parte, brevique.

Illud item non est mirandum, qua ratione

572 *l. fulgent* vulgo ante Lamb. (573 *sublime v.* A. D. nec adversatur Cr. (574 *a. veris* quidam Mss. (578 *e. quam c.* vulgo. (579 *semota* plur. (584 *Q. hac cunque f.* vulgo: *fluat* Gass. (588 *Perpetuum* L. Gass. *videtur* al. 589 *quo l.* Gif. & al. *absit* plur.

Tantulus ille queat tantum sol mittere lumen,
Quod maria, ac terras omnes, cœlumque rigando
Compleat, & calido perfundat cuncta vapore. 595
Nam licet hinc mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem scatere, atque erumpere lumen
Ex omni mundo, quo sic elementa vaporis
Undique conveniunt, & sic conjectus eorum
Confluit, ex uno capite hic ut profluat ardor; 600
Nonne vides etiam, quam late parvus aquaï
Prata riget fons interdum, campisque redundet?
Est etiam quoque, uti non magno solis ab igni
Aera percipiat calidis fervoribus ardor,
Opportunus ita est si forte, & idoneus aer, 605
Ut queat accendi parvis ardoribus ictus:
Quod genus interdum segetes stipulamque videmus
Accipere ex una scintilla incendia passim.
Forsitan & rosea sol alte lampade lucens
Possideat multum cæcis fervoribus ignem 610
Circum se, nullo qui sit fulgore notatus,
Æstiferum ut tantum radiorum exaugeat ictum.

Nec ratio solis simplex, nec certa patescit,
Quo pacto æstivis e partibus, Ægocerotis
Brumales adeat flexus, atque inde revertens 615
Canceris ut vertat metas ad solstitiales:

597 *e. flumen* vulgo. (599 *Conveniant & conlectus* Gif.
608 *Accendere* Gif. male. (612 *exaudiat i.* plur.
616 *metas se* vulgo.

Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex his rebus reddita causa est.
Nam fieri vel cum primis id posse videtur, 620
Democriti quod sancta viri sententia ponit:
Quanto quæque magis sint terram sidera propter,
Tanto posse minus cum cœli turbine ferri.
Evanescere enim rapidas illius, & acres
Imminui subter vires, ideoque relinqui 625
Paullatim solem cum posterioribus signis,
Inferior multo quod sit, quam fervida signa:
Et magis hoc lunam, & quanto demissior ejus
Cursus abest procul a cœlo, terrisque propinquat,
Tanto posse minus cum signis tendere cursum. 630
Flaccidiore etiam quanto jam turbine fertur
Inferior quam sol, tanto magis omnia signa
Hanc adipiscuntur, circum, præterque feruntur.
Propterea fit, ut hæc ad signum quodque reverti
Mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt. 635

Fit quoque ut e mundi transversis partibus aer
Alternis certo fluere alter tempore possit,
Qui queat æstivis solem detrudere signis
Brumales usque ad flexus, gelidumque rigorem;
Et qui rejiciat gelidis a frigoris umbris 640
Æstiferas usque in partes, & fervida signa.

635 s. *recurrunt* al.

Et ratione pari lunam, stellasque putandum est,
Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aeribus posse alternis a partibus ire.
Nonne vides etiam diversis nubila ventis 645
Diversas ire in partes, inferna supernis?
Qui minus ille queant per magnos ætheris orbes
Æstibus inter se diversis sidera ferri?

At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut ubi de longo cursu sol extima cœli 650
Impulit, atque suos efflavit languidus ignes,
Concusso itere, & labefactos aere multo:
Aut quia sub terras cursum convertere cogit
Vis eadem, supera terras quæ pertulit orbem.

Tempore item certo roseam Matuta per oras 655
Ætheris auroram defert, & lumina pandit,
Aut quia sol idem sub terras ille revertens
Anticipat cœlum radiis accendere tentans:
Aut quia conveniunt ignes, & semina multa
Confluere ardoris consuerunt tempore certo, 660
Quæ faciunt solis nova semper lumina gigni.
Quod genus Idæis fama est e montibus altis
Dispersos ignes orienti lumine cerni:
Inde coire globum quasi in unum, & conficere orbem.

Nec tamen illud in his rebus mirabile debet 665
Esse, quod hæc ignis tam certo tempore possint

650 *ultima c.* Lamb. Gif. Turneb. (656 *a. differt*, i. e. late spargit, quidam Codd. P.

Semina confluere, & solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
Omnibus in rebus: florescunt tempore certo
Arbusta, & certo dimittunt tempore florem. 670
Nec minus in certo dentes cadere imperat ætas
Tempore, & impubem molli pubescere veste,
Et pariter mollem malis demittere barbam.
Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni. 675
,, Namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima,
Atque uti res mundi cecidere ab origine prima,
Consequa natura est jam rerum ex ordine certo.

Crescere item dies licet, & tabescere noctes,
Et minui luces, cum sumant augmina noctes: 680
Aut quia sol idem sub terras, atque superne,
Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit: & in partes non æquas dividit orbem:
Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Ejus in adversa tanto plus parte relatus, 685
Donicum ad id signum cœli pervenit, ubi anni
Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras.
Nam medio cursu flatus Aquilonis, & Austri,
Distinet æquato cœlum discrimine metas,
Propter signiferi posituram totius orbis; 690

670 *demittunt* plur. (675 *Non minus hac certis* Fab.
677 *Namque uti* F. L. Gass. *Atque ita* al. (678 *Consequia quoque rerum sunt e. o. c.* e vet. Cod. Gronov.

Annua sol in quò contundit tempora serpens,
Obliquo terras, & cœlum lumine lustrans:
Ut ratio declarat eorum, qui loca cœli
Omnia dispositis signis ornata notarunt.
  Aut quia crassior est certis in partibus aer, 695
Sub terris ideo tremulum jubar hæsitat ignis,
Nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus.
Propterea noctes hiberno tempore longæ
Cessant, dum veniat radiatum insigne diei:
  Aut etiam, quia sic alternis partibus anni 700
Tardius & citius consuerunt confluere ignes,
Qui faciant solem certa de surgere parte.
  Luna potest solis radiis percussa nitere,
Inque dies majus lumen convertere nobis
Ad speciem, quantum solis secedit ab orbe, 705
Donicum eum contra pleno bene lumine fulsit,
Atque oriens obitus ejus super edita vidit:
Inde minutatim retro quasi condere lumen
Debet item, quanto propius jam solis ad ignem
Labitur ex alia signorum parte per orbem: 710
Ut faciunt, lunam qui fingunt esse pilaï
Consimilem, cursusque viam sub sole tenere:
Propterea fit uti videantur dicere verum.
  Est etiam quoque uti proprio cum lumine possit
Volvier, & varias splendoris reddere formas. 715

703 *perculsa* plur. (709 *Debeat*, *it*, *q.* Codd. P.
714 *quare* al.

Corpus enim licet esse aliud, quod fertur, & una
Labitur omnimodis occursans officiensque,
Nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
Versarique potest, globus ut si forte, pilaï
Dimidia ex parti candenti lumine tinctus; 720
Versandoque globum variantes edere formas,
Donicum eam partem, quæcunque est ignibus aucta,
Ad speciem vertit nobis, oculosque patentes:
Inde minutatim retro contorquet, & aufert
Luciferam partem glomeraminis, atque pilaï: 725
Ut Babylonica Chaldæam doctrina refutans
Astrologorum artem contra convincere tendit:
Proinde quasi fieri nequeat, quod pugnat uterque,
Aut minus hoc illo sit cur amplectier ausis.
Denique, cur nequeat semper nova luna creari 730
Ordine formarum certo, certisque figuris:
Inque dies privos adolescere quæque creata,
Atque alia illius reparari in parte, locoque,
Difficile est ratione docere, & vincere verbis;
Ordine cum videas tam certo multa creari. 735
It Ver, & Venus, & Veneris prænuntius ante
Pinnatus graditur Zephyrus: vestigia propter
Flora quibus mater præspargens ante viaï

719 *g. ut sit* Douza ad Catull. (720 *ex parte it* prisci Codd. P. 722 *Denique e.* Gif. & al. (725 *Dimidiam p.* I. Douza F. 726 *Chaldæum* vulgo. (728 *p. utrinque* al. (729 *a. usus* corrig. P. in not. (732 *aborisci* Gif. *aboriri* Gass. *abolescere* quidam Codd. P. (734 *Id facile e.* Fab. (738 *præspergens* vulgo.

Cuncta coloribus egregiis, & odoribus opplet.
Inde loci sequitur calor aridus, & comes una 740
Pulverulenta Ceres, & Etesia flabra Aquilonum.
Inde Autumnus adit: graditur simul Evius Evan:
Inde aliæ tempestates, ventique sequuntur,
Altitonans Vulturnus, & Auster fulmine pollens.
Tandem bruma nives adfert, pigrumque rigorem 745
Reddit: hyems sequitur, crepitans ac dentibus algus.
Quo minus est mirum, si certo tempore luna
Gignitur, & certo deletur tempore rursus:
Cum fieri possint tam certo tempore multa.

Solis item quoque defectus, lunæque latebras, 750
Pluribus e causis fieri tibi posse putandum est.
Nam cur luna queat terram secludere solis
Lumine, & a terris altum caput obstruere eij,
Objiciens cæcum radiis ardentibus orbem:
Tempore eodem aliud facere id non posse putetur 755
Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
Solque suos etiam dimittere languidus ignes
Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
Cum loca præteriit flammis infesta per auras:
Quæ faciunt ignes interstingui atque perire? 760
Et cur terra queat lunam spoliare vicissim
Lumine, & oppressum solem super ipsa tenere,

746 *accentibus algi* vulgo ante Lamb. (749 *Cum florere queant* quidam Codd. P. (762 *subter s.* olim Lamb.

Menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras:
Tempore eodem aliud nequeat succurrere lunæ
Corpus, vel supera solis perlabier orbem, 765
Quod radios interrumpat, lumenque profusum?
Et tamen ipsa suo si fulgit luna nitore,
Cur nequeat certa mundi languescere parte,
Dum loca luminibus propriis inimica per exit?
Quod superest, quoniam magni per cærula mundi 770
Qua fieri quidquid posset ratione, resolvi:
Solis uti varios cursus, lunæque meatus
Noscere possemus, quæ vis, & causa cieret:
Quove modo soleant offecto lumine obire,
Et nec opinantes tenebris obducere terras: 775
Cum quasi connivent, & aperto lumine rursum
Omnia convisunt clara loca candida luce.
Nunc redeo ad mundi novitatem, & mollia terræ
Arva, novo fœtu quid primum in luminis oras
Tollere, & incertis tentarit credere ventis. 780
Principio, genus herbarum, viridemque nitorem
Terra dedit circum colles; camposque per omnes
Florida fulserunt viridanti prata colore:
Arboribusque datum est variis exinde per auras
Crescendi magnum immissis certamen habenis. 785
Ut pluma atque pili primum setæque creantur
Quadrupedum in membris, & corpore pennipotentum:

769 *i. pererrat* vulgo.

Sic nova tum tellus herbas virgultaque primum
Sustulit: inde loci mortalia sæcla creavit
Multa modis multis varia ratione coorta. 790
Nam neque de cœlo cecidisse animalia possunt,
Nec terrestria de salsis exisse lacunis.
Linquitur ut merito maternum nomen adepta
Terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
Multaque nunc etiam existunt animalia terris, 795
Imbribus, & calido solis concreta vapore.
Quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta,
Est majora nova tellure, atque æthere adulto.
 Principio, genus alituum, variæque volucres
Ova relinquebant exclusæ tempore verno: 800
Folliculos ut nunc teretes æstate cicadæ
Linquunt, sponte sua victum vitamque petentes.
Tum tibi terra dedit primum mortalia sæcla:
Multus enim calor, atque humor superabat in arvis.
Hinc ubi quæque loci regio opportuna dabatur, 805
Crescebant uteri terræ radicibus apti:
Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum fugiens humorem, aurasque petissens,
Convertebat ibi natura foramina terræ,
Et succum venis cogebat fundere apertis 810
Consimilem lactis: sicut nunc fœmina quæque
Cum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis

798 *adulta* Lamb. Gif. Gass. & al. (808 *I. sugens h.* olim conjecerat Lamb. (809 C. *ibus* pro *iis* malit Lamb.

Impetus in mammas convertitur ille alimenti.
Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile
Præbebat multa & molli lanugine abundans. 815

At novitas mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios æstus, nec magnis viribus auras.
Omnia enim pariter crescunt, & robora sumunt:
Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
Terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit 820
Humanum, atque animal prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibus passim,
Aeriasque simul volucres variantibus formis.

Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Destitit, ut mulier spatio defessa vetusto, 825
Mutat enim mundi naturam totius ætas,
Ex alioque alius status excipere omnia debet,
Nec manet ulla sui similis res: omnia migrant,
Omnia commutat natura, & vertere cogit.
Namque aliud putrescit, & ævo debile languet: 830
Porro aliud concrescit, & e contemptibus exit.
Sic igitur mundi naturam totius ætas
Mutat, & ex alio terram status excipit alter,
Quod potuit, nequeat; possit, quod non tulit ante.

Multaque tum tellus etiam portenta creare 835
Conata est, mira facie, membrisque coorta;

„(An-

833 *terra s. extitit a.* D.

„(Androgynum inter utrum, nec utrumque & utrinque remotum)
Orba pedum partim, manuum viduata vicissim,
Muta, sine ore, etiam, sine voltu cæca reperta,
Vinctaque membrorum per totum corpus adhæsu; 840
Nec facere ut possent quidquam; nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec sumere quod foret usus.
Cætera de genere hoc monstra, ac portenta creabat:
Nequidquam; quoniam natura absterruit auctum:
Nec potuere cupitum ætatis tangere florem, 845
Nec reperire cibum, nec jungi per Veneris res.
Multa videmus enim rebus concurrere debere,
Ut propagando possint producere sæcla;
Pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
Semina qua possint membris manare remissis: 850
Fœminaque ut maribus conjungi possit, habere
Mutua queis nectant inter se gaudia, utrisque.
Multaque tum interiisse animantum sæcla necesse est.
Nec potuisse propagando procudere prolem.
Nam quæcunque vides vesci vitalibus auris, 855
Aut dolus, aut virtus, aut denique mobilitas est
Ex ineunte ævo genus id tutata reservans.
Multaque sunt, nobis ex utilitate sua quæ

837 *A. i. utras, n. utraque u. r.* L. *Androgynem i. neutra, atque ab utroque r.* Heins. ad Claud. Phœn.
839 *Multa* vulgo. (842 *volet* vel *fovet* ante L. (848 *procudere* al. (850 *S. quæ p.* al. (851 *habendum* vulgo post Lamb. (852 *uterque* plur. *utrique* L. *utrumque* Gass.

Commendata manent tutelæ tradita nostræ.
Principio, genus acre leonum, sævaque sæcla 860
Tutata est virtus, vulpes dolus, & fuga cervos.
At levisomna canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod est veterino semine partum,
Lanigeræque simul pecudes, & bucera sæcla,
Omnia sunt hominum tutelæ tradita, Memmi. 865
Nam cupide fugere feras, pacemque secutæ
Sunt, & larga suo sine pabula parta labore;
Quæ damus utilitatis eorum præmia causa.
At, queis nil horum tribuit natura, nec ipsa
Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis 870
Utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
Præsidio nostro pasci genus, esseque tutum?
Scilicet hæc aliis prædæ, lucroque jacebant
Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
Donicum ad interitum genus id natura redegit. 875
Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in ullo
Esse queat duplici natura, & corpore bino
Ex alienigenis membris compacta potestas;
Hinc illinc par vis ut non sic esse potis sit,
Id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde. 880
Principio, circum tribus actis impiger annis
Floret equus, puer haudquaquam: quin sæpe etiamnum
Ubera mammarum in somnis lætantia quæret.

866 *secuta* L. (879 *i. partibus e.* Fab. (282 *etiam tunc* Gif. (883 *lactantia quærit* vulgo.

Post ubi equum validæ vires ætate senecta,
Membraque deficiunt fugienti languida vita; 885
Tum demum pueris ævo florente juventas
Occipit, & molli vestit lanugine malas:
Ne forte ex homine, & veterino semine equorum
Confieri credas Centauros posse, nec esse:
Aut rapidis canibus succinctas semimarinis 890
Corporibus Scyllas, & cætera de genere horum,
Inter se quorum discordia membra videmus:
Quæ neque florescunt pariter, neque robora sumunt
Corporibus, neque projiciunt ætate senecta:
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis 895
Conveniunt, nec sunt eadem jucunda per artus.
Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quæ est acre venenum.

Flamma quidem vero cum corpora fulva leonum
Tam soleat torrere, atque urere, quam genus omne 900
Visceris, in terris quodcunque & sanguinis exstet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una
Prima leo, postrema draco, media ipsa Chimæra
Ore foras acrem efflaret de corpore flammam?

Quare etiam tellure nova, cœloque recenti 905
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno novitatis nomine inani;
Multa licet simili ratione effutiat ore:

886 *puerili* al. (890 *rabidis c.* Heins. (892 *dissortia m.* legi malit Cr. (894 *proficiunt* Gif. & al. multi.
899 *Ignea f. q. c.* al.

Aurea tum dicat per terras flumina volgo
Fluxisse, & gemmis florere arbusta suesse: 910
Aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
Trans maria alta pedum nisus ut ponere posset;
Et manibus totum circum se vertere cœlum.
Nam quod multa fuere in terris semina rerum,
Tempore quo primum tellus animalia fudit; 915
Nil tamen est signi, mistas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaque membra animantum:
Propterea quia quæ de terris nunc quoque abundant
Herbarum genera, ac fruges, arbustaque læta,
Non tamen inter se possint complexa creari. 920
Res sic quæque suo ritu procedit: & omnes
Fœdere naturæ certo discrimina servant.

Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset;
Et majoribus & solidis magis ossibus intus 925
Fundatum, & validis aptum per viscera nervis;
Nec facile ex æstu, nec frigore quod caperetur:
Nec novitate cibi, nec labi corporis ulla.
Multaque per cœlum solis volventia lustra
Volgivago vitam tractabant more ferarum. 930
Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva;
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis

912 *pandere p.* al. (920 *possunt* Gif. (930 *tolerabant* al.
932 *mollirier* P. in not.

Arboribus veteres decidere falcibus ramos.
Quod sol, atque imbres dederant, quod terra crearat 935
Sponte sua, satis id placabat pectora donum:
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque, & quæ nunc hiberno tempore cernis
Arbuta pœniceo fieri matura colore,
Plurima tum tellus etiam majora ferebat: 940
Multaque præterea novitas tum florida mundi
Pabula dia tulit, miseris mortalibus ampla.
Ad sedare sitim fluvii fontesque vocabant:
Ut nunc montibus e magnis decursus aquaï
Claricitat late sitientia sæcla ferarum. 945
Denique noctivagi silvestria templa tenebant
Nympharum, quibus exibant humore fluenta
Lubrica, proluvie larga lavere humida saxa,
Humida saxa super viridi stillantia musco:
Et partim plano scatere atque erumpere campo. 950
Necdum res igni scibant tractare, nec uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum:
Sed nemora, atque cavos montes, silvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare imbresque coacti. 955
Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
Moribus inter se scibant, nec legibus uti.
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,

937 *pectora q.* quidam, ut & L. (942 *P. dira* vel *dura* al.
943 *At s.* vulgo. (945 *Clare citat ad se s.* vel *Clarior accitat* al. (946 *D. nota vagis* al.

Sponte sua sibi quisque valere & vivere doctus.
Et Venus in sylvis jungebat corpora amantum. 960
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta viri vis, atque impensa libido:
Vel pretium glandes, atque arbuta, vel pira lecta.
Et manuum mira freti virtute, pedumque,
Consectabantur silvestria sæcla ferarum 965
Missilibus saxis, & magno pondere clavæ,
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris;
Setigerisque pares suibus silvestria membra
Nuda dabant terræ nocturno tempore capti,
Circum se foliis ac frondibus involventes. 970
Nec plangore diem magno, solemque per agros
Qnærebant pavidi, palantes noctis in umbris:
Sed taciti respectabant, somnoque sepulti,
Dum rosea face sol inferret lumina cœlo.
A parvis quod enim consuerant cernere semper 975
Alterno tenebras, & lucem tempore gigni,
Non erat, ut fieri posset, mirarier unquam,
Nec diffidere, ne terras æterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine solis?
Sed magis illud erat curæ, quod sæcla ferarum 980
Infestam miseris faciebant sæpe quietem:
Ejectique domo fugiebant saxea tecta
Setigeri suis adventu, validique leonis,

969 *Nudabant* plur. (973 *exspectabant* Fab. *resupinabant* Cr. (983 *Spumigeri* plur.

Atque intempesta cedebant nocte paventes
Hospitibus sævis instrata cubilia fronde. 985
Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia sæcla
Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.
Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viva feris præbebat dentibus haustus;
Et nemora ac montes gemitu, sylvasque replebat, 990
Viva videns vivo sepeliri viscera busto.
At quos effugium servarat, corpore adeso,
Posterius tremulas super ulcera tetra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus Orcum,
Donicum eos vita privarunt vermina sæva, 995
Expertes opis, ignaros quid volnera vellent.
At non multa virûm sub signis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Æquora lædebant naves ad saxa, virosque:
Sed temere, incassum, frustra mare sæpe coortum 1000
Sævibat, leviterque minas ponebat inanes.
Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.
Improba navigii ratio tum cæca jacebat.
Tum pænuria deinde cibi, languentia letho 1005
Membra dabat: contra nunc rerum copia mersat.
Illi imprudentes ipsi sibi sæpe venenum

987 *lamentis* libri omnes Mss. & edd. alterum est e Mureti conjectura. (1000 *i. m. fluctibus sæpe s. coortis* vulgo post Lamb. *flustro* vel *flustris* pro *frustra* V. (1001 *m. miscebat i.* D. I. (1006 *mertat* Turneb.

Vergebant: nunc dant aliis sollertius ipsi.
Inde casas postquam, ac pelleis, ignemque pararunt,
Et mulier conjuncta viro concessit in unum; 1010
Castaque privatæ Veneris connubia læta
Cognita sunt, prolemque ex se videre creatam:
Tum genus humanum primum mollescere cœpit.
Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
Non ita jam possent cœli sub tegmine ferre: 1015
Et Venus imminuit vires, puerique parentum
Blanditiis facile ingenium fregere superbum.
Tunc & amicitiam cœperunt jungere habentes
Finitima inter se, nec lædere, nec violare;
Et pueros commendarunt, muliebreque sæclum 1020
Vocibus, & gestu, cum balbe significarent,
Imbecillorum esse æquum misererier omnium.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni;
Sed bona, magnaque pars servabant fœdera casti:
Aut genus humanum jam tum foret omne peremptum, 1025
Nec potuisset adhuc perducere sæcla propago.
At varios linguæ sonitus natura subegit
Mittere, & utilitas expressit nomina rerum:
Non alia longe ratione, atque ipsa videtur
Protrahere ad gestum pueros infantia linguæ, 1030
Cum facit, ut digito, quæ sint præsentia, monstrent.

1009 *pelves* quidam Codd. P. (1012 *v. coortam* D.
1014 *algida c.* al. mendose. (1018 *j. aventes* M. P. V.
1022 *m. omni* M. *omnis* Gif. (1024 *servabat* al.

Sentit enim vim quisque suam, quam possit abuti.
Cornua nata prius vitulo quam frontibus exstent,
Illis iratus petit, atque infensus inurget.
At catuli pantherarum, scymnique leonum 1035
Unguibus, ac pedibus jam tum, morsuque repugnant,
Vix etiam cum sunt dentes, unguesque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere, & a pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare aliquem tum nomina distribuisse 1040
Rebus, & inde homines didicisse vocabula prima,
Desipere est: nam cur hic posset cuncta notare
Vocibus, & varios sonitus emittere linguæ,
Tempore eodem alii facere id non quisse putentur?
Præterea, si non alii quoque vocibus usi 1045
Inter se fuerant; unde insita notities est
Utilitatis, & unde data est huic prima potestas,
Quid vellet, facere, ut scirent, animoque viderent?
Cogere item plures unus, victosque domare
Non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent: 1050
Nec ratione docere ulla, suadereque surdis,
Quid facto esset opus, faciles neque enim paterentur,
Nec ratione ulla sibi ferrent amplius aures
Vocis inauditos sonitus obtundere frustra.
Postremo, quid in hac mirabile tantopere est re, 1055
Si genus humanum, cui vox, & lingua vigeret,

1032 *quod p.* vulgo ante Lamb. (1037 *Vix dum eis, c.* Lamb. *Vixdum cum ipsis* Cr.

Pro vario sensu varias res voce notaret,
Cum pecudes mutæ, cum denique sæcla ferarum
Dissimiles soleant voces variasque ciere,
Cum metus, aut dolor est, & cum jam gaudia gliscunt? 1060
Quippe etenim id licet e rebus cognoscere apertis.

Irritata canum cum primum magna Molossûm
Mollia ricta fremunt duros nudantia dentes:
Longe alio sonitu rabie districta minantur:
Et cum jam latrant, & vocibus omnia complent. 1065
At catulos blande cum lingua lambere tentant,
Aut ubi eos jactant pedibus, morsuque petentes,
Suspensis teneros imitantur dentibus haustus;
Longe alio pacto gannitu vocis adulant;
Et cum deserti baubantur in ædibus, aut cum 1070
Plorantes fugiunt submisso corpore plagas.

Denique non hinnitus item differre videtur,
Inter equas ubi equus florenti ætate juvencus
Pinnigeri sævit calcaribus ictus amoris;
Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma: 1075
Ac cum sis alias concussis artubus hinnit?

Postremo, genus alituum, variæque volucres,
Accipitres, atque ossifragæ, mergique marinis
Fluctibus in salsis victum vitamque petentes,
Longe alias alio jaciunt in tempore voces; 1080

1063 *r. premunt* Gif. & al. *tremunt* Non. (1067 *lactant p.* Gif. & al. *patente* Voss. ad Catull. (1068 *S. veros i.* Fab. (1070 *desertis* quidam Codd. P. (1074 *Pennigeri* al. (1076 *sic a.* & (1079 *in salso* plur.

Et cum de victu certant, prædaque repugnant:
Et partim mutant cum tempestatibus una
Raucisonos cantus, cornicum ut sæcla vetusta,
Corvorumque greges, ubi aquam dicuntur & imbres
Poscere, & interdum ventos aurasque vocare. 1085
Ergo, si varii sensus animalia cogunt,
Muta tamen cum sint, varias emittere voces:
Quanto mortales magis æquum est tum potuisse
Dissimiles alia, atque alia res voce notare?

Illud in his rebus tacitus ne forte requiras: 1090
Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
Primitus: inde omnis flammarum diditur ardor.
Multa videmus enim cœlestibus incita flammis
Fulgere, cum cœli donavit plaga vapores.
Et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans 1095
Æstuat in ramos incumbens arboris arbor,
Exprimitur validis extritus viribus ignis:
Emicat interdum flammaï fervidus ardor,
Mutua dum inter se rami stirpesque teruntur:
Quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem. 1100

Inde cibum coquere, ac flammæ mollire vapore
Sol docuit, quoniam mitescere multa videbant
Verberibus radiorum, atque æstu victa per agros.
Inque dies magis in victum vitamque priorem

1087 *Multa* Mss. omnes, ut sup. v. 839. (1092 *diditur* ex Codd. Gif. (1098 *Et micat* vulgo. (1104 *hi victum* vulgo.

Commutare novis monstrabant rebus, & igni, 1105
Ingenio qui præstabant, & corde vigebant.
Condere cœperunt urbes, arcemque locare
Præsidium reges ipsi sibi, perfugiumque:
Et pecudes, & agros divisere, atque dedere
Pro facie cujusque, & viribus, ingenioque: 1110
Nam facies multum valuit, viresque vigebant:
Posterius res inventa est, aurumque repertum,
Quod facile & validis, & pulcris demsit honorem.
Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
Quamlubet & fortes, & pulchro corpore creti. 1115
Quod siquis vera vitam ratione gubernet,
Divitiæ grandes homini sunt, vivere parce
Æquo animo; neque enim est unquam pænuria parvi:
At claros se homines voluere esse, atque potentes,
Ut fundamento stabili fortuna maneret, 1120
Et placidam possent opulenti degere vitam;
Nequidquam: quoniam ad summum succedere honorem
Certantes, iter infestum fecere viaï.
Et tamen e summo quasi fulmen dejicit ictos
Invidia interdum contemptim in Tartara tetra: 1125
Ut satius multo jam sit parere quietum,
Quam regere imperio res velle, & regna tenere.
Proinde, sine, incassum defessi sanguine sudent
Angustum per iter luctantes ambitionis:

1107 *c. tum u.* Gif. (1111 *v. vigentes* Fab. (1113 *depressit* Q. X. (1121 *ducere v.* A. marg. & al.

Invidia quoniam, seu fulmine, summa vaporant 1130
Plerumque, & quæ sunt aliis magis edita cunque:
Quandoquidem sapiunt alieno ex ore: petuntque
Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis:
Nec magis id nunc est, nec erit mox, quam fuit ante.

Ergo regibus occisis subversa jacebat 1135
Pristina majestas soliorum, & sceptra superba;
Et capitis summi præclarum insigne cruentum
Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem.
Nam cupide conculcatur nimis ante metutum.

Res itaque ad summam fæcem turbasque redibat, 1140
Imperium sibi cum, ac summatum quisque petebat.
Inde magistratum partim docuere creare,
Juraque constituere, ut vellent legibus uti:
Nam genus humanum defessum vi colere ævum,
Ex inimicitiis languebat; quo magis ipsum 1145
Sponte sua cecidit sub leges, arctaque jura:
Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus æquis;
Hanc ob rem est homines pertæsum vi colere ævum:
Unde metus maculat pœnarum præmia vitæ. 1150
Circumretit enim vis, atque injuria quemque,
Atque, unde exorta est, ad eum plerumque revertit;
Nec facile est placidam ac pacatam degere vitam,

1131 *altis m.* plur. (1140 *t. recidit* Y. (1141 *siccum*, i.e. non cruentum, ut sicca morte apud Juven. Voss.
1142 *didicere c.* Creechius e conject. (1146 *a. jussa* V.

Qui violat factis communia fœdera pacis.
Etsi fallit enim divûm genus humanumque, 1155
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe ubi se multi per somnia sæpe loquentes,
Aut morbo delirantes procraxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dedisse.

Nunc quæ causa deûm per magnas numina gentes 1160
Pervolgarit, & ararum compleverit urbes,
Suscipiendaque curarit solemnia sacra,
„Quæ nunc in magnis florent sacra rebus, locisque:
Unde etiam nunc est mortalibus insitus horror,
Qui delubra deûm nova toto suscitat orbi 1165
Terrarum, & festis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile est rationem reddere verbis.

Quippe etenim jam tum divûm mortalia sæcla
Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in somnis mirando corporis auctu. 1170
His igitur sensum tribuebant, propterea quod
Membra movere videbantur, vocesque superbas
Mittere pro facie præclara, & viribus amplis:

Æternamque dabant vitam, quia semper eorum
Suppeditabatur facies, & forma manebat, 1175
(Et manet omnino) & quod tantis viribus auctos
Non temere ulla vi convinci posse putabant.

1158 *prograxe* Gif. ex Mss. *protraxe* Gass. Turneb. & al.
1163 *Q. n. in cunctis fument arisque focisque* legendum censet Fab. (1170 *auctus* P. & Gif. (1176 *Et tamen o. quos t.* Gif.

Fortunisque ideo longe præstare putabant,
Quod mortis timor haud quemquam vexaret eorum,
Et simul in somnis quia multa, & mira videbant 1180
Efficere, & nullum capere ipsos inde laborem.

Præterea, cœli rationes ordine certo,
Et varia annorum cernebant tempora verti;
Nec poterant quibus id fieret cognoscere causis:
Ergo perfugium sibi habebant omnia divis 1185
Tradere, & illorum nutu facere omnia flecti.

In cœloque deûm sedes, & templa locarunt,
Per cœlum volvi quia sol, & luna videntur:
Luna, dies, & nox, & noctis signa severa,
Noctivagæque faces cœli, flammæque volantes, 1190
Nubila, ros, imbres, nix, venti, fulmina, grando,
Et rapidi fremitus, & murmura magna minarum.

O genus infelix humanum! talia divis
Cum tribuit facta, atque iras adjunxit acerbas:
Quantos tum gemitus ipsi sibi, quantaque nobis 1195
Volnera; quas lacrymas peperere minoribus nostris!

Nec pietas ulla est velatum sæpe videri
Vertier ad lapidem, atque omnes accedere ad aras;
Nec procumbere humi prostratum, & pandere palmas
Ante deûm delubra, nec aras sanguine multo 1200
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota:
Sed mage pacata posse omnia mente tueri.

1186 *ipsorum n.* Gass. (1189 *s. serena* Gass. (1202 *placata* plur.

Nam cum suspicimus magni cœlestia mundi
Templa super, stellisque micantibus æthera fixum,
Et venit in mentem solis, lunæque viarum, 1205
Tunc aliis oppressa malis in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit,
Ecquæ forte deûm nobis immensa potestas
Sit vario motu quæ candida sidera verset?
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas, 1210
Ecquænam fuerit mundi genitalis origo:
Et simul, ecquæ sit finis, quoad mœnia mundi,
Et tanti motus hunc possint ferre laborem:
An divinitus æterna donata salute,
Perpetuo possint ævi labentia tractu, 1215
Immensi validas ævi contemnere vires.

Præterea, cui non animus formidine divûm
Contrahitur? cui non conrepunt membra pavore,
Fulminis horribili cum plaga torrida tellus
Contremit, & magnum percurrunt murmura cœlum? 1220
Non populi, gentesque tremunt? regesque superbi
Conripiunt divûm perculsi membra timore,
Ne quod ob admissum fœde, dictumve superbe
Pœnarum grave sit solvendi tempus adactum?
Summa etiam cum vis violenti per mare venti 1225

In-

1208 *D. endo polis i.* Fab. (1213 *Hunc t. m. p. sufferre l.* Fab. *taciti* Gif. & al. multi. (1222 *Conrepunt* Codd. P. *Horrescunt* al. *percussi* Gif. (1224 *sint s. t. adacti?* quidam: *adductum?* al.

Induperatorem classis super æquora verrit,
Cum validis pariter legionibus, atque elephantis;
Non divûm pacem votis adit? ac prece quæsit
Ventorum pavidus paces, animasque secundas?
Nequidquam: quoniam violento turbine sæpe 1130
Conreptus nihilo fertur minus ad vada lethi:
Usque adeo res humanas vis abdita quædam
Obterit, & pulchros fasces, sævasque secures
Proculcare, ac ludibrio sibi habere videtur.

Denique sub pedibus tellus cum tota vacillat, 1135
Concussæque cadunt urbes, dubiæque minantur:
Quid mirum si se temnunt mortalia sæcla?
Atque potestates magnas, mirasque relinquunt
In rebus vires divûm, quæ cuncta gubernent?

Quod superest, æs, atque aurum, ferrumque repertum est, 1140
Et simul argenti pondus, plumbique potestas:
Ignis ubi ingentes sylvas ardore cremarat
Montibus in magnis, seu cœli fulmine misso,
Sive quod inter se bellum sylvestre gerentes,
Hostibus intulerant ignem formidinis ergo; 1145
Sive quod inducti terræ bonitate, volebant
Pandere agros pingues, & pascua reddere rura;
Sive feras interficere, & ditescere præda:
Nam fovea, atque igni prius est venarier ortum,

1126 *æthera vertit* Q.

Quam sepire plagis saltum, canibusque ciere. 1250
Quidquid id est, quacunque e causa flammeus ardor
Horribili sonitu sylvas exederat altis
Ab radicibus, & terram percoxerat igni,
Manabat venis ferventibus in loca terræ
Concava conveniens argenti rivus & auri, 1255
Æris item, & plumbi; quæ cum concreta videbant
Posterius claro in terris splendere colore,
Tollebant nitido capti, lævique lepore:
Et simili formata videbant esse figura,
Atque lacunarum fuerant vestigia cuique, 1260
Tum penetrabat eos, posse hæc liquefacta calore,
Quamlibet in formam, & faciem decurrere rerum,
Et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
Mucronum duci fastigia procudendo;
Ut sibi tela parent, sylvasque excidere possint, 1265
Materiem lævare, dolare, ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minus argento facere hæc auroque parabant,
Quam validi primum violentis viribus æris:
Nequidquam: quoniam cedebat victa potestas, 1270
Nec poterat pariter durum sufferre laborem.
Nam fuit in pretio magis æs, aurumque jacebat
Propter inutilitatem hebeti mucrone retusum,

1250 *c. viere* Titius ad Bargæi Syriad. male. Voss. Inst. Orat.
1252 *altas* Gif. Gass. & al. (1265 *p. quibus sylvas cædere p.* quidam non absurde. (1266 *Materiamque d. & lævia reddere t.* al.

Nunc jacet æs, aurum in summum successit honorem:
Sic volvenda ætas commutat tempora rerum, 1275
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore:
Porro aliud succedit, & e contemptibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, & miro est mortales inter honore.

Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta 1280
Sit, facile est ipsum per te cognoscere, Memmi,
Arma antiqua, manus, ungues, dentesque fuerunt,
Et lapides, & item sylvarum fragmina rami,
Et flammæ, atque ignes postquam sunt cognita primum:
Posterius ferri vis est, ærisque reperta; 1285
Et prior æris erat quam ferri cognitus usus:
Quo facilis magis est natura, & copia major.
Ære solum terræ tractabant, æreque belli
Miscebant fluctus, & volnera vasta serebant,
Et pecus, atque agros adimebant; nam facile ollis 1290
Omnia cedebant armatis nuda & inerma.
Inde minutatim processit ferreus ensis,
Versaque in opprobrium species est falcis ahenæ,
Et ferro cœpere solum proscindere terræ:
Exæquataque sunt creperi certamina belli. 1295

Et prius est armatum in equi conscendere costas,
Et moderarier hunc frænis, dextraque vigere;

1281 *ipsi per* Gass. (1289 *sæva* Q. *ferebant* E.
1293 *obscurum* P. ex Macrob. *obscœnum* in aliis Macrobii libris. 1296 *e. reppertum* vulgo post Lamb. (1297 *virgaque viere* F. *d. viere* prisci Codd. P. *vegere* Gif.

Quam bijugo curru belli tentare pericla:
Et bijugo prius est, quam bis conjungere binos,
Et quam falciferos inventum adscendere currus: 1300
Inde boves Lucas turrito corpore, tetros,
Anguimanos belli docuerunt volnera Pœni
Sufferre, & magnas Martis turbare catervas.
Sic alid ex alio peperit discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis: 1305
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentarunt etiam tauros in mœnere belli,
Expertique sues sævos sunt mittere in hostes;
Et validos Parthi præ se misere leones
Cum ductoribus armatis, sævisque magistris, 1310
Qui moderarier hos possent, vinclisque tenere:
Nequidquam: quoniam permista cæde calentes
Turbabant sævi nullo discrimine turmas,
Terrificas capitum quatientes undique cristas;
Nec poterant equites fremitu perterrita equorum 1315
Pectora mulcere, & frænis convertere in hostes.
Inritata leæ jaciebant corpora saltu
Undique, & advorsum venientibus ora petebant:
Et nec opinantes a tergo deripiebant,
Deplexæque dabant in terram volnere vinctos: 1320

1299 *bijugos* F. (1300 *armatum a.* plur. *escendere* Gronov. ad Liv. (1307 *munera* Gif. & al. (1309 *partim p.* plur. Vid. not. ad h. l. (1310 *doctoribus* Z. (1311 *bis p.* plur. 1318 *patebant* Gif. & al. (1319 *diripiebant* vulgo. 1320 *depexa* vel *devexa* al. *v. victos* Gif. & al.

Morsibus adfixæ validis, atque unguibus uncis.
Jactabantque suos tauri, pedibusque terebant;
Et latera, ac ventres hauribant subter equorum
Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.
At validis socios cædebant dentibus apri, 1325
„ Tela infracta suo tinguentes sanguine sævi:
„ In se fracta suo tinguentes sanguine tela:
Permistasque dabant equitum peditumque ruinas.
Nam transversa feros exibant dentis adactus
Jumenta, aut pedibus ventos erecta petebant: 1330
Nequidquam: quoniam a nervis succisa videres
Concidere, atque gravi terram consternere casu.
Sic, quos ante domi domitos satis esse putabant,
Effervescere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu: 1335
Nec poterant ullam partem reducere eorum.
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum:
Ut nunc sæpe boves Lucæ, ferro male mactæ
Diffugiunt, fera facta suis cum multa dedere.
Si fuit, ut facerent? sed vix adducor, ut ante 1340
Non quierint animo præsentire, atque videre,
Quam commune malum fuerat, fœdumque futurum.
Et magis id possis factum contendere in omni,

1322 *sues* vulgo: *tenebant* D. (1329 *d. ad ictus* al.
1333 *Si q.* plur. (1334 *Efferviscere* vulgo. (1338 *b. templis f. m. casa* Gif. & al. (1339 *f. fata* P. corrigit, & probare videtur L. (1340 *Sic f.* vulgo, sed illepide.
1342 *fueret* Gif. e Mss.

In variis mundis varia ratione creatis,
Quam certo, atque uno terrarum quolibet orbi. 1345
Sed facere id non tam vincendi spe voluerunt,
Quam dare quod gemerent hostes, ipsique perire,
Qui numero diffidebant, armisque vacabant.
  Nexilis ante fuit vestis, quam textile tegmen:
Textile post ferrum est; quia ferro tela parantur: 1350
Nec ratione alia possunt tam lævia gigni
Insilia, ac fusi, & radii, scapique sonantes.
  Et facere ante viros lanam natura coegit,
Quam muliebre genus: nam longe præstat in arte,
Et sollertius est multo genus omne virile: 1355
Agricolæ donec vitio vertere severi,
Ut muliebribus id manibus concedere vellent,
Atque ipsi potius durum sufferre laborem;
Atque opere in duro durarent membra, manusque.
  At specimen sationis, & insitionis origo, 1360
Ipsa fuit rerum primum natura creatrix.
Arboribus quoniam baccæ, glandesque caducæ
Tempestiva dabant pullorum examina subter.
Unde etiam libitum est stirpes committere ramis:
Et nova defodere in terram virgulta per agros: 1365
Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli

1347 *i. perirent* al. (1350 *p. factum* conj. P. in not. *paratur* Gif. & al. (1352 *Insubula* olim legendum esse ex Isidoro putarat Lamb. *Ensilia* Voss. ad Catull. (1358 *pariter d.* vulgo ante Lamb. (1359 *durarunt* al. (1364 *Inde post M.* Gif.

Tentabant, fructusque feros mansuescere terra
Cernebant indulgendo, blandeque colendo.
Inque dies magis in montem succedere sylvas
Cogebant, infraque locum concedere cultis: 1370
Prata, lacus, rivos, segetes, vinetaque læta
Collibus, & campis ut haberent, atque olearum
Cærula distinguens inter plaga currere posset
Per tumulos, & convalles, camposque profusa:
Ut nunc esse vides vario distincta lepore 1375
Omnia, quæ pomis intersita dulcibus ornant:
Arbustisque tenent felicibus obsita circum.

At liquidas avium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam lævia carmina cantu
Concelebrare homines possent, auresque juvare. 1380
Et Zephyri cava per calamorum sibila primum
Agrestes docuere cavas inflare cicutas,
Inde minutatim dulces didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Avia per nemora, ac sylvas saltusque reperta, 1385
Per loca pastorum deserta, atque otia dia:
Sic unum quidquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Hæc animos ollis mulcebant atque juvabant
Cum satiate cibi; nam tum sunt otia cordi. 1390

1367 *terræ* Gass. (1370 *situm* c. al. (1373 *cernere* p. Gass. 1374 *protusa* D. (1379 *lenia* c. al. (1390 *omnia* c. vulgo: *o. chordæ* Voss. ad Catull.

Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora habebant:
Præsertim cum tempestas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridantes floribus herbas, 1395
Tum joca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerant: agrestis enim tum Musa vigebat:
Tum caput, atque humeros plexis redimire coronis,
Floribus, & foliis lascivia læta monebat:
Atque extra numerum procedere membra moventes 1400
Duriter, & duro terram pede pellere matrem:
Unde oriebantur risus, dulcesque cachinni,
Omnia quod nova tum magis hæc, & mira vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant solatia somni
Ducere multimodis voces, & flectere cantus; 1405
Et supera calamos unco percurrere labro:
Unde etiam vigiles nunc hæc accepta tuentur,
Et numerum servare genus didicere; neque hilo
Majorem interea capiunt dulcedinis fructum,
Quam sylvestre genus capiebat terrigenarum. 1410
Nam quod adest præsto, nisi quid cognovimus ante
Suavius, in primis placet, & pollere videtur;
Posteriorque fere melior res illa reperta
Perdit, & immutat sensus ad pristina quæque.

1397 *Consuerunt* & (1398 *corollis* Gif. & al. (1399 *movebat* al. (1404 *Evigilantibus* V. *somno* plur. (1405 *multimodas* corrig. P. in not. (1406 *rauco* Mss. P.
1409 *Majore — dulcedine* al. (1414 *invitat* Q. 1.

Sic odium cœpit glandis: sic illa relicta 1415
Strata cubilia sunt herbis, & frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contempta ferina est,
Quam reor invidia tali tunc esse repertam,
Ut lethum insidiis, qui gessit primus, obiret:
Et tandem inter eos distractum, sanguine multo 1420
Dispersisse, neque in fructum convertere quisse.

Tunc igitur pelles, nunc aurum, & purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant:
Quo magis in nobis (ut opinor) culpa residit.
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat 1425
Terrigenas: at nos nil lædit veste carere
Purpurea, atque auro, signisque ingentibus apta;
Dum plebeja tamen sit, quæ defendere possit:
Ergo hominum genus incassum frustraque laborat,
Semper & in curis consumit inanibus ævum; 1430
Nimirum, quia non cognovit, quæ sit habendi
Finis, & omnino quoad crescat vera voluptas:
Idque minutatim vitam provexit in altum,
Et belli magnos commovit funditus æstus.

At vigiles mundi magnum & versatile templum 1435
Sol & luna suo lustrantes lumine circum
Perdocuere homines annorum tempora verti:
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.

1417 *f.* absque *est* Gif. & al. multi. (1420 *distractam*, sc. vestem, al. (1421 *Disperiisse* & (1424 *resedit* plur. 1427 *gemmisque insigniter a.* Gass. *s. vigentibus* al.

Jam validis septi degebant turribus ævum,
Et divisa colebatur, discretaque tellus: 1440
Tum mare velivolum florebat navibus pandis:
Auxilia, & socios jam pacto fœdere habebant:
Carminibus cum res gestas cœpere poetæ
Tradere: nec multo prius sunt elementa reperta.
Propterea quid sit prius actum respicere ætas 1445
Nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.

Navigia, atque agri culturas, mœnia, leges,
Arma, vias, vestes, & cætera de genere horum,
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omnes,
Carmina, picturas, & dædala signa polire, 1450
Usus, & impigræ simul experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientes.
Sic unum quidquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Namque alid ex alio clarescere corde videmus 1455
Artibus, ad summum donec venere cacumen.

1440 *descriptaque t.* al. *discerptaque* V. (1441 *veltvolis* pl. *n. ponti* Gif. *f. Protei ad oras* vel *propter honores* V. *propter odores* al. (1454 *erigit o.* plur. (1455 *videbant* al. imperite.

CREECHII CENSURA.

Quod a v. 56 ad v. 417 Solem, Terram, Mare, totam denique Mundi compagem nec ab æterno fuisse, nec in æternum duraturam asserit, id quidem piis omnibus & sanis Philosophis commune: quod vero verisimilibus quibusdam, veris autem multis firmisque rationibus probat, illud sane Lucretio proprium videtur; nec meliora umquam (semper excipio Sacras Scripturas) argumenta invenies. Ideoque magis mirandum est, tam præclarum ingenium inseruisse futiles istos versus, a v. 157 ad v. 236, quibus evincere conatur Mundum hunc a Deo non fuisse factum: fingit enim Deum parcum nimis, seu potius malevolum, qui nihil nostri caussa, omnia vero sui emolumenti intuitu agat. Qualem si quis pingat Epicurum, illum dicacis impudentiæ Poeta postularet. Deinde supponit omnem Dei æque ac Hominis notitiem a Simulacris dependere. At quis iste Deus? non ille quem percipit mens humana, quem omnes gentes agnoscunt, & venerantur. Demum quis ferat illum culpas, quas vocat, Mundi enumerantem, falso omnes & vanissime effictas? Hæccine vero vitia in novo & recenti Mundo? Id quidem negat ipse Lucretius, ideoque inepte facit dum labes ruinasque ædificii longa ætate dehiscentis imputat artifici.

A v. 417 ad v. 509 Mundi ortum describit, qua descriptione nulla est apud Physiologos aut magis verisimilis, aut magis venusta. Gravitate sua feruntur Atomi, concurrunt, inde resiliunt, & pro varia ponderis ictusque ratione in diversa loca discedunt, ibique coalescunt.

Quoniam vero a v. 510 ad v. 770 non unam certamque caussam motuum cælestium, Eclipseôn, Diei & Noctis, &c. ea qua alii solent, pertinacia assignat, ideo quibusdam videtur fluctuare. Ego vero contendo, istam, quam vocant, constantiam in Epicureo Physiologo ridiculam fore, quippe omnia Casu fieri pronuntiat: neque quis facile deprehendat unam certamque caussam, cum eadem phænomena pluribus modis explicari possunt. Nec ego quidem illi succenserem qui multas profert caussas, dum inter eas vera certaque proponatur. De Solis, Lunæ, &c. magnitudine nihil addam, supra enim monui, istam opinionem plebejam nimis esse & rusticam.

Lege quæ sequuntur, & admirabilis ingenii tam vehementer delirantis miserere. Ea autem est omnium qui negant Providentiam, sors, ut in Ethicis vana doceant, in Physicis absurda. At vero primorum Hominum indoles ea, quæ omnium barbararum gentium: & in Terrigenis Lucretii, Margaitas, Brasilios, plerosque Indiæ Occidentalis populos agnosces.

TITI LUCRETII CARI
DE
RERUM NATURA
LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

P*Rimi* 41 *versus continent Epicuri Atheniensis laudes. Sequitur ad v.* 95 *quam ab Epicureo Philosopho expectes, argumenti hujus libri explicatio. Et de Meteoris dicturo primum occurrunt Tonitru, Fulgur, Fulmen, de quibus diligenter disputat; & demum istos deridet qui neglectis caussis naturalibus ipsum Jovem fulmina jaculari existimant, ad v.* 421. *His subjungitur (nam Prester fulmini affinis) v.* 48 *Presteris brevis explicatio. Deinde a v.* 450 *ad v.* 533 *multa de Nubibus & Pluvia;*

pauca de Iride, de Nive, Vento, Grandine, Pruina, & Gelu. Si Terræ-motus caussas velis cognoscere, a v. 534 ad v. 606 habes fuse explicatas. A v. 606 ad v. 638 de Mari Poeta disserit: ad v. 710 de Ætna. Sequentes 30 v. Nilo destinantur. Deinde, a v. 740 ad v. 840 de Avernis, aliisque terræ tractibus, Hominibus, Cervis, Corvis, Equis, &c. noxiis disputatur. Ad v. 905 de Puteis, variisque admirandis Fontibus. Et ad v. 1087 Magnes diligenter explicatur. Postremo de Morbis & Peste quædam, quibus subjungit elegantem descriptionem Pestis illius, quæ tempore belli Peloponnesiaci Athenas vastavit, e Thucydide desumtam.

PRIMÆ frugiferos fætus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ.
Et recreaverunt vitam, legesque rogarunt:
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Cum genuere virum tali cum corde repertum, 5
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit;
Cujus & exstincti propter divina reperta
Divolgata vetus jam ad cœlum gloria fertur.
Nam cum vidit hic, ad victum quæ flagitat usus,
„Et, per quæ possent vitam consistere tutam, 10
Omnia jam ferme mortalibus esse parata:

VERS. 1 *frugiparos f.* al. (2 *dediderunt* Z. (4 *At p.* Fab. 10 *Et proquam p.* & (11 *f. a m.* V.

Divitiis homines, & honore, & laude potentes
Adfluere; atque bona natorum excellere fama:
Nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda,
Atque animum infestis cogi servire querelis: 15
Intellexit, ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ conlata foris & commoda cunque venirent,
Partim quod fluxum, pertusumque esse videbat,
Ut nulla posset ratione explerier unquam; 20
Partim quod tetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quæcunque receperat intus.
Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit cuppedinis, atque timoris,
Exposuitque bonum summum, quo tendimus omnes, 25
Quid foret, atque viam monstravit tramite prono,
Qua possemus ad id recto contendere cursu:
Quidve mali foret in rebus mortalibus passim,
Quod flueret fortunaï, varieque volaret
Seu casu, seu vi, quod sic natura parasset: 30
Et quibus e portis occurri cuique deceret:
At genus humanum frustra plerumque probavit
Volvere curarum tristes in pectore fluctus.

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis

14 *quicquam* Gass. (15 *vexari curis* V. (18 *Q. con grata* conj. Fab. (26 *t. parvo* al. *limite parvo* Gif.
27 *recta* Z. (29 *f. naturæ vi* vulgo post Lamb. *f. naturali* Gif. *f. naturaï* al. *f. permananter* vel *permutatim* Fab.
32 *Et g.* vulgo.

In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus 35
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse est
Non radii solis, nec lucida tela diei
Discutiant, sed naturæ species, ratioque: 40
Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.

Et quoniam docui, mundi mortalia templa
Esse, & nativo consistere corpore cœlum;
Et quæcunque in eo fiunt, fientque, necesse
Esse ea dissolvi: quæ restant percipe porro. 45

Quandoquidem semel insignem conscendere currum
Vincendi spes hortata est, atque obvia cursu
Quæ fuerant, sunt placato conversa furore.

Cætera, quæ fieri in terris, cœloque tuentur
Mortales, pavidis cum pendent mentibus, sæpe 50
Efficiunt animos humiles formidine divûm,
Depressosque premunt ad terram, propterea quod
Ignorantia causarum conferre deorum
Cogit ad imperium res, & concedere regnum: &
Quorum operum causas nulla ratione videre 55
Possunt, hæc fieri divino numine rentur.

Nam

37 *fugiuntque f.* Q. (44 *f. fieri necesse est* al. Meræ nugæ, ait Creechius. (45 *Pleraque d.* plures. (46 *haud segnis c. c.* & (47 *Ventosum* conj. Jo. Aurat. *Ventorum* (vel *Votorum*) *exhortantur spes, a. o. rursum* Gif. & al. *Ventorum exhortat pellacia & o. rursum* Voss. ad Catull.
48 *c. favore* plur. (54 *regnum* absque & Gif.
56 *P. ac f.* plur.

Nam bene qui didicere deos securum agere ævum:
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quæque geri possint, præsertim rebus in illis,
Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris, 60
Rursus in antiquas referuntur relligiones,
Et dominos acres adsciscunt, omnia posse
Quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens. 65
Quo magis errantes tota regione feruntur.

Quæ nisi respuis ex animo, longeque remittis
Diis indigna putando, alienaque pacis eorum,
Delibata deûm per te tibi numina sancta
Sæpe aderunt: non quod violari summa deûm vis 70
Possit, ut ex ira pœnas petere imbibat acres:
Sed quia tute tibi placida cum pace quietos
Constitues magnos irarum volvere fluctus;
Nec delubra deûm placido cum pectore adibis;
Nec, de corpore quæ sancto simulacra feruntur, 75
In mentes hominum divinæ nuntia formæ,
Suscipere hæc animi tranquilla pace valebis.
Inde videre licet, qualis jam vita sequatur.
Quam quidem ut a nobis ratio verissima longe
Rejiciat, quamquam sunt a me multa profata, 80

66 *cæca ratione* Gif. & al. (67 *l. renutas* al. (68 *putare* plur. *putata* Heins. (69 *Delibrata* Lamb.: *deirata*, i. e. valde irata, Cr. (70 *n. quo* Gif. (80 *m. profecta* plur.

Multa tamen restant, & sunt ornanda politis
Versibus, & ratio cœli, speciesque tenenda:
Sunt tempestates, & fulmina clara canenda,
Quid faciant, & qua de causa quæque ferantur,
Ne trepides cœli divisis partibus amens, 85
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
Verterit hinc partem: quo pacto per loca septa
Insinuarit, & hinc dominatus ut extulerit se:
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur. 90

Tu mihi supremæ præscripta ad candida calcis
Currenti spatium præmonstra callida Musa,
Calliope, requies hominum, divûmque voluptas;
Te duce ut insignem capiam cum laude coronam.

Principio, tonitru quatiuntur cærula cœli, 95
Propterea quia concurrunt sublime volantes
Ætheriæ nubes contra pugnantibus ventis.
Nec fit enim sonitus cœli de parte serena,
Verum ubicunque magis denso sunt agmine nubes,
Tam magis hinc magno fremitus fit murmure sæpe. 100

Præterea, neque tam condenso corpore nubes
Esse queunt, quam sunt lapides, ac tigna: neque autem
Tam tenues, quam sunt nebulæ, fumique volantes.
Nam cadere aut bruto deberent pondere pressæ,

82 *r. superûm cœlique t.* Gif. & al. (84 *cunque f.* & 94 *insigni* plur. (103 *T. tenui* conj. Cr. (104 *N. aut c. abrupto* vulgo.

Ut lapides; aut, ut fumus, constare nequirent, 105
Nec cohibere nives gelidas, & grandinis imbres.

Dant etiam sonitum patuli super æquora mundi,
Carbasus ut quondam magnis intenta theatris
Dat crepitum malos inter jactata, trabesque:
Interdum perscissa furit petulantibus Euris, 110
Et fragiles sonitus chartarum commeditatur,
Id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis,
Aut ubi suspensam vestem, chartasve volantes
Verberibus venti versant, planguntque per auras.

Fit quoque enim interdum, ut non tam concurrere nubes 115
Frontibus adversis possint, quam de latere ire
Diverso motu radentes corporis tractum:
Aridus unde aures terget sonus ille, diuque
Ducitur, exierit donec regionibus arctis.

Hoc etiam pacto tonitru concussa videntur 120
Omnia sæpe gravi tremere, & divolsa repente
Maxima dissiluisse capacis mœnia mundi,
Cum subito validi venti conlecta procella
Nubibus intorsit sese, conclusaque ibidem
Turbine versanti magis ac magis undique nubem 125
Cogit, uti fiat spisso cava corpore circum.

108 *m. i. trachelis* quidam Codd. P. (109 *muros i.* Gass.
110 *p. auris* al. (117 *c. tactum* al. *tractim* K. & Gronov. non improbante Fab. (119 *exierunt* V. Y. Z. & probat Cr.
122 *M. dissolvisse* al. (124 *infercit se* al.

Post ubi commovit vis ejus, & impetus acer,
Tum perterricrepo sonitu dat missa fragorem.
Nec mirum, cum plena animæ vesicula parva
Sæpe ita dat pariter sonitum displosa repente. 130
 Est etiam ratio, cum venti nubila perflant,
Cur sonitus faciant: etenim ramosa videmus
Nubila sæpe modis multis, atque aspera ferri.
Scilicet ut crebram sylvam cum flamina Cauri
Perflant, dant sonitum frondes, ramique fragorem. 135
Fit quoque, ut interdum validi vis incita venti
Perscindat nubem perfringens impete recto.
Nam quid possit ibi flatus, manifesta docet res.
Hic, ubi lenior est, in terra cum tamen alta
Arbusta evolvens radicibus haurit ab imis. 140
 Sunt etiam fluctus per nubila, qui quasi murmur
Dant infringendo graviter: quod item fit in altis
Fluminibus, magnoque mari, cum frangitur æstu.
 Fit quoque, ubi e nube in nubem vis incidit ardens
Fulminis; hæc multo si forte humore recepit 145
Ignem, continuo ut magno clamore trucidet:
Ut calidis candens ferrum e fornacibus olim
Stridit, ubi in gelidum propere demersimus imbrem.
 Aridior porro si nubes accipit ignem,
Uritur ingenti sonitu succensa repente: 150
Lauricomos ut si per montes flamma vagetur,

127 *contumuit v.* & malit Lamb. (130 *magnum s.* V. (146 *clangore*

Turbine ventorum comburens impete magno.
Nec res ulla magis, quam Phœbi Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Denique sæpe geli multus fragor, atque ruina 155
Grandinis, in magnis sonitum dat nubibus alte.
Ventus enim cum confercit, franguntur in arctum
Concreti montes nimborum, & grandine misti.

Fulgit item, nubes ignis cum semina multa
Excussere suo concursu, seu lapidem si 160
Percutiat lapis, aut ferrum, nam tum quoque lumen
Exsilit, & claras scintillas dissupat ignis.

Sed tonitrum fit uti post auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia semper ad aures
Tardius adveniunt, quam visum quæ moveant res. 165
Id licet hinc etiam cognoscere: cædere si quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Ante fit ut cernas ictum, quam plaga per aures
Det sonitum: sic fulgorem quoque cernimus ante
Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni, 170
E simili causa, & concursu natus eodem.

Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
Nubes, & tremulo tempestas impete fulgit.
Ventus ubi invasit nubem, & versatus ibidem
Fecit, ut ante, cavam, docui, spissescere nubem, 175

153 N. *resina m.* castigata exempl. P. (157 *convertit, f. in altum* quidam Codd. P. (169 *fulgurem* Y. Z.

Mobilitate sua fervescit; ut omnia motu
Percalefacta vides ardescere: plumbea vero
Glans etiam longo cursu volvenda liquescit.
Ergo fervidus hic nubem cum perscidit atram,
Dissupat ardoris quasi per vim expressa repente 180
Semina, quæ faciunt nictantia fulgura flammæ:
Inde sonus sequitur, qui tardius adlicit aures,
Quam quæ perveniunt oculos ad lumina nostros.
Scilicet hoc densis fit nubibus, & simul alte
Exstructis aliis alias super impete miro. 185

Nec tibi sit fraudi, quod nos inferne videmus
Quam sint lata magis, quam sursum exstructa quid exstent;
Contemplator enim cum montibus adsimilata
Nubila portabunt venti transversa per auras:
Aut ubi per magnos montes cumulata videbis 190
Insuper esse aliis alia, atque urgere superna
In statione locata sepultis undique ventis:
Tum poteris magnas moles cognoscere eorum,
Speluncasque velut saxis pendentibus structas
Cernere, quas venti cum, tempestate coorta, 195
Complerunt, magno indignantur murmure clausi
Nubibus, in caveisque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per nubila mittunt;
Quærentesque viam circumversantur, & ignis

176 *ferviscit* vulgo. (181 *minitantia f.* V. (182 *adtigit a.* Palm. *adficit* al. (183 *oculorum ad l. nostra* plur.
185 *agmine m.* conj. Cr. (186 *inferna* prisci Codd. P.
198 *N. huc n. illuc* Gass.

Semina convolvunt e nubibus: atque ita cogunt 200
Multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
Donec divolsa fulserunt nube corusci.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis,
Semina quod nubes ipsas permulta necesse est 205
Ignis habere: etenim cum sunt humore sine ullo,
Flammeus est plerumque colos & splendidus ollis.
Quippe etenim solis de lumine multa necesse est
Concipere, ut merito rubeant, ignesque profundant.
Hasce igitur cum ventus agens contrusit in unum, 210
Compressitque locum cogens; expressa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.

Fulgit item, cum rarescunt quoque nubila cœli.
Nam cum ventus eas leviter diducit euntes,
Dissolvitque, cadant ingratis illa necesse est 215
Semina, quæ faciunt fulgorem: tum sine tetro
Terrore, & sonitu fulgit, nulloque tumultu.

Quod superest, quali natura prædita constent
Fulmina, declarant ictus, & inusta vapore
Signa, notæque graves halantes sulfuris auras. 220
Ignis enim sunt hæc, non venti signa, neque imbris.

Præterea, per se accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipsis.
Hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem

200 *in n.* malit Cr. (215 *ingratius i.* plur. *ingratiis* L.
220 *balantis* quidam libri. (222 *sæpe a.* V. *sese* Codd. P.

Constituit natura minutis, mobilibusque 225
Corporibus, cui nil omnino obsistere possit.
Transit enim valide fulmen per septa domorum,
Clamor uti, ac voces: transit per saxa, per æra:
Et liquidum puncto facit æs in tempore, & aurum.
Curat item ut vasis integris vina repente 230
Diffugiant; quia nimirum facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasis,
Adveniens calor ejus ut insinuatur in ipsum: &
Mobiliter solvens differt primordia vini:
Quod solis vapor ætatem non posse videtur 235
Efficere, usque adeo pollens fervore corusco:
Tanto mobilior vis, & dominantior hæc est.
Nunc ea quo pacto gignantur, & impete tanto
Fiant, ut possint ictu discludere turres,
Disturbare domos, avellere tigna, trabesque, 240
Et monumenta virûm demoliri, atque ciere,
Exanimare homines, pecudes prosternere passim:
Cætera de genere hoc qua vi facere omnia possint,
Expediam, neque te in promissis plura morabor.
Fulmina gignier e crassis, alteque putandum est 245
Nubibus exstructis; nam cœlo nulla sereno,
Nec leviter densis mittuntur nubibus unquam.

228 C. *u. vocis* al. (230 *Cur autem* P. in not. (232 *latera omnia v.* plur. (236 *tollens* Gif. *candens* vel *cellens*, vid. excellens, al. (239 *discindere t.* quidam. (241 *commoliri* al. (246 *extractis* vel *extrusis* Codd. nonnulli, male.

Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
Quod tunc per totum concrescunt aera nubes
Undique, uti tenebras omnes Acherunta reamur 250
Liquisse, & magnas cœli complesse cavernas:
Usqueadeo tetra nimborum nocte coorta
Impendent atræ formidinis ora superne,
Cum commoliri tempestas fulmina cœptat.

Præterea, persæpe niger quoque per mare nimbus, 255
Ut picis e cœlo demissum flumen, in undas
Sic cadit, & fertus tenebris, procul attrahit atram
Fulminibus gravidam tempestatem, atque procellis,
Ignibus, ac ventis cumprimis ipse repletus:
In terra quoque ut horrescant, ac tecta requirant. 260
Sic igitur supera nostrum caput esse putandum est
Tempestatem altam: neque enim caligine tanta
Obruerent terras, nisi inædificata superne,
Multa forent multis exemto nubila sole:
Nec tanto possent hæc terras opprimere imbri, 265
Flumina abundare ut facerent, camposque natare,
Si non exstructis foret alte nubibus æther.

His igitur ventis, atque ignibus omnia plena
Sunt; ideo passim fremitus, & fulgura fiunt:
Quippe etenim supera docui, permulta vaporis 270
Semina habere cavas nubes; & multa necesse est

248 *hæc f.* Gass. (257 *fertur t. p.* & *trahit a.* vulgo: *f. terris p.* Fab. sed vide not. ad h. l. (264 *lumina s.* Gass.
265 *N. tanti p. venientes o. imbres* Lamb. Gass. *viventes* quidam. (271 *S. ciere c.* V.

Concipere ex solis radiis, ardoreque eorum.
Hic ubi ventus eas idem qui cogit in unum
Forte locum quemvis, expressit multa vaporis
Semina, seque simul cum eo commiscuit igni: 275
Insinuatus ibi vortex versatur in alto,
Et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
Nam duplici ratione accenditur, ipse sua nam
Mobilitate calescit, & e contagibus ignis.
Inde ubi percaluit vis venti, vel gravis ignis 280
Impetus incessit; maturum tum quasi fulmen
Perscindit subito nubem, ferturque coruscis
Omnia luminibus lustrans loca percitus ardor:
Quem gravis insequitur sonitus, displosa repente
Opprimere ut cœli videantur templa superne. 285
Inde tremor terras graviter pertentat, & altum
Murmura percurrunt cœlum: nam tota fere tum
Tempestas concussa tremit, fremitusque moventur:
Quo de concussu sequitur gravis imber, & uber,
Omnis uti videatur in imbrem vertier æther, 290
Atque ita præcipitans ad diluviem revocare:
Tantus discidio nubis, ventique procella,
Mittitur ardenti sonitus cum provolat ictu.

Est etiam cum vis extrinsecus incita venti
Incidit in validam maturo fulmine nubem: 295
Quam cum perscidit, extemplo cadit igneus ille

278 *i. suapte* Lamb. *sua cum* quidam. (291 *A. i. Pyrrha nos ad* Fab. (293 *pervolat i.* D.

Vortex, quod patrio vocitamus nomine fulmen.
Hoc fit idem in partes alias, quocunque tulit vis.
  Fit quoque ut interdum venti vis missa sine igni,
Ignescat tamen in spatio, longoque meatu, 300
Dum venit, amittens in cursu corpora quædam
Grandia; quæ nequeunt pariter penetrare per auras;
Atque alia ex ipso conradens aere portat
Parvola, quæ faciunt ignem commista volando:
Non alia longe ratione, ac plumbea sæpe 305
Fervida fit glans in cursu, cum multa rigoris
Corpora dimittens ignem concepit in auris.
  Fit quoque, ut ipsius plagæ vis excitet ignem,
Frigida cum venti pepulit vis missa sine igni:
Nimirum quia cum vehementi perculit ictu, 310
Confluere ex ipso possunt elementa vaporis,
Et simul ex illa, quæ tum res excipit ictum,
Ut lapidem ferro cum cædimus, evolat ignis:
Nec quod frigida vis sit ferri, hoc secius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum: 315
Sic igitur quoque res accendi fulmine debet,
Opportuna fuit si forte, & idonea flammis.
Nec temere omnino plane vis frigida venti
Esse potest, ex quo tanta vi immissa superne est:
Quin prius in cursu si non accenditur igni, 320
At tepefacta tamen veniat commista calore.

298 *item in* Gif. & al. (307 *concipit* Mss. V. (310 *percus-tit i.* D. (312 *e. illum* plur. (318 *N. tamen o.* Gass.

Mobilitas autem fit fulminis, & gravis ictus,
Et celeri ferme pergunt sic fulmina lapsu:
Nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis
Conligit, & magnum conamen sumit eundi. 325
Inde, ubi non potuit nubes capere impetis auctum,
Exprimitur vis, atque ideo volat impete miro,
Ut validis quæ de tormentis missa feruntur.

Adde quod e parvis, ac lævibus est elementis:
Nea facile est tali naturæ obsistere quidquam: 330
Inter enim fugit, ac penetrat per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Hæsitat: hanc ob rem celeri volat impete labens.

Deinde, quod omnino natura pondera deorsum
Omnia nituntur: cum plaga sit addita vero, 335
Mobilitas duplicatur, & impetus ille gravescit:
Ut vehementius, & citius, quæcunque morantur
Obvia, discutiat plagis, itinerque sequatur.

Denique, quod longo venit impete, sumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quæ crescit eundo, 340
Et validas auget vires, & roborat ictum.
Nam facit, ut, quæ sint illius semina cunque,
E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia conjiciens in eum volventia cursum.

Forsan & ex ipso veniens trahit aere quædam 345
Corpora, quæ plagis intendunt mobilitatem.

324 *insita* al. (331 *p. operta v.* M. frustra. (338 *gladiis*, *i.* Non. (346 *incedunt* quidam: *incendunt* al.

Incolumesque venit per res, atque integra transit
Multa, foraminibus liquidis quia travolat ignis.
Multaque perfringit, cum corpora fulminis ipsa
Corporibus rerum inciderint, qua texta tenentur. 350

Dissolvit porro facile æs, aurumque repente
Confervefacit; e parvis quia facta minute
Corporibus vis est, & lævibus ex elementis,
Quæ facile insinuantur, & insinuata repente
Dissolvunt nodos omnes, & vincla relaxant. 355

Auctumnoque magis stellis fulgentibus alta
Concutitur cœli domus undique, totaque tellus;
Et cum tempora se veris florentia pandunt.
Frigore enim desunt ignes, ventique calore
Deficiunt, neque sunt tam denso corpore nubes: 360
Inter utrumque igitur cum cœli tempora constant,
Tum variæ causæ concurrunt fulminis omnes.
Nam fretus ipse anni permiscet frigus, & æstum:
Quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nobis,
Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu 365
Ignibus, & ventis furibundus fluctuet aer.
Prima caloris enim pars, & postrema rigoris,
Tempus id est vernum: quare pugnare necesse est
Dissimiles inter se res, turbareque mistas.
Et calor extremus primo cum frigore mistus 370

348 *liquidus* E. H. N. non improbante Cr. *trameat i.* Gif.
351 *Dissolvunt* Ed. Creech. secunda. (356 *telis f.* F. K. *s. f. apta* Cr. Turneb. (359 *desunt* (forte) Gif.
366 *f. æther* Gass.

Volvitur, auctumni quod fertur nomine tempus.
Hic quoque confligunt hiemes æstatibus acres.
Propterea sunt hæc bella anni nominitanda:
Nec mirum est in eo si tempore plurima fiunt
Fulmina, tempestasque cietur turbida cœlo, 375
Ancipiti quoniam bello turbatur utrimque,
Hinc flammis, illinc ventis, humoreque misto.

Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
Perspicere, & qua vi faciat rem quamque videre:
Non Tyrrhena retro volventem carmina frustra 380
Indicia occultæ divûm perquirere mentis,
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
Verterit hic partem, quo pacto per loca septa
Insinuarit, & hinc dominatus ut extulerit se,
Quidve nocere queat de cœlo fulminis ictus. 385

Quod si Jupiter atque alii fulgentia divi
Terrifico quatiunt sonitu cœlestia templa,
Et jaciunt ignes, quo cuique est cumque voluptas,
Cur, quibus incautum scelus aversabile cumque est,
Non faciunt, icti flammas ut fulguris halent 390
Pectore perfixo, documen mortalibus acre?
Et potius nullæ sibi turpis conscius rei
Volvitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine cœlesti subito conreptus & igni?

381 *Judicia o.* Gif & al. (388 *q. ducit quemque v.* Gif. *q. inducit c.* P. *voluntas* Gass. V. & al. (389 *adversabile* al. non tam recte. (390 *f. edant* D. (392 *nulla s. turpi c. in re* plur.

Cur etiam loca sola petunt, frustraque laborant; 395
An con brachia suefaciunt, firmantque lacertos?
In terraque patris cur telum perpetiuntur
Obtundi? cur ipse sinit, neque parcit in hostes?
Denique, cur nunquam cœlo jacit undique puro
Jupiter in terras fulmen, sonitusque profundit? 400
An simul ac nubes successere, ipse in eas tum
Descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
In mare qua porro mittit ratione? quid undas
Arguit, & liquidam molem, camposque natantes?
Præterea, si vult caveamus fulminis ictum, 405
Cur dubitat facere, ut possimus cernere missum?
Si nec opinantes autem vult opprimere igni,
Cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus?
Cur tenebras ante, & fremitus, & murmura concit?
Et simul in multas partes qui credere possis 410
Mittere? an hoc ausis nunquam contendere factum,
Ut fierent ictus uno sub tempore plures?
At sæpe est numero factum, fierique necesse est,
Ut pluere in multis regionibus, & cadere imbres,
Fulmina sic uno fieri sub tempore multa. 415
Postremo, cur sancta deûm delubra, suasque
Discutit infesto præclaras fulmine sedes,
Et benefacta deûm frangit simulacra? suisque

396 *A. tum b. consuescunt* Gif. & al. multi. (402 *cæli* P. prisca lectio. (405 *Propterea* Y. Z. *sævi ut* H 2. Q 1.
411 *Mittier?* quidam Codd. P.

Demit imaginibus violento volnere honorem?
Altaque cur plerumque petit loca? plurimamque hujus 420
Montibus in summis vestigia cernimus ignis?

Quod superest, facile est ex his cognoscere rebus,
Πρηστῆρας Graji quos ab re nominitarunt,
In mare qua missi veniant ratione superne.
Nam fit, ut interdum tanquam demissa columna 425
In mare de cœlo descendat, quam freta circum
Fervescunt graviter spirantibus incita flabris:
Et quæcunque in eo tum sunt deprensa tumultu
Navigia, in summum veniunt vexata periclum.
Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita venti 430
Rumpere, quam cœpit, nubem; sed deprimit, ut sit
In mare de cœlo tanquam demissa columna
Paullatim, quasi quid pugno, brachiique superne
Conjectu trudatur, & extendatur in undas:
Quam cum discidit, hinc prorumpitur in mare venti 435
Vis, & fervorem mirum concinnat in undis.
Versabundus enim turbo descendit, & illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem.
Quam simul ac gravidam detrusit ad æquora ponti,
Ille in aquam subito totum se immittit, & omne 440
Excitat ingenti sonitu mare fervere cogens.

Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse
Vortex, conradens ex aere semina nubis,

Et

420 *p. plus* Gif. (427 *Ferviscunt* vulgo. (431 *qua c.* Gass.

Et quasi demissum cœlo prestera imitetur.
Hic ubi se in terras demisit, dissolvitque; 445
Turbinis immanem vim promovit, atque procellæ.
Sed quia fit raro omnino, montesque necesse est
Officere in terris; adparet crebrius idem
Prospectu maris in magno, cœloque patenti.

Nubila concrescunt, ubi corpora multa volando 450
Hoc super in cœli spatio coïere repente
Asperiora, modis quæ possint indupedita
Exiguis, tamen inter se comprensa teneri.
Hæc faciunt primum parvas consistere nubes;
Inde ea comprendunt inter se, conque gregantur; 455
Et conjungendo crescunt, ventisque feruntur
Usqueadeo, donec tempestas sæva coorta est.

Fit quoque uti montis vicina cacumina cœlo
Quam sint quæque magis, tanto magis edita fument
Adsidue fulvæ nubis caligine crassa; 460
Propterea, quia cum consistunt nubila primum,
Ante videre oculi quam possint tenuia, venti
Portantes cogunt ad summa cacumina montis.
Hic demum fit, uti turba majore coorta,
Condensa, ac stipata simul cernantur, & udo 465
Vertice de montis videantur surgere in æthram.
„Nam loca declarat sursum ventosa patere

453 *compressa t.* plur. (464 *Hinc d.* H2. Gass. (465 *Et c. atque arcta apparere*, & *simul ipso* Gif. & al.

„ Res ipsa ad sensum, montes cum adscendimus altos.
Præterea, permulta mari quoque tollere toto
Corpora naturam, declarant littore vestes 470
Suspensæ, cum concipiunt humoris adhæsum.
Quo magis ad nubes augendas multa videntur
Posse quoque e salso consurgere momine ponti.
„ Nam ratio consanguinea est humoribus omnis.
Præterea, fluviis ex omnibus, & simul ipsa 475
Surgere de terra nebulas, æstumque videmus:
Quæ velut halitus, hinc ita sursum expressa feruntur,
Suffunduntque sua cœlum caligine, & altas
Sufficiunt nubes paullatim conveniundo.
Urget enim quoque signiferi superætheris æstus, 480
Et quasi densendo subtexit cærula nimbis.
Fit quoque, ut hunc veniant in cœtum extrinsecus illa
Corpora, quæ faciunt nubes, nimbosque volantes.
Innumerabilem enim numerum, summamque profundi
Esse infinitam docui; quantaque volarent 485
Corpora mobilitate, ostendi, quamque repente
Immemorabile per spatium transire solerent.
Haud igitur mirum est, si parvo tempore sæpe
Tam magnos montes tempestas, atque tenebræ
Cooperiant maria, ac terras, impensa superne. 490
Undique quandoquidem per caulas ætheris omnes,

468 & *sensus* vulgo post L. (473 *numine p.* al. (474 *r. tum segnis abest* M. & al. *r. cum sanguine. abest b.* vulgo.
481 *densando* quidam. (482 *in hoc cœlum* al.

Et quasi per magni circum spiracula mundi
Exitus, introitusque elementis redditus exstat.

Nunc age, quo pacto pluvius concrescat in altis
Nubibus humor, & in terras demissus ut imber 495
Decidat, expediam. Primum jam semina aquaï
Multa simul vincam consurgere nubibus ipsis
Omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrasque,
Et nubes, & aquam, quæcunque in nubibus exstat,
Ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit, 500
Sudor item atque humor quicunque est denique membris.
Concipiunt etiam multum quoque sæpe marinum
Humorem, veluti pendentia vellera lanæ
Cum superà magnum venti mare nubila portant.
Consimili ratione ex omnibus amnibus humor 505
Tollitur in nubes: quo cum bene semina aquarum
Multa modis multis convenere undique adaucta;
Confertæ nubes vi venti mittere certant
Dupliciter: nam vis venti contrudit, & ipsa
Copia nimborum, turba majore coorta, 510
Urget, & e supero premit, ac facit effluere imbres.

Præterea, cum rarescunt quoque nubila ventis,
Aut dissolvuntur solis super icta calore;
Mittunt humorem pluvium, stillantque, quasi igni

498 *a. utrumque* Gif. Gass. & al. multi. (500 *sanguis c. corpore* L. (502 *Consugunt* vel *Conciliant* al. (508 *n. imbres tum m. c.* Cr. e conject. (510 *m. coacta* C. E. V. Mss. *turbaï more* Z. (511 *U. & insuper opprimit* V. *Urgens & super* Y. Z. (514 *stillantia, q.* Gif.

Cera super calido tabescens multa liquescat. 515
Sed vehemens imber fit, ubi vehementer utroque
Nubila vi cumulata premuntur, & impete venti.
At retinere diu pluviæ, longumque morari
Consuerunt, ubi multa fuerunt semina aquarum;
Atque aliis aliæ nubes, nimbique rigantes 520
Insuper, atque omni volgo de parte feruntur;
Terraque cum fumans humorem tota rehalat.
Hinc ubi sol radiis tempestatem inter opacam
Adversa fulsit nimborum adspergine contra:
Tum color in nigris exsistit nubibus arqui. 525
Cætera, quæ sursum crescunt, sursumque creantur;
Et quæ concrescunt in nubibus omnia, prorsum
Omnia, nix, venti, grando, gelidæque pruinæ,
Et vis magna geli, magnum duramen aquarum:
Et mora, quæ fluvios passim refrænat euntes: 530
Perfacile est tamen hæc reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cum bene cognoris, elementis reddita quæ sint.
Nunc age, quæ ratio terraï motibus exstet,
Percipe: & in primis terram fac ut esse rearis 535
Subter item, ut supera est, ventis, atque undique plenam
Speluncis, multosque lacus, multasque lacunas
In gremio gerere, & rupes, deruptaque saxa:
Multaque sub tergo terraï flumina tecta

516 *utrique* al. (519 *m. flentur* quidam frustra. (531 *te per te a.* al.

Volvere vi fluctus, submerso capite putandum est: 540
Undique enim similem esse sui, res postulat ipsa.
His igitur rebus subjunctis, suppositisque;
Terra superne tremit magnis concussa ruinis
Subter, ubi ingentes speluncas subruit ætas,
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente 545
Concussu, late disserpunt inde tremores:
Et merito, quoniam plaustris concussa tremiscunt
Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minus exsultant, ubi currus fortis equûm vis
Ferratos utrinque rotarum succutit orbes. 550
Fit quoque, ubi magnas in aquæ vastasque lacunas
Gleba vetustate e terra provolvitur ingens,
Ut jactetur aqua, & fluctu quoque terra vacillet:
Ut vas in terra non quit constare, nisi humor
Destitit in dubio fluctu jactarier intus. 555
Præterea, ventus cum per loca subcava terræ
Conlectus parti ex una procumbit, & urget
Obnixus magnis speluncas viribus altas;
Incumbit tellus, quo venti prona premit vis:
Tum, supera terram quæ sunt exstructa domorum, 560
Ad cœlumque magis quanto sunt edita quæque,
Inclinata minent in eandem prodita partem:
Protractæque trabes impendent ire paratæ:

540 *submersaque saxa p.* vulgo. (549 *c. cunque equitum vi* Gif. & al. (553 *aquæ f. q. t. vacillans* al. (554 *v. inferii n.* Voss. ad Catull. (555 *f. versarier i.* quidam. 562 *manent* aliqui Codd. P. & Oudendorp. ad Jul. Obseq.

Et metuunt magni naturam credere mundi
Exitiale aliquod tempus, clademque manere, 565
Cum videant tantam terrarum incumbere molem!
Quod nisi respirent venti, non ulla refrænet
Res, neque ab exitio possit reprendere euntem:
Nunc quia respirant alternis, inque gravescunt,
Et quasi conlecti redeunt, ceduntque repulsi; 570
Sæpius hanc ob rem minitatur terra ruinas,
Quam facit: inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapsa suas se in pondere sedes:
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum. 575

Est hæc ejusdem quoque magni causa tremoris,
Ventus ubi, atque animæ subito vis maxima quædam,
Aut extrinsecus, aut ipsa a tellure coorta
In loca se cava terraï conjecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu: 580
Versabundaque portatur, post incita cum vis,
Exagitata foras erumpitur, & simul artam
Diffindens terram magnum concinnat hiatum:
In Tyria Sidone quod accidit, & fuit Ægis
In Peloponneso: quas exitus hic animaï 585
Disturbat urbes, & terræ motus obortus!
Multaque præterea ceciderunt mœnia magnis

567 *si nulla r.* al. (568 *r. euntes* vulgo. (578 *i. ab t.* Gif.
580 *magno f.* Fab. (582 *s. altam* Gif. & al. multi.

Motibus in terris, & multæ per mare pessum
Subsedere suis pariter cum civibus urbes.
Quod nisi prorumpit, tamen impetus ipse animaï 590
Et fera vis venti per crebra foramina terræ
Dispertitur, ut horror; & incutit inde tremorem:
Frigus uti nostros penitus cum venit in artus,
Concutit invitos cogens tremere atque moveri.
Ancipiti trepidant igitur terrore per urbes: 595
Tecta superne timent, metuunt inferne, cavernas
Terraï ne dissolvat natura repente:
Neu distracta suum late dispandat hiatum;
Idque suis confusa velit complere ruinis.

Proinde licet, quamvis cœlum terramque reantur 600
Incorrupta fore æternæ mandata saluti;
Attamen interdum præsens vis ipsa pericli
Subditat hunc stimulum quadam de parte timoris,
Ne pedibus raptim tellus substracta feratur
In barathrum, rerumque sequatur prodita summa 605
Funditus, & fiat mundi confusa ruina.

Nunc ratio reddunda, augmen cur nesciat æquor.
Principio, mare mirantur non reddere majus
Naturam, quo tantus fuat decursus aquarum,
Omnia quo veniant ex omni flumina parte. 610
Adde vagos imbres, tempestatesque volantes;

588 *multis* — *passim* Gif. (594 *movere* plur. haud male, ut id genus alia apud Poetam. (599 *Imque*, i. e. eum, conj. Lamb. (603 *Subdit* & *b.* al. (604 *substructa f.* V. Y. Z. 609 *q. fit t. d.* plur. *fuat t.* Gass. (611 *t. valentes* Hz.

Omnia quæ maria, ac terras sparguntque, rigantque.
Adde suos fontes: tamen ad maris omnia summam
Guttaï vix instar erunt unius ad augmen:
Quo minus est mirum, mare non augescere magnum. 615
Præterea, magnam sol partem detrahit æstu.
Quippe videmus enim vestes humore madentes
Exsiccare suis radiis ardentibus solem.
At pelage multa, & late substrata videmus.
Proinde licet quamvis ex uno quoque loco sol 620
Humoris parvam delibet ab æquore partem;
Largiter in tanto spatio tamen auferet undis.
Tum porro venti magnam quoque tollere partem
Humoris possunt verrentes æquora ponti:
Una nocte vias quoniam persæpe videmus 625
Siccari, mollisque luti concrescere crustas.
Præterea, docui multum quoque tollere nubes
Humorem magno conceptum ex æquore ponti,
Et passim toto terrarum spargere in orbe,
Cum pluit in terris, & venti nubila portant. 630
Postremo, quoniam raro cum corpore tellus
Est & conjuncta est, oras maris undique cingens;
Debet, ut in mare de terris venit humor aquaï,
In terras itidem manare ex æquore salso:
Percolatur enim virus, retroque remanat 635
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis

619 *pelagi m.* Gif. (628 *æ. venti* quidam. (632 *conjunctas — cingit* vulgo post Lamb.

Confluit: inde super terras redit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Nunc ratio quæ sit, per fauces montis ut Ætnæ
Exspirent ignes interdum turbine tanto, 640
Expediam: neque enim dia de clade coorta
Flammæ tempestas Siculûm dominata per agros
Finitimis ad se convertit gentibus ora,
Fumida cum cœli scintillare omnia templa
Cernentes pavida complebant pectora cura, 645
Quid moliretur rerum natura novarum.

Hisce tibi rebus late est, alteque videndum,
Et longe cunctas in partes dispiciendum,
Ut reminiscaris, summam rerum esse profundam,
Et videas, cœlum summaï totius unum 650
Quam sit parvola pars, & quam multesima constet:
Nec tota pars, homo terraï quota totius unius.
Quod bene propositum si plane contueare,
Ac videas plane; mirari multa relinquas.

Num quis enim nostrûm miratur, siquis in artus 655
Accepit calido febrim fervore coortam,
Aut alium quemvis morbi per membra dolorem?
Obturgescit enim subito pes, arripit acer
Sæpe dolor dentes, oculos invadit in ipsos:
Exsistit sacer ignis, & urit corpore serpens 660

638 *recto p.* Gass. (641 *media de c.* vulgo: *mediocri c.* Fab. (647 *t. in r.* Gass. & al. (652 *Et quota p. h. t. sit t. unus* vulgo. (655 *miratur* quidam Codd. P. 658 *Obbrutescit e.* nonnulli.

Quamcunque arripuit partem, repitque per artus.
Nimirum, quia sunt multarum semina rerum:
Et satis hæc tellus nobis cœlumque mali fert,
Unde queat vis immensi procrescere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræque putandum est 665
Ex infinito satis omnia suppeditare,
Unde repente queat tellus concussa moveri,
Perque mare, & terras rapidus percurrere turbo,
Ignis abundare Ætnæus, flammescere cœlum.
Id quoque enim fit, & ardescunt cœlestia templa, 670
Ut tempestates pluviæ graviore coortu
Sunt; ubi forte ita se tetulerunt semina aquarum.

At nimis est ingens incendî turbidus ardor.
Scilicet, & fluvius, qui visus, maximus eji
Qui non ante aliquem majorem vidit: & ingens 675
Arbor, homoque videtur: & omnia de genere omni
Maxima; quæ vidit quisque, hæc ingentia fingit:
Cum tamen omnia cum cœlo, terraque, marique
Nil sint ad summam summaï totius omnem.

Nunc tamen, illa modis quibus inritata repente 680
Flamma foras vastis Ætnæ fornacibus efflet,
Expediam. Primum totius subcava montis
Est natura, fere silicum suffulta cavernis:
Omnibus est porro in speluncis ventus & aer.

663 *morbi cœlumque* Gif. & al. *t. orbem c. malum f.* scribi jubet P. in not. (666 *suppeditari* al. (674 *q. non est, m. eji est* vulgo.

Ventus enim fit, ubi est agitando percitus aer. 685
Hic ubi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, qua contingit, terramque; & ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem:
Tollit se, ac rectis ita faucibus ejicit alte,
Funditque ardorem longe, longeque favillam 690
Differt, & crassa volvit caligine fumum:
Extruditque simul mirando pondere saxa:
Ne dubites, quin hæc animaï turbida sit vis.

Præterea, magna ex parti mare montis ad ejus
Radices frangit fluctus, æstumque resorbet. 695
Ex hoc usque mari speluncæ, montis ad altas
Perveniunt subter fauces: hac ire fatendum est,
„ Et penetrare mari penitus res cogit aperto:
Atque efflare foras, ideoque extollere flammas,
Saxaque subjectare, & arenæ tollere nimbos; 700
In summo sunt vertice enim crateres, ut ipsi
Nominitant, nos quas fauces perhibemus, & ora.

Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere causam
Non satis est, verum plures, unde una tamen sit.
Corpus ut exanimum si quod procul ipse jacere 705
Conspicias hominis; fit ut omnes dicere causas
Conveniat lethi, dicatur ut illius una.

686 *percellit c.* K. & Scalig. ad Virg. Catalecta. (687 *S. ferens* K. *terens* Scalig. ibid. (690 *Vertitque a.* V. & Oudendorp. ad Jul. Obseq. (698 *mare — cogier arcto* Lamb. *p. animam — cogere* Fab. (701 *s. ventigeni c.* vulgo.

Nam neque eum ferro, nec frigore vincere possis
Interiisse, neque a morbo, neque forte veneno:
Verum aliquid genere esse ex hoc, quod contigit ei, 710
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.

Nilus in æstatem crescit, campisque redundat
Unicus in terris Ægypti totius amnis.
Is rigat Ægyptum medium per sæpe calorem,
Aut quia sunt æstate Aquilones ostia contra 715
Anni tempore eo, quo Etesia flabra feruntur;
Et contra fluvium flantes remorantur, & undas
Cogentes sursus replent, coguntque manere.
Nam dubio procul hæc adverso flabra feruntur
Flumine, quæ gelidis a stellis axis aguntur. 720
Ille ex æstifera parti venit amnis ab Austro
Inter nigra virûm, percoctaque sæcla calore,
Exoriens penitus media ab regione diei.

Est quoque, uti possit magnus congestus arenæ
Fluctibus adversis oppilare ostia contra, 725
Cum mare permotum ventis ruit intus arenam.
Quo fit uti pacto liber minus exitus amni,
Et proclivus item fiat minus impetus undis.

Fit quoque, uti pluviæ forsan magis ad caput ejus
Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum 730

708 *n. cum f. neque f.* vulgo. (710 *q. concio dicat* vulgo. 712 *æstati* vulgo: *æstate* Gif. & al. (716 *qui etesiæ* (*Etesii* V.) *esse feruntur* plur. *efflare f.* P. (720 *flamine* al. *gelidi* malit Cr. (722 *percocto s. colore* plur. (728 *proclivis* al.

Nubila conjiciunt in eas tunc omnia partes.
Scilicet ad mediam regionem ejecta diei
Cum convenerunt, ibi ad altos denique montes
Contrusæ nubes coguntur, vique premuntur.

Forsit & Æthiopum penitus de montibus altis 735
Crescat, ubi in campos albas descendere ningues
Tabificis subigit radiis sol omnia lustrans.

Nunc age, Averna tibi quæ sint loca cumque lacusque,
Expediam, quali natura prædita constent.

Principio, quod Averna vocantur, nomen id ab re 740
Impositum est, quia sunt avibus contraria cunctis,
E regione ea quod loca cum advenere volantes,
Remigii oblitæ pennarum vela remittunt,
Præcipitesque cadunt molli cervice profusæ
In terram, si forte ita fert natura locorum; 745
Aut in aquam, si forte lacus substratus Averno est.
Qualis apud Cumas locus est, montemque Vesevum,
Oppleti calidis ubi fumant fontibus auctus.

Est & Athenæis in mœnibus, arcis in ipso
Vertice, Palladis ad templum Tritonidos almæ, 750
Quo nunquam pennis adpellunt corpora raucæ
Cornices, non cum fumant altaria donis:
Usqueadeo fugitant non iras Palladis acres

735 *Forsitan Æ.* plur. (736 *a. descendere n.* scribi jubet P. in not. i. e. (inquit) abire nives. (742 *c. venere* Gif. & al. multi. (747 *Ut Cumas apud est locus Euboico sub monte* Fab. C. *est ocris vipera montis* Lamb. C. *Miseni sub pede montis* Gass. (748 *Pompeji c.* Lamb. *aucti* plur.

Pervigilî causa, Grajûm ut cecinere poetæ:
Sed natura loci hoc opus efficit ipsa suapte. 755
In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quo simul ac vestigia primum
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint divis mactata repente.
Omnia quæ naturali ratione geruntur, 760
Et quibus e causis fiant, adparet origo:
Janua ne his Orci potius regionibus esse
Credatur posta, hinc animas Acheruntis in oras
Ducere forte deos Manes inferne reamur:
Naribus alipedes ut cervi sæpe putantur 765
Ducere de latebris serpentia sæcla ferarum.
Quod procul a vera quam sit ratione repulsum,
Percipe: namque ipsa de re nunc dicere conor.
Principio hoc dico, quod dixi sæpe quoque ante,
In terra cujusque modi rerum esse figuras: 770
Multa, cibo æque vitalia; multaque morbos
Incutere, & mortem quæ possint accelerare:
Et magis esse aliis alias animantibus aptas
Res ad vitaï rationem, ostendimus ante,
Propter dissimilem naturam, dissimilesque 775

755 *i. sua vi* vulgo post Lamb. (756 *i. spelunca v.* Fab. *esse, vigentes* malit Cr. *volantes* H2. M. (757 *Quadrupedum quo sæcla simul vestigia prima* Fab. (762 *J. n. p. b.* O. Gif. (768 *nam d. r. n. i. d.* quidam.
771 *M. cibor quæ* plur. *M. homini quæ sunt v.* vulgo post Lamb.

Texturas inter sese, primasque figuras:
Multa meant inimica per aures, multa per ipsas
Insinuant nares infesta atque aspera odore:
Nec sunt multa parum tactu vitanda, nec autem
Adspectu fugienda, saporeque tristia quæ sint. 780
Deinde videre licet quam multæ sint homini res
Acriter infesto sensu, spurcæque, gravesque.
Arboribus primum certis gravis umbra tributa est,
Usqueadeo, capitis faciant ut sæpe dolores,
Si quis eas subter jacuit prostratus in herbis. 785
 Est etiam in magnis Heliconis montibus arbos
Floris odore hominem tetro consueta necare.
Scilicet hæc ideo terris ex omnia surgunt
Multa modis multis multarum semina rerum,
Quod permista gerit tellus, discretaque tradit. 790
 Nocturnumque recens exstinctum lumen, ubi acri
Nidore offendit nares consopit ibidem,
Dejicere ut pronos qui morbus sæpe suevit.
 Castoreoque gravi mulier sopita recumbit,
Et manibus nitidum teneris opus effluit ei, 795
Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit.
 Multaque præterea languentia membra per artus
Solvunt, atque animam labefactant sedibus intus.

776 *Exuvias* f. quidam. (778 *a. tactu* Gif. ex Mss.
782 *infestæ* s. Lamb. (793 *D. u. privos* Gif. *Concidere u. p. q. m. mittere* s. Lamb. & al. *Nidore ut somnos q. m. mittere* s. Fab. (798 *s. ipsis* D. Gass.

Denique, si in calidis etiam cunctere lavabris,
Plenior & solio in fueris ferventis aquaï; 800
Quam facile in medio fit uti des sæpe ruinas?
Carbonumque gravis vis, atque odor insinuatur
Quam facile in cerebrum, nisi aquam præcepimus ante?
At cum membra hominis percepit fervida febris,
Tum fit odor vini plagæ mactabilis instar. 805
Nonne vides etiam terra quoque sulfur in ipsa
Gignier? & tetro concrescere odore bitumen?
Denique ubi argenti venas, aurique sequuntur,
Terraï penitus scrutantes abdita ferro;
Quales exspirat scaptesula subter odores? 810
Quidve mali fit ut exhalent aurata metalla?
Quas hominum reddunt facies? qualesque colores?
Nonne vides, audisve perire in tempore parvo
Quam soleant, & quam vitaï copia desit,
Quos opere in tali cohibet vis magna? necesse est 815
Hos igitur tellus omnes exæstuet æstus;
Exspiretque foras in aperta, promptaque cœli.
Sic & Averna loca alitibus submittere debent
Mortiferam vim, de terra quæ surgit in auras,
Ut spatium cœli quadam de parte venenet; 820

Quo

799 *lavacris* vulgo. (800 *P. effiueris s. f.* plur. forsitan rectius. (804 *Aut nisi membra prius pertexit frigida servus* ex Mss. Gif. rectissime, ut ipse putat, stultissime, ut censet Lamb. (814 *c. defiat* Gif. (820 *Et* ——— *venenat* legi jubet P.

Quo simul ac primum pennis delata sit ales,
Impediatur ibi cæco conrepta veneno,
Ut cadat e regione loci, qua dirigit æstus:
Quo cum conruit, hæc eadem vis illius æstus,
Relliquias vitæ membris ex omnibus aufert. 825
Quippe etenim primo quasi quendam conciet æstum:
Posterius fit, uti cum jam cecidere veneni
In fontes ipsos, ibi sit quoque vita vomenda,
Propterea quod magna mali sit copia circum.
Fit quoque ut interdum vis hæc, atque æstus Averni, 830
Aera, qui inter aves cunque est terramque locatus,
Discutiat, prope uti locus hinc linquatur inanis:
Cujus ubi e regione loci venere volantes,
Claudicat extemplo pennarum nisus inanis;
Et conamen utrinque alarum proditur omne. 835
Hic ubi nixari nequeunt, insistereque alis,
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura; & vacuum prope jam per inane jacentes
Dispergunt animas per caulas corporis omnes.
Frigidior porro in puteis æstate fit humor, 840
Rarescit quia terra calore, & semina siqua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras.
Quo magis est igitur tellus adfecta calore,

823 *Et.c.* D. Gass. *q..se erigit æ.* Fab. *derigit* Gif.
836 *vexari* C. *rixari* Q. X. *nictari* vulgo. (841 *Arescit* Gif. & al. multi. (842 *effæta c.* Gass. & al. *vapore* H1. 2. P.

Hoc fit frigidior, qui in terra est abditus, humor.
Frigore cum premitur porro omnis terra, coitque, 845
Et quasi concrescit; fit scilicet, ut coeundo
Exprimat in puteos, si quem gerit ipsa, calorem.
Est apud Ammonis fanum fons luce diurna
Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur:
Hunc homines fontem nimis admirantur, & acri 850
Sole putant subter terras fervescere raptim,
Nox ubi terribili terras caligine texit:
Quod nimis a vera est longe ratione remotum:
Quippe ubi sol nudum contrectans corpus aquaï,
Non quierit calidum supera de reddere parte, 855
Cum superum lumen tanto fervore fruatur:
Qui queat hic subter tam crasso corpore terram,
Percoquere humorem, & calido sociare vapori?
Præsertim cum vix possit per septa domorum
Insinuare suum radiis ardentibus æstum? 860
Quæ ratio est igitur? nimirum terra magis quod
Rara tenet circum hunc fontem, quam cætera tellus.
Multaque sunt ignis prope semina corpus aquaï.
Hinc ubi roriferis terram nox obruit umbris,
Extemplo subtus frigescit terra, coitque. 865
Hac ratione fit, ut, tanquam compressa manu sit,

844 *Fit quoque f.* plur. forsan rectius. (848 *Esse a.* vulgo.
851 *ferviscere* vulgo. (857 *crassi corporis* al. *terra &*
858 *c. satiare vapore?* legendum censet P. in not.
862 *Pura t.* plur. *Parva* al. *Parthenice c.* V.

Exprimat in fontem, quæ semina cumque habet ignis,
Quæ calidum faciunt laticis tactum atque saporem.
Inde ubi sol radiis terram dimovit obortis,
Et rarefecit calido miscente vapore; 870
Rursus in antiquas redeunt primordia sedes
Ignis, & in terram cedit calor omnis aquaï:
Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.

Præterea, solis radiis jactatur aquaï
Humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu: 875
Propterea fit uti quæ semina cunque habet ignis,
Dimittat: quasi sæpe gelum, quod continet in se,
Mittit, & exsolvit glaciem, nodosque relaxat.

Frigidus est etiam fons, supra quem sita sæpe
Stupa jacit flammas concepto protinus igni: 880
Tedaque consimili ratione accensa per undas
Conlucet, quocunque natans impellitur auris:
Nimirum quia sunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraque necesse est funditus ipsa
Ignis corpora per totum consurgere fontem, 885
Et simul exspirare foras, exireque in auras,
Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.

Præterea, dispersa foras erumpere cogit
Vis per aquam subito, sursumque ea conciliari:

868 *aquæ s.* Gif. & ita ex Beda malit P. *a. vaporem* plur.
869 *umbram d.* Cr. *obortus* M. & Gif. (875 *i. luce* Gif. *luci* vulgo. (878 *nervosque r.* Gif. alibi animum habens, ut Cr. ait: *venasque r.* Mss. duo & libri Florentini.
880 *flammam* Y. Z. (887 *N. ita multa t.* V.

Quod genus endo mari Aradio fons, dulcis aquaï 890
Qui scatit, & salsas circum se dimovet undas.
Et multis aliis præbet regionibus æquor
Utilitatem opportunam sitientibus nautis,
Quod dulces inter salsas intervomit undas.
Sic igitur per eum possunt erumpere fontem, 895
Et scatere illa foras in stupam semina: quo cum
Conveniunt, aut cum tedaï corpori adhærent,
Ardescunt facile extemplo; quia multa quoque in se
Semina habeat ignis stupæ tedæque tenentes.

Nonne vides etiam, nocturna ad lumina lychnum 900
Nuper ubi exstinctum admoveas, accendier ante
Quam tetigit flammam? tedamque pari ratione?
Multaque præterea, prius ipso tacta vapore
Eminus ardescunt, quam cominus imbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandum est. 905

Quod superest, agere incipiam, quo fœdere fiat
Naturæ, lapis hic ut ferrum ducere possit,
Quem magneta vocant patrio de nomine Graji,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.

Hunc homines lapidem mirantur, quippe catenam 910
Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex se.
Quinque etenim licet interdum, pluresque videre
Ordine demissos, levibus jactarier auris,

890 *e. m. spirat f.* vulgo: *g. Aradius spirat f.* conj. Cr.
896 *quæ c.* plur. (900 *linum* vel *lignum* ante Lamb.
905 *fatendum e.* Gass. (913 *demisso* vulgo: *j. hamis* plur. sed vid. not. ad h. l.

Unus ubi ex uno dependet subter adhærens;
Ex alioque alius lapidis vim, vinclaque noscit: 915
Usque adeo permananter vis pervalet ejus.

Hoc genus in rebus firmandum est multa prius, quam
Ipsius reji rationem reddere possis;
Et nimium longis ambagibus est adeundum:
Quo magis attentas aures, animumque reposco. 920

Principio, omnibus a rebus, quascunque videmus,
Perpetuo fluere, ac mitti, spargique necesse est
Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacessant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores,
Frigus ut a fluviis, calor a sole, æstus ab undis 925
Æquoris exesor mœrorum litora propter:
Nec varii cessant sonitus manare per aures.
Denique in os salsi venit humor sæpe saporis,
Cum mare versamur propter; dilutaque contra
Cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror. 930
Usqueadeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, & in cunctas dimittitur undique partes:
Nec mora, nec requies inter datur ulla fluendi,
Perpetuo quoniam sentimus, & omnia semper
Cernere, odorari licet, & sentire sonorem. 935

Nunc omnes repetam quam raro corpore sint res,
Commemorare, quod in primo quoque carmine claret.
Quippe etenim, quamquam multas hoc pertinet ad res

912 *m. fateare n. e.* Lamb. Gif. Gass. & al. (927 *p. auras* plur. (935 *s. sonare* Gif. & al.

Noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,
Qua de disserere adgredior, firmare necesse est, 940
Nil esse in promptu, nisi mistum corpus inani.

Principio fit, ut in speluncis saxa superna
Sudent humore, & guttis manantibus stillent:
Manat item nobis e toto corpore sudor,
Crescit barba, pilique per omnia membra, per artus: 945
Diditur in venas cibus omnes, auget, alitque
Corporis extremas quoque partes, unguiculosque.
Frigus item transire per æs, calidumque vaporem
Sentimus: sentimus item transire per aurum,
Atque per argentum, cum pocula plena tenemus. 950
Denique per dissepta domorum saxea voces
Pervolitant, permanat odos, frigusque, vaposque
Ignis: quin ferri quoque vim penetrare suevit,
Undique qua circum corpus lorica coercet;
Morbida vis quæcunque extrinsecus insinuatur. 955
Et tempestates terra cœloque coortæ
E cœlo emotæ terraque repente facessunt,
Quandoquidem nihil est non raro corpore nexum.

Huc accedit, uti non omnia, quæ jaciuntur

941 *n. c. m. i.* Gif. ex Mss. belle, ut ipse putat. (946 *Diditus* vulgo. (947 *unguiculasque* P. (953 *I. qui f.* Salm. 954 *Denique q.* plur. *c. corii l.* Lamb. *quam c. corii* Fab. *coli* Gif. *cœli* V. Z. Salm. *colli* vel *collo* al. (955 *Fervida v.* Cr. (956 *Nam tempestatem cœlo, terrave coortam* Fab. (957 *In cœlum terrasque remotæ jure f.* libri fere omnes: *Vel ferri natura timet, circumque fatiscit* Fab. (958 *nisi r.* plur.

Corpora cunque ab rebus, eodem prædita sensu, 960
Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
Principio, terram, sol excoquit, & facit are:
At glaciem dissolvit, & altis montibus alte
Exstructas ningues radiis tabescere cogit,
Denique cera liquescit in ejus posta vapore, 965
Ignis item liquidum facit æs, aurumque resolvit:
At coria, & carnem trahit, & conducit in unum.
Humor aquæ porro ferrum condurat ab igni,
At coria, & carnem mollit durata calore:
Barbigeras oleaster eo juvat usque capellas, 970
Diffluat ambrosia quasi vero, & nectare tinctus:
At nihil est, homini frunde hac quod amarius exstet.
Denique amaracinum fugitat sus, & timet omne
Unguentum; nam, setigeris subus acre venenum est,
Quod nos interdum tanquam recreare videtur. 975
At contra nobis cœnum teterrima cum sit
Spurcities, eadem subus hæc res munda videtur,
Insatiabiliter toti ut volvantur ibidem.

Hoc etiam superest, ipsa quam dicere de re
Adgredior, quod dicendum prius esse videtur. 980
Multa foramina cum variis sint reddita rebus,
Dissimili inter se natura prædita debent
Esse, & habere suam naturam quæque, viasque,

965 *liquefit* Gif. *in ignis p.* quidam. (972 *Qua nihil est homini, quod amarius frondeat æque* plur. *Qua nihil*, &c. *quod amarius fronde existat* V. (977 *s. h. jucunda* M. & Gif. ex Mss.

Quippe etenim varii sensus animantibus insunt,
Quorum quisque suam proprie rem percipit in se. 985
Nam penetrare alia sonitus, aliaque saporem
Cernimus e succis, alia nidoris odores,
Propter dissimilem naturam, textaque rerum:
Præterea manare aliud per saxa videtur;
Atque aliud per ligna, aliud transire per aurum; 990
Argentoque foras aliud, vitroque meare.
Nam fluere hac species, illac calor ire videtur:
Atque aliis aliud citius transmittere eadem.
Scilicet id fieri cogit natura viarum,
Multimodis varians, ut paullo ostendimus ante. 995
Quapropter bene ubi hæc confirmata atque locata
Omnia constiterint nobis præposta, parata:
Quod superest, facile hinc ratio reddetur, & omnis
Causa patefiet, quæ ferri pelliciat vim.

Principio, fluere e lapide hoc permulta necesse est 1000
Semina, sive æstum, qui discutit aera plagis:
Inter qui lapidem, ferrumque est cunque locatus.
Hoc ubi inanitur spatium, multusque vacuefit
In medio locus: extemplo primordia ferri
In vacuum prolapsa cadunt conjuncta, fit utque 1005
Annulus ipse sequatur, eatque ita corpore toto.
Nec res ulla magis primoribus ex elementis

986 *alio s. alioque* & (987 *alio* plur. male. (992 *ille v.* Gass. (999 C. *palam fiet q. f. pellicit arcum* Codd. P. in not. (1003 *vacefit* vulgo. (1007 *Nam r. nullam*, Lamb.

Indupedita suis arcte connexa cohæret,
Quam validi ferri naturæ frigidus horror.
Quo minus est mirum, quod paullo diximus ante, 1010
Corpora si nequeunt de ferro plura coorta
In vacuum ferri, quin annulus ipse sequatur:
Quod facit, & sequitur donec pervenit ad ipsum
Jam lapidem, cæcisque in eo compagibus hæsit.
Hoc fit item cunctas in partes, unde vacuefit 1015
Cunque locus, sive ex transverso, sive superne:
Corpora continuo in vacuum vicina feruntur.
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
Sponte sua sursum possunt consurgere in auras

Huc accedit item, quare queat id magis esse: 1020
„Hæc quoque res adjumento, motuque juvatur:
Quod simul a fronte est annelli rarior aer
Factus, inanitusque locus magis ac vacuatus.
Continuo fit, uti qui post est cunque locatus
Aer, a tergo quasi provehat atque propellat. 1025
Semper enim circum positus res verberat aer.
Sed tali fit uti propellat tempore ferrum,
Parte quod ex una spatium vacat, & capit in se.
Hic, tibi, quem memoro, per crebra foramina ferri
Parvas ad partes subtiliter insinuatus; 1030
Trudit & impellit, quasi navim velaque ventus.

1010 *quod dicitur*, *ex elementis* plur. (1014 *c. hæret* Gass. 1015 *vacefit* vulgo. (1021 *r. molimento* Palm. (1029 *Hic, ubi — ferri est* vulgo. (1030 *Pronas* plur. *Privas* Gif. *Primas* Lamb. Gass.

Denique res omnes debent in corpore habere
Aera, quandoquidem raro sunt corpore, & aer
Omnibus est rebus circumdatus adpositusque.
Hic igitur, penitus qui in ferro est abditus aer, 1035
Sollicito motu semper jactatur, eoque
Verberat annellum dubio procul: & ciet intus
Scilicet: atque eodem fertur, quo præcipitavit
Jam semel, & quamquam in partem conamina sumsit.

Fit quoque ut a lapide hoc ferri natura recedat 1040
Interdum, fugere, atque sequi consueta vicissim.
Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi:
Et ramenta simul ferri furere intus ahenis
In scaphiis, lapis hic magnes cum subditus esset:
Usqueadeo fugere a saxo gestire videtur 1045
Ære interposito; discordia tanta creatur,
Propterea, quia nimirum prius æstus ubi æris
Præcepit, ferrique vias possedit apertas;
Posterior lapidis venit æstus, & omnia plena
Invenit in ferro: neque habet qua tranet, ut ante. 1050
Cogitur offensare igitur, pulsareque fluctu
Ferrea texta suo: quo pacto respuit ab se,
Atque per æs agitat, sine eo quæ sæpe resorbet.

Illud in his rebus mirari mitte, quod æstus
Non valet e lapide hoc alias impellere item res: 1055

1039 *& partem in vacuam r.* Gif. Gass. & al. (1046 *interposito discordia:* ita distinguitur vulgo: *interposito; & d.* D. Gass. (1048 *Percepit* plur. (1051 *flictu* al. 1053 *eo quod* Gif. & al.

Pondere enim fretæ partim stant, quod genus aurum:
Ac partim raro quia sunt cum corpore, ut æstus
Pervolet intactus, nequeunt impellier usquam;
Lignea materies in quo genere esse videtur.
Inter utrasque igitur ferri natura locata, 1060
Æris ubi accepit quædam corpuscula; tum fit,
Impellant ut eam Magnesii semina saxi.
  Nec tamen hæc ita sunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
Quæ memorare queam inter se singlariter apta. 1065
Saxa vides primum sola coolescere calce:
Glutine materies taurino ita jungitur una,
Ut vitio venæ tabularum sæpius hiscant,
Quam laxare queant compages taurea vincla.
Vitigeni latices in aquaï fontibus audent 1070
Misceri, cum pix nequeat gravis, & leve olivum:
Purpureusque colos conchylî mergitur una
Corpore cum lanæ, dirimi qui non queat usquam:
Non si Neptuni fluctu renovare operam des:
Non, mare si totum velit eluere omnibus undis. 1075
Denique res auro argentum concopulat una,
Ærique æs plumbo fit uti jungatur ab albo.
Cætera jam quam multa licet reperire? quid ergo?
Nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,

1062 *M. flumina s.* Gif. *flamina* al. (1066 *coalescere* plur. 1072 *jungitur u.* al. (1075 *ebibere o.* quidam. (1076 *D. r. auro non aurum copulat u.* Fab.

Nec me tam multam hic operam consumere par est: 1080
Sed breviter paucis præstat comprendere multa.
Quorum ita texturæ ceciderunt mutua contra,
Ut cava conveniant plenis hæc illius, illa
Hujusque; inter se junctura horum optima constat.
Est etiam, quasi ut annellis, hamisque plicata 1085
Inter se quædam possint coplata teneri:
Quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.
Nunc, ratio quæ sit morbis, aut unde repente
Mortiferam possit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi, pecudumque catervis, 1090
Expediam. Primum multarum semina rerum
Esse supra docui, quæ sint vitalia nobis:
Et contra, quæ sint morbo, mortique, necesse est
Multa volare: ea cum casu sunt forte coorta,
Et perturbarunt cœlum, fit morbidus aer. 1095
Atque ea vis omnis morborum, pestilitasque,
Aut extrinsecus, ut nubes nebulæque superne
Per cœlum veniunt, aut ipsa sæpe coorta
De terra surgunt, ubi putrorem humida nacta est,
Intempestivis pluviisque, & solibus icta. 1100
Nonne vides etiam cœli novitate, & aquarum
Tentari, procul a patria quicunque domoque
Adveniunt? ideo quia longe discrepat aer.

1081 *p. restat* vulgo. (1086 *compacta t.* al. (1096 *omnium m.* quidam. (1099 *putorem* plur. (1103 *discrepitant res* Gif. & al. male.

Nam quid Brittannidis cœlum differre putamus,
Et quod in Ægypto est, qua mundi claudicat axis? 1105
Quidve quod in Ponto est differre a Gadibus, atque
Usque ad nigra virûm, percoctaque sæcla calore.
Quæ cum quatuor inter se diversa videmus,
Quatuor a ventis, & cœli partibus esse,
Tum color & facies hominum distare videntur 1110
Largiter, & morbi generatim sæcla tenere.

Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea usquam.

Atthide tentantur gressus, oculique in Achæis
Finibus, inde aliis alius locus est inimicus 1115
Partibus, ac membris: varius concinnat id aer.

Proinde ubi se cœlum, quod nobis forte venenum,
Commovet, atque aer inimicus serpere cœpit;
Ut nebula, ac nubes paullatim rapit, & omne
Qua graditur, conturbat, & immutare coactat. 1120
Fit quoque, ut in nostrum cum venit denique cœlum,
Corrumpat, reddatque sui simile atque alienum.

Hæc igitur subito clades nova, pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus: 1125

1104 *Brittannum c.* vulgo post Lamb. *Brittanno cœlo* tamen conjiciebat legendum esse ipse Lamb. *Britannis* al. plur.
1105 *Id quod* L. (1107 *percocto* plur. 1113 *Ægypti in medio* al. (1114 *Hac lue t. g. oculique micantes* H2.
1115 *aliis est morbus iniquus* H2. (1117 *f. alienum* Gif. *alienum est* vulgo.

Aut etiam suspensa manet vis aere in ipso:
Et cum spirantes mistas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse est.
Consimili ratione venit bubus quoque sæpe
Pestilitas, etiam pecubus balantibus ægror. 1130
Nec refert utrum nos in loca deveniamus
Nobis adversa, & cœli mutemus amictum:
An cœlum nobis ultro natura cruentum
Deferat, aut aliquid, quo non consuevimus uti:
Quod nos adventu possit tentare recenti. 1135
Hæc ratio quondam morborum, & mortifer aer
Finibus Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias, exhausit civibus urbem.
Nam penitus veniens Ægypti e finibus ortus,
Aera permensus multum, camposque natantes, 1140
Incubuit tandem populo Pandionis: omnes
Inde catervatim morbo mortique dabantur.
Principio, caput incensum fervore gerebant:
Et duplices oculos suffusa luce rubentes:
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro 1145
Sanguine, & ulceribus vocis via septa coibat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu:
Inde, ubi per fauces pectus complerat, & ipsum

1130 *lanigeris b.* V. (1132 *N. diversa* Gif. *cælum m. amicum* legebat Jov. Pontan. (1133 *n. inimicum* vel *corruptum* al. (1134 *quod non* Gif. ex Codd. (1136 *m. æstus* vulgo.

Morbida vis in cor mœstum confluxerat ægris; 1150
Omnia tum vero vitaï claustra lababant.
Spiritus ore foras tetrum volvebat odorem,
Rancida quo perolent projecta cadavera ritu.
Atque animi prorsum vires totius, & omne
Languebat corpus, lethi jam limine in ipso. 1155
Intolerabilibusque malis erat anxius angor
Adsidue comes, & gemitu commista querela,
Singultusque frequens noctem persæpe, diemque,
Conripere adsidue nervos & membra coactans,
Dissolvebat eos, defessos ante, fatigans. 1160
Nec nimio cuiquam posses ardore tueri
Corporis in summo summam fervescere partem:
Sed potius tepidum manibus proponere tactum,
Et simul ulceribus quasi inustis omne rubere
Corpus, ut est per membra sacer cum diditur ignis. 1165
Intima pars homini vero flagrabat ad ossa:
„ Flagrabat stomacho flamma, ut fornacibus intus.
Nil adeo posset cuiquam leve, tenueque membris
Vertere in utilitatem: ad ventum & frigora semper
In fluvios partim gelidos ardentia morbo 1170
Membra dabant, nudum jacientes corpus in undas.
Multi præcipites lymphis putealibus alte
Inciderunt, ipso venientes ore patente.

1162 *ferviscere* vulgo: *partim* Magius Misc. (1166 *f. adesa* Gif. ex Mss. (1167 *Flagravit* Cr. ut superiore versu.
1168 *N. a. ut p. quidquam l.* Lamb. & probat Fab.
1169 *Verti i.* al.

Insedabiliter sitis arida corpora mersans
Æquabat multum parvis humoribus imbrem. 1175
Nec requies erat ulla mali, defessa jacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore,
Quippe patentia cum totas ardentia noctes
Lumina versarent oculorum expertia somno,
Multaque præterea mortis tum signa dabantur, 1180
Perturbata animi mens in mœrore, metuque,
Triste supercilium, furiosus voltus, & acer,
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures,
Creber spiritus, aut ingens, raroque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humos, 1185
Tenuia sputa, minuta, croci contincta colore,
Salsaque, per fauces raucas vix edita, tussis:
In manibus vero nervi trahier, tremere artus:
A pedibusque minutatim succedere frigus
Non dubitabat, item ad supremum denique tempus 1190
Compressæ nares, nasi primoris acumen
Tenue, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis,
Duraque; in ore patens rictum, frons tenta meabat;
Nec nimio rigida post strati morte jacebant:
Octavoque fere candenti lumine solis, 1195
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.

Quo-

1174 *c. vexans* Fab. (1184 *ac i.* Gif. ex Mss. & Macrob.
1186 *contacta c.* plur. etiam Macrob. *contracta* al. forte *contecta*, ait Gif. (1187 *tussi* vulgo. (1188 *trahere & t.* plur. (1193 *D. inhorrebat r. f. t. minebat* vulgo: *micabat*, *minabat*, *manebat* Cr.

Quorum siquis (ut est) vitarat funera lethi,
Ulceribus tetris, & nigra proluvie alvi;
Posterius tamen hunc tabes lethumque manebat:
Aut etiam multus capitis cum sæpe dolore 1200
Conruptus sanguis plenis ex naribus ibat:
Huc hominis totæ vires corpusque fluebat.
Profluvium porro qui tetri sanguinis acre
Exierat, tamen in nervos huic morbus & artus
Ibat, & in partes genitales corporis ipsas. 1205
Et graviter partim metuentes limina lethi
Vivebant ferro privati parte virili:
Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
In vita tamen, & perdebant lumina partim:
Usqueadeo mortis metus his incusserat acer. 1210
Atque etiam quosdam cepere oblivia rerum
Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.

Multaque humi cum inhumata jacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem: 1215
Aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temere illis solibus ulla
Comparebat avis, nec noctibus sæcla ferarum
Exibant sylvis: languebant pleraque morbo,

1198 *Visceribus t.* vulgo ante Lamb. (1201 *pletis ex n.* Gif. (1202 *Hac b.* Fab. (1210 *incesserat* vulgo: *invaserat* Gif. in edit. alt. (1217 *i. sedibus u.* plur. & Macrob. 1218 *n. tristia s. f.* plur. *n. fortia* quidam Codd. P. *n. nocti* L. *noxia* K. V. quod amat Rutgers.

Et moriebantur: cum primis fida canum vis 1220
Strata viis animam ponebat in omnibus ægre;
Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
Incomitata rapi certabant funera vasta:
Nec ratio remedî communis certa dabatur.
Nam quod aliis dederat vitales aeris auras 1225
Volvere in ore licere, & cœli templa tueri:
Hoc aliis erat exitio, lethumque parabat.

Illud in his rebus miserandum & magnopere unum
Ærumnabile erat, quod, ubi se quisque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus ut esset, 1230
Deficiens animo mœsto cum corde jacebat
Funera respectans, animam & mittebat ibidem.
Quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
Ex aliis alios avidi contagia morbi:

Idque vel in primis cumulabat funere funus. 1235
Nam quicunque suos fugitabant visere ad ægros,
Vitaï nimium cupidi, mortisque timentes
Pœnibat paullo post turpi morte, malaque
Desertos, opis expertes, incuria, mactans,
Lanigeras tanquam pecudes, & bucera secla. 1240

Qui fuerant autem præsto, contagibus ibant,
Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque lassorum vox mista voce querelæ.

1221 *o. ægram* vulgo. (1234 *Ex a. alii p.* P. in not.
133-4-5 Alius est vulgo horum versuum ordo. (1236 *suis fugitabant, ut fit, ab ægris* plur.

Optimus hoc lethi genus ergo quisque subibat:
Inque aliis alium populum sepelire suorum 1245
Certantes, lacrymis lassi luctuque redibant.
Inde bonam partem in lectum mœrore dabantur:
Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,
Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.

Præterea, jam pastor, & armentarius omnis, 1250
Et robustus item curvi moderator aratri,
Languebant, penitusque casis contrusa jacebant
Corpora, paupertate & morbo dedita morti.
Exanimis pueris super exanimata parentum
Corpora nonnunquam posses, retroque videre 1255
Matribus & patribus natos super edere vitam:

Nec minimam partem ex agris mœroris in urbem
Confluxit, languens quem contulit agricolarum
Copia, conveniens ex omni morbida parti.
Omnia complebant loca tectaque, quo magis æstu 1260
Confectós ita acervatim mors accumulabat.
Multa siti prostrata viam per, proque voluta
Corpora silanos ad aquarum strata jacebant,
Interclusa anima nimia ab dulcedine aquaï.
Multaque per populi passim loca prompta, viasque 1265
Languida semianimo tum corpore membra videres,
Horrida pædore, & pannis cooperta perire

1245 *a. alius* F. (1252 *casa c.* plur. (1253 *tradita m.* al. 1257 *N. minimum partim* — *ægroris* vulgo: *mæroris* plur. forte e glossa. (1260 *O. condebant* Gif. *q. mage eos tum* & (1261 *Confertos* vulgo. (1264 *d. aquarum* plur.

Corporis inluvie: pellis super ossibus una,
Ulceribus tetris prope jam sordique sepulta.
Omnia denique sancta deûm delubra replerat 1270
Corporibus mors exanimis, onerataque passim
Cuncta cadaveribus cœlestum templa manebant:
Hospitibus loca quæ complerant æditnentes.
Nec jam relligio divûm, nec numina magni
Pendebantur: enim præsens dolor exsuperabat. 1275
Nec mos ille sepulturæ remanebat in urbe,
Ut prius hic populus semper consuerat humari.
Perturbatus enim totus trepidabat, & unus
Quisque suum pro re consortem mœstus humabat.
Multaque vis subita, & paupertas horrida suasit; 1280
Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper exstructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faces, multo cum sanguine sæpe
Rixantes potius, quam corpora desererentur.

1269 *Visceribus t.* plur. *Visceribus tæcis* Gif. *Ulc. cæcis* — *s. sepultis* Turneb. (1277 *Ut pius* Gif. & al. multi, sed frustra. (1278 *t. repedebat* al. (1279 *cognatum m.* al. 1282 *l. instructa* Cr. (1284 *defererentur* vel *deferrentur* al.

CREECHII CENSURA.

Multa in hoc libro praeclare disputavit Lucretius, at excidit proposito; neque enim de Providentia opinionem, quam oppugnavit totis viribus, concussit. Sit omnis Meteorôn ratio perspicue declarata: Tonitru, Fulgur, Fulmen, Terrae-motus explicentur: omnia denique agantur naturali ratione, at nulla umquam sine Domino: saltem Dominum ipsa Natura non respuit; Natura enim est ea brutae materiae particularum dispositio, quae facit ut isti oriantur effectus, quos vocamus naturales. Illa autem dispositio si Casu inducta sit, non refutat; si prudentia sit constituta, confirmat Providentiam. Ita singulae explicationes Physicos delectare possunt, Atheos non juvant.

De Meteoris autem nemo accuratius collegit Veterum Philosophorum opiniones, nemo acutius exposuit. His pauca addiderunt recentiores Philosophi, non meliora. Et profecto ut haec nostra aetas, ita plures post nostram memoriam nascentes (ista Vitruvius) *cum Lucretio videbuntur velut coram de Meteoris disputare.*

De Terrae-motu, & Marì ea docet quae res ipsa comprobat; nisi quod quidam Terrae-motus (de quibus forsan aliquando copiose) vires caussarum quas assignat, superare videantur.

Ætna nobile est argumentum, sed difficile; & in hoc deficit Poeta: at de Nili incremento, de Avernis, & de Fontibus admirandis, tamquam ipsa veritas loqueretur, disserit. Id vero observandum, quod de fabuloso Jovis Ammonis Fonte minus satisfacit, quippe melius Naturam explicat Lucretius quam Fabulas.

De Magnete plura, quæ avide legeremus, scripserat, si notæ fuissent Lapidis istius admirandi vires. Pestis & Morborum commoda explicatio. Thucydidem ita denique interpretatur, ut vim illius Historici exprimat, augeat majestatem. Neque ipsa Thucydidis narratio tam perspicua, aut tot ingenii luminibus distincta.

IN T. LUCRETII CARI
DE RERUM NATURA
TRES POSTERIORES LIBROS
N O T Æ.

IN LIBRUM QUARTUM.

VERS. 31 *Côpta vigeret*. Nihil certius Havercampo videtur Fabri emendatione; ideo a nemine sibi vitio versum iri non dubitat, si receperit: quid enim est *compta cum corpore?* Natus error est a librariorum incuria.

34 *Rerum simulacra*. Intelligit Poeta, ut egregie Creechius observat, species rerum, quas vulgo intentionales vocant, εἴδωλα, τύπες, ὑμένας, membranulas, effluvia ex superficie corporea, quæ ex omnibus rebus perpetuo emanant, & animos impellunt. Latinis *spectra*, *figuræ*, *imagines*, *effigies*: *quarum incursu*, ut inquit Cicero ex Epicuro 1. de fin. *non modo videmus, sed etiam cogitamus.*

64 *Hiscendi est nulla potestas*. Ne hiscere quidem licet; nulla omnino ratio reddi potest. Sic explicat Creech.

69 *Pauca*. Non ita, sed *Parva*, necessario legendum esse putat Faber.

70 *Jaci atque emergere*. Jo. Frid. Gronov. Observat. 2, 7 superscriptam lectionem Ms. Z. seu Lugd. Bat. secundi, approbans, legi vult *jacere* (vid. *sese*) *ac invergi*; prout verbum illud de liquidis effusis usurpatur a Poetis. Sed, cum in omnibus Mss. constanter in *iri* exeat verbum illud, & postea etiam concedat auctor v. 165. momento temporis hoc fieri, neque sibi admodum in conjectura sua quoque satisfaciat Lambinus, vetus esse mendum credit Havercampus, & suspicatur Poetam scripsisse,

Nam certe facile impertiri multa videmus.
Non solum &c.

quod valde apto sensu jungitur cum *colorem*, quod mox sequitur, & confirmare videtur v. 78.

75 *Fluctant*. Post varias Mss. mendas hanc lectionem suppeditat Lugd. Bat. sec. quod Havercampo omnium optimum videtur. Pro *fluctuant* vid. dictum; neque tamen necesse est ideo mutare, quod sequitur v. 78 *fluitare*: nam dum *fluitant*, levi motu ventorum agitata vela sensim atque lente amœnam colorum ostendunt varietatem; dum *fluctuant*, majorem motum, pro venti moventis ratione, & non sine susurro & strepitu causantur.

95 *In promptu quoniam est*, *in prima &c.* Ita rectius distingui censet Fab.

125 *Si forte ciebis*. Vossius ad Catull. legit: *s. f. revolvas*; & in sequenti versu e veteris scripturæ vestigiis: *Quin potis es noscas*. Hunc ex difficillimis Poetæ locis esse cum Havercampo equidem puto, in quo nodum eruditi non solverint, sed ruperint. In Mss. *duobus* pro *ciebis* constanter scribitur. Oriri potest hinc suspicio, id quod sæpius huic Poetæ fraudi fuit, & hic sensum corrupisse, omissum videlicet esse versum aliquem a descriptoribus, quod præcedens versus eodem verbo, quo sequens, terminaretur. Atque ita forsan in Lucretio hic vel similis interserebatur olim versiculus, legebaturque:

Horum . . . . si forte duobus
Contrectes digitis, digitis exinde duobus
Quin potis es noscas &c.

127 *Cassaque sensu*. Alii interpretantur, *privata sensu*, ut *aer lumine cassus*, *cassum anima corpus &c.* quasi id ageret Lucretius, ne hæc simulacra sensum non habere nesciamus: at vero *nulla vi*, *cassaque sensu* melius cum Creechio interpreteris: Quæ vi tam debili feruntur, ut organa movere, sensumque excitare non possint.

145 *Cedant*. Subaudiendum esse *ostendamus*, aut tale aliquid, recte monet Faber.

152 *Nihil accidit horum*. Hæc lectio probabilior; sed ferri tamen potest altera Gif. *N. occidit*, vid. Nihil simulacrorum tum perit.

167 *Quocumque obvertimus*, *oris*. Gronovius multis probare conatur, legendum hic esse *quacumque*, i. e. qua parte, oris, i. e. extremitatibus, ab *ora*, *oræ*. Havercampus censet legendum juxta Mss. nulla facta mutatione nisi in interpunctione. *Oris* enim *res* hic intelligit, quæ ad spe-

ciem & similitudinem, sicuti alibi *Veneris res*, quæ ad amorem pertinent.

169 Hos versus iniquo loco dispositos esse existimat Nardius, & superius collocari dobere, qua de imaginum exilitate agitur: sed quis iste Nardius, quærit Creechius?

194 *Parvola causa*. Non opus hic esse Fabri emendatione, Creechius autumat, si *parvola* non voci *causa*, sed *simulacra* jungas.

290-1-2 Hos tres versus delendos censet Lambinus; nec sane video, cum Creechio dicam, cur unquam censuræ pudeat; nam hic loci otiosi sunt, & nihil agunt.

388 *Qua vehimur navi*. Amicus quidam Havercampi opinabatur, legendum esse *navis*. Verum quis non videt Græcos suos hic secutum esse Poetam?

399-400 *Iidem Adparent, & longe divolsi licet*. Hæc quidam Codd. non agnoscunt, & Lambinus rejicit, Creechio non improbante. Itaque legi velint: *patet exitus*, *ingens Insula &c.*

406 *Jubar*. Varro, Festus, Servius ad 4 Æn. 130 docent *jubar* Luciferum esse: hos sequitur Lambinus; sed nihil certius Creechio videtur quam unam eandemque rem in hoc versu *jubar*, & v. 408 solem appellari.

421 Hunc versum spurium censet Lambinus, refragante Creechio.

438 *In portu*. Creechii conjectura *in ponto* minime probatur Havercampo.

469-70 Hos duos versus ab Interpretibus improbe rejici Creechius arbitratur.

473-4 Hos duos versus omnes Codd. agnoscunt, suspectos tamen habet Lambinus: sed alia est Fabri sententia, qui locum luculentissimum prædicat.

501 *Æqua fides*. Melius forsan, ait Havercampus, per hyphen legas, *Æqua-fides*, eo ducentibus Mss.

535 *Scilicet expletis*. *Oris* pro *locis* intelligitur a Lambino, qui versum sequentem rejicit: retineri autem posse existimat Creechius, dum ad rem facit, & commodam interpretationem patitur.

550 Hunc versum Lucretio abjudicat Lambinus; secus vero Faber. Havercampus ita edidit, secutus optimorum Mss. fidem, & ipsius Lucretii genium, gemino enim (ut sæpius) adjectivo utitur, & tubam eandem *retrocitam* vocat & *barbaram*.

551 *Vallibus & cycni*. Mirifica, sicubi alias, circa hunc lo-

cum variantium lectionum multitudo est, nam in quibusdam legitur,

Vallibus & validis ne tortis ex Heliconis.

in aliis,

Vallibus & cycni nece detorti ex Heliconis.

Lambini est vulgata lectio, in qua loco *orti* Faber substituit *côrti*. Vossius tandem ad Catullum legit:

Et validis cycni torrentibus ex Heliconis:

Ex Helicone nempe, tum alii torrentes, tum ipse Helicon amnis profluit. Breviter, *nece torti*, vel *nece detorti* omnino rejiciendum: istarum enim vocum sententia, si qua esset, in sequenti versu continetur: sed Fabrum aut Vossium sequaris, perinde est. Integra hæc est Creechii nota. Havercampus denique, quod nulla aliorum emendatio sibi satisfaciat, tentavit ita emendare:

Vallibus & cycni melicis forte ex Heliconis.

582-3 Si ingeniosa Fabri placet conjectura, ita cum Havercampo distinguas:

——— ita colles collibus, ipsis,

Verba, repulsantes, tradebant dicta referre.

591 *Velamina*. Non improbat Havercampus Vossii conjecturam *vallamina*; cui roborandæ adduci potest versus etiam Lucretianus, qui exstat V, 27, item alter, ubi de elephantis agit Poeta, II, 538.

598 *Avidum nimis auricularum*. Id est, ut Faber explicat, omnes homines portenta & miracula libenter narrant, eaque a multis audiri jucundissimum illis est.

602 Hunc versum rejicit Lambinus, & subditivum esse affirmat Faber, sed omnes Codd. agnoscunt.

628 *Linguæ sudantia templa*. Satis audax metaphora videri queat *templum linguæ* pro palato: sed omnis locus extensus & patens in veteri latio *templum* dicebatur. Deinde τὸ ὑπερῷον seu ὑπερῷα, qua voce Græci *palatum* significant, ut & οὐρανὸς, non minoris audaciæ videri debent; quamquam non aliter pedestres scriptores loquebantur. Quid autem poetæ non liceat illustri aliqua similitudine aut metaphora rem variare? Ita Faber.

631 *Fine palati*. Deleri illud *in*, quod vulgo legitur, jubent Mss. optimi, & Cl. Bentleius: significat enim, ut exponit Havercampus, palato tenus, & non ultra voluptatem hanc percipi.

672 *Ut quæ*. Voculam *ut* delent Mss. Lugd. Bat. forsitan haud male, neque enim illa, judice Havercampo, oratio indiget.

692 *Est alio — alter*. Hoc non posse dici, ubi de duobus agitur, contendit Faber, cujus dedimus conjecturam in Varietate.

708 *Decurrit nuntia*. Recedes a sensu Lucretii & rei veritate, si *nuntia* construas cum *plaga*, ut observat Vossius ad Catullum; ideoque legit: *decurrunt n.*

714 *Noctem explaudentibus alis*. Hæc verba cum versu proximo otiosa Creechio videntur: nihil enim, ille ait, Lucretius de cantu Galli, quod alii interpretes temere existimarunt.

765 *Reddita vita*. Nihil, ut ipse putat, Havercampus peccavit, ex fide Mss. Lucretio antiquitatis genium restituens.

777 Huic versui Codd. subjungunt:

Tanta est mobilitas, & rerum copia tanta,
Tantaque sensibili quovis est tempore in uno,
Copia particularum, ut possit suppeditare.

Rejiciunt interpretes, præter Gifanium, nec repugnat Creechius, quamvis sententia probabilis, & huic loco consentanea ex iis elici possit.

792 *Repetunt oculis*. Abeat, sic jubente Creechio, vox *oculis*, & succedat *ollis*, brachiis vid. meliori jure.

796 Hunc versum, ut spurium, ejiciunt interpretes meliores, nec revocat Creechius.

800 Post hunc inseruntur duo sequentes in pluribus tam editis, quam scriptis libris:

Hoc ubi prima (alii *tanta*) *perit, alioque est altera nata,*
Inde statim prior hic gestum mutasse videtur.

815 *Frustramur & ipsi*. Verbum *frustrari* similiter occurrit IV, 565 & 969: satis commoda tamen Havercampo videtur Mss. lectio *frustra nimis ipsi*.

821 - 2 *Istud in his rebus &c.* Non erat lectio Fabri omittenda in Varietate:

Illud in his rebus vitium vitare memento,
Effugere illorunque errorem præmetuenter.

Id est caute, sedulo, considerate. Nescio quis alius legit:

Illud ———— *vehementer nosse*
Et fugere errorem, vitareque præmetuenter.

Subauditur χρῆ, oportet. Nardius denique:

Effugere errorem, vitareque præmetuenter.

Sed de his litigent Grammatici.

845 *Quam daret objectum* &c. Nihil fortasse est, ait Faber, quamobrem hic aliud quam quod prima fronte apparet, quæratur, sed nec abs re tamen fuerit dicere, clypeatos

olim, & præcipue peltastas discursare per hostilia castra solitos, eo tantum fine, ut devios protruderent, quo cæteræ copiæ disturbatos jam & perculsos aggrederentur.

866 *Atque patentem* &c. Hæc & quæ sequuntur venustissima jure pronuntiat Creechius: ubi enim fames patulis suis faucibus hians convenientius quam in exsiccatis pene venis hospitetur? & quid accommodatius dici possit quam anhelam sitim de corpore nostro infuso humore ablui?

910 *Tenues aures*. Alii *teneras* interpretantur; Creechius vero *acutas*.

934 *Aut etiam conchis*. Vulgata lectio, *Aut seta*, *aut conchis*, mera est Lambini conjectura, quæ nihil facit ad mentem Poetæ, qui de corporum incrustatione *externa de parte* adhuc loquitur. *Aut crusta aut c.* vel simile quid potius cogitari malit Preigerus.

951 Hunc versum, ut nothum, rejicit Lambinus, & Lambinum sequitur Creechius. *Cubantem tamam* Poetam dixisse putat Vossius, quod deorsum ad pedes tendat: sic supra v. 520 *cubantia tecta*. Apud Festum, qui Lucilii versum laudat, *tama* vitium est corporis ex delassatione contractum. Lucretius metonymice forsan pro ipsa lassitudine pedum usurpavit, & *cubanti* potius dativus casus est, pro subsidenti, sive, adeo ut subsidas, neque stare amplius aut pergere queas. Loquitur enim de somno, quem *satur aut lassus* in prunis capias. Ita Preig. & Hav.

955 *Quia plurima* &c. Quatuor versus, qui deinceps sequuntur, docent, cur gravissimus sit ille somnus, quem lassus capiat; atque inde facile intelligi potest quid velint voces *magnus labor* v. 956 ab interpretibus, ut Creechius arbitratur, nondum satis explicatæ.

984 *Componere leges*. Preigero multo videtur elegantius: *C. lites*.

988 Hunc versum rejiciunt interpretes; retineri tamen posse judicat Lambinus, si legatur e lib. II, 263:

Tunc quasi carceribus patefactis tempore puncto;

e quo loco forsan in locum alienum delatus est. Simeo Bosius, homo perquam eruditus, & perquam ingeniosus, putabat sic esse emendandum:

Tum quasi carceribus patefactis exequitet quis.

Havercampus rescribi malit:

Haud, quasi carceribus patefactis, stare quiete,
Et quasi de palma &c.

Omnia hic ingenio licent, cum omnia luxata & perturbata sint in Mss.

995 *Erroribus*. Ita Turnebus emendavit e conjectura, & recte quidem. Codices autem cum suis *terroribus* valere jubet Creechius; quid enim terreat canes vestigia feræ, leporis forsan, persequentes?

997 Hunc versum ex ingenio inseruit Lambinus, postulante sententia, ut Creechio videtur. Eo tamen opus esse non judicat Havercampus; dixit enim Poeta *discutere* & *corripere de terra corpus*: quorum prius differt a posteriori, & ille catulorum actus est, quo, oborto terrore aliquo, quatiunt villos atque erigunt pilos.

1000 *Seminiorum*. Vulgatam lectionem, *semina eorum*, fallebatur Lambinus, cum interpretaretur *canum*; nam tota de canibus disputatio absoluta est, & jam agitur de insomniis terrificis, quæ excitantur a simulacris fluentibus e rebus, quæ ex asperis seminibus componuntur.

1003 *Sollicitant* &c. Agnosce cum Creechio scomma Lucretio dignum: Divi sc. hospites suas aves ab imagine accipitris tueri non valent.

1006 *Porro hominum mentes* &c. Hæc cum interrogationis nota hactenus fuerunt edita. Judicet lector quid præstet. Havercampus in Mss. nullam interrogationis notam invenit.

1020 *Puri sæpe* &c. Ita rescripsit Havercampus ex Mss. optimis, ex qualibus & hunc & similes Nonii locos quoque emendavit Andr. Schottus. Præterea a *puri* deducit vocem *pueri* Isidorus in Origin.

1025 *Tum quibus* &c. Ubi quidam Lucretii immodestiam, ibi Creechius illius artem agnoscit & suspicit. Neque profecto Poeta unquam aliquid de hujusmodi insomniis attigisset, nisi ad connectendam sequentem de libidine & amore disputationem necessaria fuisset istorum explicatio. *Ætatis freta* sunt ætatis æstus, & fervor, adolescentia scilicet, ut Faber explicat.

1032 *Sollicitatur id in nobis* &c. Tota libido, tam quæ ad animum, tam quæ ad corpus spectat, v. 18 explicatur. Formosa vid. simulacra, ait Creechius, animum commovent: ille vero semen ex omnibus membris in partes genitales deducit, quæ partes tument, & deinde res ipsa peragitur. Præter hæc nec Venerem, nec Cupidinem expectes.

1035 *Una hominis vis*. Sive (ita exponente Creechio) imago formosi corporis commovens animum, sive animus ipse semen e toto corpore deducens.

1037 *Corpore toto*. *Toto* inquit Poeta, quod non temere. Hinc itaque sæpissime fit; ut mutilati parte aliqua corporis muti-

latos etiam gignant, quod certissimis exemplis probari possit. Verba Fabri hæc sunt, quibus Creechius subdit: Hoc quidem verum, sed aliud agebat Lucretius, quod alii conjiciant melius quam ego exprimam.

1041 Huic quidam subjiciunt:
Incitat irritans loca turgida semine multo.
Deleri tamen eum mavult Lambinus cum Creechio.

1043 Hunc versum & duos deinceps sequentes, ut spurios, delendos censent Lambinus & Faber. Creechio tamen ad rem facere & non indigni Lucretio videntur.

1047 *Membris muliebribus*. Sc. ut explicat Faber, mollicellis, delicatis, quæ meram spirant Cyprin. Quænam vero sint membra pueri muliebria, inquirant qui nesciunt, inquit Creechius.

1062 Post hunc inserit Gassendus:
Quod cupido affixum cordi vivescit, ut ignis.

1064 *Conturbes*. Quo modo Catullus ad Lesbiam:
Dein cum millia fecerimus,
Conturbabimus illa, &c.

1082 *Totum*. Nescit Havercampus qua ratione impulsi omnes Lucretii editores pro hac voce, *coram* substituerint atque approbaverint, contra omnes Mss. Natura inquit *repugnat*, i. e. negat, & ostendit totum illud contra fieri. Ita I, 694 de Heraclito:
Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat:
id est, negat operationes sensuum per sensus ipsos, ab iis sumens argumentum.

1085 *Adsumitur intus*. Fortasse legendum *intro*, ait Lambinus.

1090 Hunc versum sex septemve dies in animo versans Faber tandem emendasse sibi visus est, ut vidimus in Varietate. At vel ita emendatum rejicit Creechius. Si tamen retineas, forte rectius destinguas cum Havercampo:
Tenuia, quæ vento spes raptat sæpe, misella.

1099 *Flore fruuntur*. Præclara ingenia non semper amare quæ in medio posita sunt, si alia deessent argumenta, ex conjecturis cognoscere liceret, quas dedimus in Varietate. Quid enim, cum Creechio dicam, facilius, Latiniusve quam *frui ætatula*, *flore ætatis frui?*

1109 *Ubi se erupit*. Recte interpretes retinuerunt hanc lectionem, quam & optimi Mss. conservant: perperam vero Creechius & Angli mutarunt, ut existimat Havercampus.

1119 *Unguenta*. Unguenta locum hic habere nequeunt, for-

tasse itaque legendum *Unioque*, &c. Nam & calceis additos uniones & margaritas fuisse, notum est. Fortasse *Fibulaque*, nam & fibulis gemmeis nonnunquam utebantur luxuriosi nepotes. Sed & multa alia posse substitui ait Faber; & ipse alibi substituit *Tyrrhena;* nam noti sunt Tyrrheni calcei, ut & Sicyonii. Utrique enim & splendidorum hominum erant, & delicatiorum.

1121 *Thalassina vestis*. Cærulei quidem coloris, sed qui viridantis aliquid habet.

1123 *Et bene parta patrum*. Legi debere *bene parta patrant* contendit Andr. Schottus, sicuti *bene parta lacerare* dixit Sallustius. Verum, ut putat Havercampus, & contra Mss. hæc est lectio, & haud necessaria, imo contra sensum Poetæ.

1128 *In ipsis floribus angat*. Tum maxime, explicat Lambinus, cum amor suas delicias & nectar amantibus propinat.

1129 *Aut cum*. Ita revocavit Havercampus meliorum Mss. lectionem, idque ob has rationes; primo non dicit Poeta ideo amari illud in ipsa lætitia hominem contristare, quod animus sibi hoc vel illud suggerat, sed cum illud forte accidat, ut inter voluptates sani quid cogitet; dein illud *quod* duobus post versibus sequens, sumi debet ac si dixisset *aliquod*, non vero separatim, si inquit aliquod verbum in ambiguo amica dixerit, simile vid. facetiis illis, *quæ sibi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt*, ut inquit Tacitus Ann. XV, 68.

1135 *Amore proprio*. Amor proprius est, ut Creechius exponit, cum quis a muliercula ita amatur, ut omnes alios illa abs se segreget, cui opponit Lucretius, *amorem adversum* & *inopem*, i. e. in quo multa tibi adversa sunt, & quo amicam habes non satis morigeram.

1137 *Lumine aperto*. In adverso amore, explicat Faber, tot tantæque sunt calamitates, ut nemo non illas facile pervideat. Si legas *operto* intellige *cæco:* quilibet vid. vel cæcus videat.

1146 *Quam perpetis*. Et recte, ut Havercampo videtur, nisi forte melius scribas *præcipis*, quod innuere videtur optimus ex Lugd. Bat. *Perpetere* est valde petere, *præcipere* vero ante animo & imaginatione rapere.

1148 *Et tribuunt*. Si superiorem versum ad hunc referamus; videbitur legendum cum Lambino: *Ut tribuant* &c.

1150 *Summoque in honore*. Lambinus legi malit: *Summoque vel h.*

1151 . 2 . 3 Hos tres versus deleri vult Lambinus; at Lucretiani & optimi sensus Fabro & Havercampo videntur.

1154 *Fœtida*. Pro hoc, *sordida* legi malit Lambinus.

1174 *Venientem*. Rectius Creechio videtur *veniens*; & Faber conjicit, *vel venti*, i. e. vel levissima res, folium, pluma, musca, &c.

1179 *Veneres*. Pro his intellige amiculas cum Fabro.

1180 *Vitæ postscenia*. Metaphora a theatro sumpta: *postscenium* autem locus est post scenam, ubi multa fiebant, quæ a spectatoribus non cernebantur. Per *vitæ postscenia* significat Lucretius omnia, quæ meretrices domi faciunt, cum solæ sint, quæ suis amantibus occulta esse volunt. Ita Creechius.

1183 *Risus*. Imo *visus*, ait Havercampus, inquirere jubet, num veri sint, num ficti.

1185 *Prætermittere*. Mss. lectionem potius secutus est Hav. Si illa (inquit Poeta) non odiosa est *prætermittere*, id est, facile prætermittet te, vel tu prætermittere, i. e. prætermitteris, sc. ab illa, *humanis concedere rebus*.

1190 *Spatium amoris*. Honeste intelligit Poeta finem coitus: quem tunc descripsit Ovidius, cum inquit:

Ad metam properate simul: tunc plena voluptas
Cum pariter victi fœmina virque jacent.

1196 *Ut in vinclis*. Fortasse legendum *uti vinclis*, ait Lambinus.

1242 *Harmoniæ Veneris*. Intellige, cum Fabro & Creechio, temperamenti convenientiam.

1248 *Fœcundæ*. Creechius explicat: Fœcundæ licet sint, & alio viro fieri possint gravidæ. Lambinus olim putarat legi debere *infœcundæ*, sed a Turnebo admonitus sententiam mutavit.

1265 *Clunibus ipsa*. Contra Fabri conjecturam, voce *crissare* nihil nequius hic excogitari posse, Creechius affirmat.

1267 - 8 *Sulcum — Vomeris*. Quid simplicius, ait Hav. quam servata Mss. fide, ista capere de ipsa aratione, & sulco, quem vomer arando facit?

1268 *Seminis ictum*. Faber & Creechius malint, *seminis jactum*: id enim convenientius dicitur, cum

In eo est Venus, ut muliebria conserat arva.

1272 *Conjugibus nostris*. Etiamsi vulgo ferant cælibem vixisse Lucretium, ut Faber observat. Sed figura notissima est.

IN

IN LIBRUM QUINTUM.

V. 8 *Deus ille fuit* &c. Errat Lactantius, qui Lib. III, cap. 14 de falsa sapientia, existimaverit hæc de Epicuro scripta non fuisse, sed de Pythagora, aut Thalete. Id certe refellit versus ille, *Cujus ego ingressus* &c. qui mox occurret.

12 *Locavit*. Quidam Mss. iique non malæ notæ *vocavit*: vulgatam tamen lectionem præfert Havercampus; quod enim *locatur in tranquillo*, per otium potest considerari, quod in *luce clara*, ab omnibus potest conspici.

17 *Ut fama est*. Vid. Diodorum Siculum, Lib. III. Id hodieque verum est, nam vix sexta orbis pars triticum novit.

45 *Insinuandum*. Intellige cum Creechio: subeunda.

71 *Quæ nullo* &c. Intellige, cum Fabro, Chimæras, Centauros, Scyllas, Hermaphroditum &c.

73 *Inter se vesci per nomina*. Uti rerum nominibus, & sermones miscere: ita legit & interpretatur hunc versum Nonius, in voce *Vesci*.

78 *Natura gubernans*. Per *naturam* nihil intelligit Lucretius præter atomorum in hanc mundi compagem temere conjectarum vim & motum.

92 *Ne te in promissis*. Quidam viri docti, ait Lambinus, censent delendam præpositionem *in*.

103-4 *Via qua munita fidei Proxima* &c. Ea enim, Creechius inquit, maxime credimus, quæ cernimus aut tangimus.

135-6-7-8 Quatuor hos versus huc cum aliis temere ex III translatos conjicit Faber: sed ad rem æque ac reliquos facere, non dubitat Creechius.

163 *Ulla vi ex sedibus*. Arrisit Havercampo hæc optimorum Codicum scriptura: neque enim tam ab ullo mortalium negat Lucretius moveri hoc eosdem sede sua velle; quam ulla vi & ratiocinatione, quantacunque illa solida sit atque veritatem evincens.

164 *Summam*. Mundum vid. ita dictum ex eorum philosophorum sententia, qui unicum agnoscebant.

201 *Avidam partem*. Magnam, ingentem interpretes; quia vid. avidi magna omnia desiderant, vel quia avide occupata est. Quis feret hæc? *Avidam* bibulam Nardius, nam terra est humoris avidissima: inepte. Nec porro interpretes prætendant illud,

Avido complexu quem tenet æther

Lib. II, v. 1065, quod non attinet. Melius igitur, si Creechium audias, cum Marullo legatur *aliam*, seu potius *habitant:* neque insolentius *montes habitant* quam *sylvæ possident*.

225 *Vitai auxilio*. Ita, non *vitali a.* haud dubie ipsum Lucretium scripsisse affirmat Preigerus.

240 *Debet tota eadem*. Si Gifanii lectionem præferas, intellige cum Creechio: æque nativo & mortali corpore constare.

243 *Hac eadem ferme*. Μείωσις est: debuit enim plane & diserte concludere. Sed ita alibi locutus est. Donatus *ferme* pro *facile* in Andr. ut Fab. & Creech. observant.

302 *Celeratur*. Nescit Havercampus cur lectioni isti irascatur Lambinus. Eadem exstat in utroque Lugd. Bat. & apte ad sensum Poetæ, qui hic non vult ostendere *tolerari*, id est sustentari, exitium eo modo quo *famem tolerari* dixit Cæsar; verum in eo totus est, ut evincat novo lumine assidue & e vestigio vetus exstingui; atque ita inquit *exitium flammæ*, i. e. fulgor tædæ dispersus, *celeratur*, seu *accelexatur* novæ flammæ origine. Lusit vero pro more suo Lucretius, in sonus repetitione *celeri celeratur*.

312 Hunc versum (ita Faber) Lucretii non esse dejerare possim; probare autem, hic labor est: sed qui sensum aliquem veteris musæ habent, ii pedibus in sententiam nostram ibunt. Certe minus in clausula orationis dicit Poeta quam in principio dixerat.

311 *Cedere proporro*. Gifanii & Fabri conjecturis vulgatam lectionem libenter præfert Creechius. Placet Preigero Vossii seu conjectura, seu lectio, ita distinguenda:

Quæ ruere proporro ibi, conque senescere credas?

Ibi, ubi nempe dilapsa ea jam videmus; *conque senescere*, pro; *& consenescere*, ut passim. Versum hunc spurium censet Lamb.

336 *Natura hæc rerum*. Physicam intelligit Poeta; plane eadem ratione Horatius, qui interdum audacior est, de Pythagora dixit, *naturæ non sordidus auctor*. Ratio autem hoc loco philosophia est.

388 *Pio nequaquam*. Impio, ut explicat Creech. quia bellum hoc civile & intestinum.

413 *Ut fama est* &c. Preigerus Gifanio accederet, cujus lectio seu conjectura sibi semplicissima videtur. Vossius jungit *hominum multas*, & intelligit crimina hominum, sive impios homines; sed a Creechio non immerito irridetur.

420 *Ordine se suo*, &c. Ita magnus Gronovius pater ex vetustissimis membranis. Turbaverunt librarios & viros doctos tot ablativi, *consilio sagaci mente ordine*, quos explicabis, neque consilio sagaci aliqua mente profecto se locarunt quæque suo ordine. Quæ quidem explicatio Havercampo arridet, licet meminerit aliter emendatum a se fuisse hunc versum Lib. I, 1021, conjectura forsan non pœnitenda.

473 Hunc versum, quemadmodum legitur, rotam, saxum, crucem gentis grammaticæ vocat Faber, cujus tamen emendationem si excutias, nulla videbitur, ut ait Creechius. Delendum itaque iste putat cum Lambino.

515 *Alterni*. Mundum seu cœlum alternum dixit, quod alternis dierum noctiumque vicibus modo sol, modo stellæ prodeant, & cœlum vertatur. Ita Faber.

522 *Volvunt se immania*. Istud *se* delendum putat Creech.

561 *Quid potis est nobis*. Dubitavere scioli (ita egregie Faber) an dici Latine posset, *Nullum animal potis est efficere*, &c. alioqui dicendum esse putabant, *pote est*, idque eo accidit, quod veteres Ennium, Plautum, Lucilium, Terentium, alios non legerant; quin nec Lucretii Latinitatem unquam observarant &c.

588 *Mutare videntur*. Palmerius, *m. videtur*, i. e. mutari filum. Hac observatione potuimus carere, Creechius ait.

605 *Accipere*. Recto Preigero talo videtur stare Gifanii emendatio, *Accendere*, quam abominatur Lambinus. Verum *a* in penultima elidenda erit, ut II, 680 in *contingere parato*.

615 *Flexus*. Mox vocat *metas*; vid. de cursu siderum agens vocibus utitur certamini curuli accommodatis.

643 *Magnos — annos*. Stellarum periodos, & Saturni, Jovis, Martisque revolutiones respicere Creechio Poeta videtur. Preigerus vero *annos* pro quibusve non temporis tantum periodis, sed & spatii circulis posuisse vult.

674 *Namque ubi sic fuerunt*. Hunc versum delet Faber: retineri vero posse putat Creechius, si legatur, *Namque ubi sanxerunt*; Sic Lib. I, v. 581 - 2.

Et quid quaque ferunt per fœdera naturaï,
Quid porro nequeat, sancitum quandoquidem exstat.

Ita igitur conjicit legendum, nec pudet conjecturæ.

688 - 9 *Flatus — cœlum*. Hoc accipit Lambinus, ut sit recti casus, patrii alterum.

696 *Hæsitat*. Tardius sese expedit, ut Faber explicat.

734 *Difficile est*. Fabrum, ait Creechius, sequatur ille, qui conjecturam certitudini præfert.

737 *Zephyrus: vestigia propter F.* Male, ut opinatur Preigerus, vulgo ita distinguitur: *Zephyrus vestigia propter: F.* quasi Veneris vestigia aut legere, aut juxta ea incedere dicatur Zephyrus, quem *Veneris prænuntium* dicit Poeta, eandemque præcedere facit. Haud dubie *Floræ vestigia* dicit, quibus cuncta præspergere fingitur, dum in Veris ac Veneris adventum viam omnem coloribus & odoribus opplet. Solo itaque commate hæc separanda, ut relativum *quibus* respiciat ipsius Floræ vestigia. Ordo est quasi pompæ cujusdam: *Ver & Venus. — Zephyrus & Flora. — Calor & Ceres. — Autumnus & Evius Evan. — Volturnus & Auster. — Rigor & Bruma. — Algor & Hyems.* Ut *Ver Veneris*, sic *Zephyrus Floræ* latus claudit, & *Calor Cereris* &c. Porro *propter Floræ vestigia* incedere, aut ingredi tantum eidem Preigero valet ac comes ei incedere, pari ambulare passu, una cum Flora; Ver & Venerem præcedere.

762 *Oppressum solem super*. Ridicule facit, qui istud *super* de *luna* intelligit, imo ad *terram* referri debet, quod ratio, & versus sequentes probant. Ita recte Faber.

774 *Offecto*. Id interpretatur Lambinus, obducto & obstructo, & per alicujus corporis interpositionem ad tempus excluso.

776 *Connivent*. Solem & lunam cum Creechio tanquam duos hujus mundi oculos concipe.

837 Quid de varia spurii versus lectione inquiramus, cum totus, ut ab aliquo nugatore inculcatus, deleri debeat? Quicunque inseruit, Androgynon Platonis (in Symposio) videtur respexisse.

856 *Mobilitas*. Quis ferat Barthii *nobilitas*?

871 *Quare*. Propter quam rem, seu propter quam utilitatem, nam hic non interrogat, sed enuntiando referendi vim habet. Ita Lambinus explicat, cui nimium ne credas, tibi Creechius auctor est.

879 *Hinc illinc* &c. Istam Turnebi lectionem firmat v. 889. Distinctionem vero mutavit Hav. in hujus & præcedentis versus fine: v. 878 enim comma, v. 879 punctum ponebatur.

881 *Circum*. Circiter, vel dic potius, ait Lambinus, *circumactis*, ut sit tmesis.

923 *Et genus* &c. Descriptio plane admirabilis usque ad v.

1039. Qui *relationes* recentiorum scriptorum legerunt, hic Margaiates, Brasilios, Canibales, & plerosque Indiæ Occidentalis populos cum Fabro agnoscent.

942 *Pabula dia*. Havercampus conjungi vult *dia* & *ampla*, atque distingui post *mortalibus*.

969 *Nuda dabant*. Licet etiam legere *Mandabant*, si quis forte malit, ait Lambinus.

975 *A parvis*. Quosdam libros habere, *A pueris*, monet Lambinus.

995 *Vermina sæva*. Vide Festum, qui hac voce dolores ex vermibus membra interius rodentibus natos significari ait. Forsan *vermina*, & vermes ipsos, tormina facientes, significabit.

1000 *Sed temere*, *incassum*, *frustra* &c. *Flustrum* Tertullianus *de pallio* interpretatur temperatum maris motum, & medium inter tranquillum marem, & quod decumanis assurgit fluctibus. Quæ Tertulliani interpretatio Vossii conjecturam refutat; tum enim sævit mare, cum decumanis fluctibus assurgit. Porro nescit Havercampus unde lectionem suam hauserit Lamb. aliam constanter servant Mss. & amat Lucretius ita geminare epitheta; quod nisi esset, posset legi *in cautes*, i. e. scopulos, viris navibusque nullo suo periculo oppositos.

1004 *Cæca*. Cur *cæcam*, Lambinus quærit, navigiorum rationem appellat Poeta? an quod tunc erat ignota? an quod ab hominibus *cæcis*, i. e. imprudentibus atque inconsideratis, postea excogitata & inventa est?

1021 *Balbe*. Quippe qui (ut Faber exponit) nondum expedite loqui didicissent, sermone minime adhuc constituto.

1030 *Infantia linguæ*. Hanc, loquendi impotentiam, recte sibi interpretari videtur Creechius.

1055 *Postremo quid* &c. Si enim (egregie, ut solet, Faber) nomina ipsa per se cognitionem aliquam τῶν φύσεων afferrent, atque ex sola pronunciatione trium quatuorve syllabarum singularis aliqua cognitio pararetur, sane mirandum foret; sed cum ab usu, usus autem a temeritate, fortuna, commoditate, interdum & a popelli imperitia &c. pendeat, nihil sane mirabile est, quod ait Lucretius.

1064 *Rabie*. Tralatitium non esse, observat Turnebus Adv. XXX, 13, nec tritum *rabiem* a Lucretio accipi pro fremitu canis nondum latrantis, sed irrientis, quum (ut Lucilius ait) caninam literam *Rho* pronunciat canis irritatus.

1067 *Jactant*. Mire, inquit Preigerus, lectionem Gifanianam

lactant confirmat Vossius Pater in Etymol. ad v. *Lacere*. Filii vero: *morsuque patente*, quam ad Catull. pag. 6 suppeditat, elegantior fortasse, quam verior.

1075 ***Ad arma***. Alius istis vocibus sensus, quam ipsæ sonant, sed turpiculus, Creechio inesse videtur.

1128 *Sanguine sudent*. Valde laborent, interpretes, quibus credit Creechius, quoniam quid melius dici possit, ipse non invenit.

1130-1 *Invidia quoniam*. Duos hosce versus, si libri permitterent, deleret Creechius; certe ejectis istis integra foret sententia, quæ illorum interventu luxata videtur.

1150-1-2 Apertior trium horum versuum sententia Creechio videtur, si invertatur eorum ordo, & qui nunc primus est, postremo loco legatur.

1163 Versum hunc spurium esse, vel extra omnem medendi spem jacere, existimat Faber: at sanum integrumque Creechius habet.

1192 *Murmura magna minarum*. Per quæ, ut exponit Creechius, Dii videntur hominibus minari, & terrorem inferre.

1208 *Deûm nobis*. Fabri conjectura *endopolis*, in cœlis, pro *nobis*, audacior Creechio videtur: *tibi*, *ibi*, *vobis*, *nobis* &c. pro libitu inserebant veteres Poetæ.

1218 *Conrepunt*. Translatio mirabilis & audax; ideo quidam legendum censent, *horrescunt*.

1237 *Se temnunt*. Suæ vid. imbecillitatis conscii.

1252 *Altis*. Melius quam *altas* Gassendianum; nam *altæ* radices in venas metallorum descendunt.

1296 *Costas*. Pro hoc *clostris* legi voluerat nescio quis, ideo a Preigero reprehensus.

1297 *Dextraque vigere*. Dextraque pugnare, interpretatur Lamb. Porro cum legas *armatum* pro *reppertum* in priori versu, tota Fabri concidet emendatio; nam equites armatos equos suos *virga vientes* securi rideamus.

1299 *Et bijugo*. Feliciorem appellat Creechius Fabri conjecturam: i. e. *Inventæ sunt bigæ ante quadrigas*.

1301 *Turrito corpore*. Quod elephantes dorso turres gestabant.

1309 *Parthi*. Probant hanc lectionem viri docti, Lucretii interpretes, nec tamen illustrant. Quod quamdiu Lucretio debebunt, nihil aptius credibiliusve cogitatu Preigero videtur, quam eum scripsisse, *partim*, ut in Var. Lect. ex editionibus & collationibus haud contemnendis annotatur. Causa immutationis fuisse potest, quod semel tantum poneretur

hoc adverbium, sed iis tantum, qui non satis attendissent, sic solere Lucretium aliosque optimos scriptores. Eadem vox non alia forte de causa in *raptim* degeneravit Lib. VI, v. 851.

1314 Hunc versum abesse hinc velit Faber; neque enim crediderit cristas capitibus leonum annexas. Alibi legitur Lib. II, v. 632, sed suo loco, & una voce variat.

1320 *Deplexæ*. Hoc est deligatæ & solutæ, ut Lambinus exponit. Creechius vero alia prorsus accipit significatione. *De* enim auget, iste inquit; igitur *deplexæ*, arcte amplexæ, seu implicitæ, postulante sententia, interpretor. In versu sequenti *adfixa*, & in hoc versu vox *vinctos* idem confirmat.

1326-7 Posteriorem multi, utrumque versum Lambinus veruto conficit; nec crudelis ille, ut magnus Creechius arbitratur.

1338 *Boves Lucæ*. Lambinus, si quid sit mutandum, malit legi, *b. lectæ*, ut intelligamus, majores hostias, seu victimas, quæ solebant ex toto armento eligi; *lectæ*, ad immolandum scilicet.

1339 *Diffugiunt*. In sylvas videlicet, explicat Havercampus, non redeuntes ad obsequium post excussos magistros. Porro *fera facta*, item exponit, conculcatis suis atque protritis.

1341 *Si fuit*, Ita corrigit ex L. B. Mss. Hav. i. e. si tamen tam stulti fuerint, quod ego (inquit Poeta) non credo.

1350 *Tela parantur*. Non improbabilis Gifanii ex Codd. lectio: *tela* enim aliquando significat ipsum instrumentum textorium, cui accommodatur tela.

1352 *Insilia*. Hæc vox fugit interpretes. Faber demum existimat *insilia* esse eam instrumenti textorii partem, quæ pulsu pedum quatitur, ut flaminis pars modo attollatur, modo deprimatur, ut fuso seu radio currenti libere trameare liceat. Quæ conjectura Vossio videtur a voce ista adjuncta *lævia* penitus everti. Porro *scapique sonantes*, an significent instrumenta textoris, quorum pulsu terra coarctatur & condensatur, vel jugum circa quod stamina volvuntur, videant grammatici.

1359 *Atque in opere duro*. Ostendit versus superior hunc spurium esse, quod primus se monuisse gaudet Faber.

1369 *Succedere*. Sursum cedere, nam, ut ait Creechius, excisis, quæ campos vallesque occupabant, arboribus, sylvæ in montes sursum cedere videbantur.

1379 *Lævia carmina*. Tralatio est, ait Lamb. a rebus quæ

tactu sentiuntur, ad eas quæ auditu percipiuntur. Nam, subdit Cr. quod gratum sensibus, illud *læve* Epicuro.

1390 *Otia cordi*. Ita Faber e conjectura, Creechio probante. Vossius lectionem suam tuetur inquiens: Post satietatem cibi nihil hominibus æque placet ac musica (imo quies & somnus, ego dixerim.) Nec est ut quisquam miretur chordas dici tibias, cum vice versa citharæ accipiantur quoque pro tibiis. Posses & *somnia* legere, ait Havercampus; at omnino placet Fabri illud *otia*: recumbere enim in pratis, curare corpora, joca, sermones serere &c. otiosorum sunt.

1404 *Solatia somni*. Cur igitur non dixit Poeta *solatia insomniæ*, quærit Lambinus? Ita sane videtur dicere debuisse, reponit Faber. Sed non contemnenda tollitur difficultas, ubi solatium sumere velis pro eo quod rei alicujus amissæ loco datur, unde damnum resarciri queat.

1405 *Ducere multimodis voces*. Vocem varie fingere & figurare; seu voce varie figurata cantillare, exponit Lambinus.

1407 *Vigiles*. Castrenses intelligit Faber; Creechius vero *curis ægros*, ut v. 1404 *Vigilantibus*.

1420-1 *Distractum — Dispersisse*. Lectionem *distractam — Disperiisse*, quam Codd. vet. exhibent, & Heinsius probat, admittere Creechius non dubitaret, si voces sequentes, *neque in fructum* &c. commode paterentur.

1433 *Vitam provexit in altum*. Metaphora a navigantibus, periculum significat. Ita Fab.

1441 *Tum mare velivolum* &c. Sui conjecturam Vossius, quam ex Varietate nosti, his verbis declarat. „ Proteus & „ ipse Deus marinus, utpote qui primus navigasse credi- „ tur; *oræ* vero *Protei* sunt oræ, in quibus omnibus na- „ vigationem floruisse affirmat. “ Quibus hæc placent, ait Creechius, illis nihil unquam displiceat. Altera lectio se tutari posse, Havercampo videtur, si ita distinguas:

Tum mare velivolum, florebat navibus pontus.

In bello enim velivolum etiam est mare, at in pace florere maxime solet. Synonima sunt *mare*, & *pontus*; sed cum mox pariter *auxilia* & *socios* Poeta dicat, qui non pluris differunt, nunc quoque mare & pontum conjungere potuit.

IN LIBRUM SEXTUM.

VERS. 10 Hunc versum delendum censet Lambinus, quoniam *vitam tutam consistere* nullo modo dici potest; & exempla Gifanii ab hac significatione τῦ *consistere* prorsus aliena Fabro videntur. Vix tamen Creechius a se impetrare potest, quin credat Lucretium ita scripsisse: ista enim vox Epicuro propria. Cum Gifanio & Creechio facit Palmerius, imo & Vossius, & Turnebus ipse, cujus hæc est nota. „ *Consistere* a veteri scriptore nunc usurpatum est, pro „ *constituere* & reddere; ut & Terent. *Quam insistam* „ *viam?* pro quam *instituam viam?* Scribit & Liv. *sub-* „ *sistere feras* pro excipere & sustinere &c. " Hæc Turnebus, cui assentitur Havercampus.

19 *Fluxum*, *pertusumque*. Avarum procul dubio cum Creechio vides.

26 *Tramite prono*. Rectius forsan (ita Hav.) legeris *parvo*, quam *prono*; præter Mss. enim Lugd. Bat. suo item tempore ita legit Lactantius, qui Lucretianos hosce versus ad meliorem viæ ducem accommodat. Non animadverterunt autem interpretes allusisse Poetam nostrum ad literam Pythagoricam, ejusque acuminis imitatorem exstitisse postea Persium Sat. III, v. 56, & V, 34. Opponit enim Pythagoricam atque Epicuream doctrinam Lucretius, & hanc veriorem virtutis summique boni viam invenisse gloriatur. Spernenda insuper mox haud est Mss. L. B. lectio *recta*, quæ nescio quid habet adblandiens.

29 *Quod flueret fortunaï*. Acuta Fabri conjectura Creechio videretur, si opus foret isto acumine. E quonam Codice *permananter*, vel *permutatim* effingi potest? Igitur delendum censet Creechius hunc versum, aut Lambini *naturæ vi* admittendum. Preigerus vero sensum planum, perspicuum, & quod caput rei est, Lucretio dignum, ab ea lectione suppeditari non dubitat, quam Havercampus Vossio acceptam refert.

31 *Quibus e portis*. Metaphora a re militari, i. e. a portis urbium aut castrorum, e quibus in hostem fit eruptio.

32 *At genus*. Ita putat esse emendandum Havercampus; neque aliter scripsisse Poetam existimat.

47-8-9 Lambinus hos tres versus supposititios putavit. Cete-

rum Vossiana lectio, si tamen verior, non est hac vulgari luculentior.

69 *Delibata*. Suam emendationem ab illis qui sequuntur versibus mire confirmari, putat Creechius. Havercampus vero Mss. lectionem tuetur, eamque exponit: Illa ipsa numina, quæ tu vano metu tibi ipsi irata fingis, delibata quasi eorum majestate. Recte enim præter alios interpretatur Turnebus per contaminata, diminuta, violata, non ea integritate, qua sunt & placida pace; adducitque Ciceronis in Rhetoricis ad Herennium locum: *ille nulla voce delibans insitam virtutem*. Addi meretur Nepotis alter in Datame cap. 6: *ne cognita filii morte animi delibarentur militum*; ubi minus eleganter legunt *debilitarentur*.

91 *Ad candida calcis*. Seneca docet eam quam nunc in Circo *metam* dicunt Latini, calcem antiquos appellasse, quia vid. finis curriculi sæpe calce notaretur. Hinc vero colligere licet Lucretium nunquam plures quam sex libros fuisse meditatum.

146 *Magno clamore trucidet*. Magno cum stridore extinguat, ut exponit Creechius. Lambinus suspicatur legendum *clangore*.

177 *Plumbea vero glans* &c. Id non magis verum quam quod de sagitta Acestæ scripsit Virgilius, quæ exarsit, & in ventos abiit.

194 *Saxis pendentibus*. In speluncis enim saxa pendere videntur. *Pendentia tecta* Virgilius, & passim poetæ.

200 *E nubibus*. Creechius legi vult *in nubibus*: id enim sibi videtur tota postulare sententia.

228 Totum hunc versum abesse potuisse putat Creechius.

257 *Et fertus tenebris* &c. Vulgatam lectionem Faber non intelligere professus est; Creechius autem intellexisse videtur, nempe *fertur valde tenebrosus per mare, procul ab iis qui in terra collocati sunt*. *Fertus* ex Vossii seu Ms. seu conjectura accepit Havercampus; & ita scripsisse Lucretium omnino crediderit, ut sit simplex pro composito, *fertus* pro *refertus*, ut pletus pro *repletus*, & similia apud nostrum. Sed cum constructioni obstaret particula *&* ante verbum quod sequitur, ex ingenio reposuit *attrahit*, istud explicans: Dum fluminis ritu ex densa lateque suspensa nube descendit. In his porro Havercampo suffragatur Preigerus.

276 *In alto*. In cavis vid. & profundis nubium speluncis.

278 *Ipse sua nam*. Lambini lectionem malit Creechius; non

enim placet vocis istius *nam* repetitæ sonus. Havercampo autem videtur scribendum esse *cum*, nam plurimi Mss. ita habent; i. e. cum & ipsa calescit, pro calefiat, sua mobilitate &c.

291 *Atque ita præcipitans*. Ingeniose quidem conjecit Faber, ut videre est in Varietate; at tota hæc critica pendet e scrupulosa nimis vocis istius, *revocare*, acceptatione; cui non favet ipse Lucretius.

325 *Conligit* &c. Metaphora ab iis sumpta, qui collectis viribus & spiritu sese ad cursuram parant. Ita Faber.

342 *Nam facit* &c. Longus ille vid. impetus; nam fulminis semina, ut aliarum rerum corpuscula, vaga sunt, neque ad certum locum determinata, longo vero illo impetu diriguntur. Ita hunc locum ab aliis non satis explicatum, recte sibi Creechius interpretari videtur.

352 *Vir*. Æris & auri, inquit Lamb. sed falli monet Fab. quod & ratio & versus sequentes probant: vis enim illa fulminis est, non auri. Sed res plana est, neque monuisset Fab. nisi adolescentibus ab auctoritate docti hominis periculum esset.

398 *Neque parcit in hostes*. Neque iis minus frequenter utitur, ut ubi occasio fuerit, hostes suos male perdat.

404 *Arguit mare*. Nam, ut exponit Creechius, cur in aliquid jaciat fulmen Jupiter, nisi illud aliquo crimine arguat? Huic versui Lambinus existimat versum, qui ab hoc septuagesimus est, *Nam ratio* &c. si modo Lucretianus est, subjungendum.

418 *Benefacta*. At ridiculum istud, ait Faber. Quanti enim vænire poterant! Indignum vero Deos tantum damni facere, tam elaborata simulacra ad canonem Policleti exacta.

431 *Quam cœpit*. Gassendianum *qua c.* probat Creechius, cui ita sententia postulare videtur.

465-6-7 Hosce tres versus multi rejiciunt. Ferri tamen possunt, ut Creechius existimat, seu potius videntur necessarii, præcipue duo posteriores, quibus ventos sursum tendere, atque adeo nebulas ad montium cacumina tollere declaratur.

468 Et hunc versum rejicit Lamb. Quod si operæ pretium esset eum emendare, sic legendum putaret cum proxime superiore:

Nam hoc loca declarant sursum ventosa, patetque.
Sensibus res ipsis, montes &c.

Posset etiam sic legi versus prior:

Nam hoc loca declarant ventosa superne &c.

474 Hunc versum nonnulli subjungunt v. 404. Alii v. 522: at quocunque in loco ponas, si sapis, ait Cr. subito iterum ejicies. At cur ejicias, subdit Hav. cum sententiam potius finiat & claudat? Vossii vero conjecturam atque vestigia secuti, *consanguinea* est reposuimus; nove quidem id dictum a Poeta agnoscentes, sed tamen non minore jure quam alii id quod est proximum & particeps rei, *adfine* dicunt, sicut & ipse Lucretius III, 373.

480 *Urget enim quoque* &c. Si æstum cum Gassendo, atque aliis interpreteris *calorem*, habebis causam quæ dissipet nubes, at quæ nunquam condenset; neque te juvabit, quam vocant, antiperistasis: igitur per æstum ætheris intellige corpora ista, quæ e cælo continuo venientia ictibus suis tenues nebulas in nimbos cogunt. Vid. v. 513. Ita Creech.

501 Hunc versum ut spurium delendum censet Lambinus. Recte forsan, ait Cr. at *corpus cum sanguine* & *humor cum membris*, respondent versui 498: *pariterque ita crescere utrasque*, sc. nubes & aquam.

508 *Conferta nubes* &c. Vid. nubes vi venti condensatæ aquas collectas mittunt. Ita interpretes: contenderet vero Cr. voces istas *vi venti* e sequenti versu fuisse huc delatas, & Lucretium scripsisse, ut adnotavimus in Varietate.

518 *At retinere diu*. Morari, domi homines retinere, Fab. explicat.

522 *Rebalat*. Humorem e cœlo delapsum iterum atque iterum sursum halat, ut exponit Lamb.

540 *Submerso capite*. Ita ex Vossio Havercampus, & recte quidem, clare id evincentibus Mss. optimis, qui vestigia non modo lectionis hujus monstrant, sed tantum non ipsam ponunt. Lucretius enim v. 538 *saxa derupta* vocavit, non quod ut *submersa volvantur* tanquam diffracta & avulsa ab aliis saxis, seu a se invicem, verum quod sint hiantia, aspera, confragosa, atque adeo in medio sui derupta. At illud *submerso capite* terram denotat inversam, & in se quasi subsidentem, & quod extra ostendat intus similiter comprehendat.

549 *Nec minus* &c. Proxime, inquit Havercampus, ad optimorum Codicum lectionem accedas, si scribas,

Nec minus exsultant, ubi currus cunque & equûm vis: i. e. ubicumque currus & vis equorum currum trahentium succutit.

554 *Vas in terra*. Vossii conjecturam, *vas inferii*, respuit Creechius. Vinum enim *inferium* est vinum novum. Quis vero nescit hoc non contineri in vasis aut doliis, si non

satis deferbuerit? At rem ipsam non satis attendit vir ille doctus. Quis unquam vidit dolia ab isto novo vino, quod non satis deferbuit, jactata? & quæ novi vini necessitas, cum idem efficeret liquor vilissimus? Ita Cr. Omnino tamen aliquod mendum in hisce verbis latere, putat Preigerus. Non enim de quolibet vasorum genere verum est, quod hic dicit Lucretius, sed de eo dumtaxat, quod basi caret, & concavum est, ubi exteriori seu convexa parte loco alicui plano imponitur. *Vas inferii*, quod Vossio in mentem venit ad Catull. Creechio, ob additam ibi explicationem, haud immerito displicet. Verum, si quis suspicioni locus, videndum num accipi queat de *pateris*, quibus, ut lac & sanguinem, ita vinum præprimis, *inferium* dictum, in Sacris Novemdialibus excipiebant, & libabant, quæ Virgilio *cymbia*; ut Lucretius tale vas *constare*, nimirum plano alicui loco impositum, ex vero neget, nisi humor destiterit *jactarier intus*.

564 *Et metuunt* &c. Et homines metuunt usque adeo ut credant exitium aliquod, clademque mundo imminere. Ita Lambinus interpretatur, & recte, ut Creechius perhibet. Sed Preigerus *metuunt credere* in sensum plane contrarium accipit, pro: a se impetrare non possunt, ut credant, non audent credere. Sic alibi noster: *renuunt*, item, *fugitant*, quod & Horatio arrisit, nam habet, *Fuge quærere* & *fuge suspicari*, i. e. noli &c. Sic hoc loco: *Et metuunt credere* q. d. Et tamen nolunt credere! cum admirationis nota. Manifesto hoc voluisse Lucretium patet ex v. 600 - 1.

568 *Euntem*. Terram vid. perituram. Alibi (sup. 563) *ire* pro mori aut perire. Et hoc melius Creechio videtur quam vulgatum *euntes*, i. e. impetum facientes.

577 *Animæ*. *Spiritus*, Creechius interpretatur, propter Senecam, Nat. Quæst. Lib. VI, cap. 29. *Nullam tamen placet Epicuro causam esse majorem, quam spiritum*.

580 *Magnas*. *Magno* Faber necessario legendum putat, seu Mss. annuant, sive abnuant.

600 *Proinde licet*, *quamvis*. I. e. Proinde quantumvis licet, ut explicat Lamb. Cicero in Lælio: *quamvis licet excellens*. Æque vero apud Tullium ac hic pro *quantumvis* sumitur.

632 *Est & conjuncta est* &c. Ita Codd. omnes, neque ratio est, ait Hav. cur illos non sequamur. Licet enim findatur hic illic fluviis; tota tamen sibi cohæret, ut globosa & connexa.

641 *Neque enim dia.* Praclara hæc est Fabri lectio, &, ut Hav. ait, divine adinventa, quam verissimam esse emendationem ex scriptura Codd. depravatorum evinci potest. Totius loci sensus est, ut Creechius eum exponit: Quæramus nunc quid causæ sit, quamobrem olim flammarum tempestas totam Siciliam pervastarit; neque enim putandum est Deos tantam vim incendii in insulam importasse. Gronovii Codex habet: *media Gracia de coorta*: Salmasius, *media e re clade coorta*, i. e. ex media rerum natura, ex summa rerum. Sed jure pluries Creechius monuit, Salmasium haud feliciter Lucretium interpretari.

652 *Nec tota pars* &c. Quid (adversus vulgatam Lambini lectionem ait Preigerus) ad rem facit quod & homo admodum parvula ac mukesima demum pars terræ sit? Acuta igitur & ingeniosa est Vossii emendatio, quam Hav. arripuit, & sic explicat Preigerus: *Et quam ne tota quidem pars universi sit cœlum, quota unus homo totius terræ.*

674 *Et fluvius, qui visus* &c. Nihil simplicius, quin & elegantius ista Vossii emendatione excogitari posse Preigero videtur:

Scilicet & fluvius quivis ut maximus eji est.

Havercampus autem acutam & eleganter inventam non diffitetur: verum is ille est, qui difficillime a MSS. probatiorum fide desciscit, si aptus inde sensus erui possit, qui hic aptissimus & simplicissimus est. *Fluvius, qui visus*, est is qui primus, ante alios visus est: omnes enim hi versus de *visu* (primo ut ante *visos* alios) agunt, & ita infra v. 676 *quæ vidit quisque*, pariter posita sunt, pro: *quæ primum* vel *prima quisque vidit*. Sed mala ubique distinctio confusionem peperit, cum ita distingui hi versus debeant, uti ab Havercampo factum est, non ut vulgo. Arbor, inquit Poeta, & homo videtur ingens, & omnia in omni genere videntur ei, qui non ante aliquid majus vidit, maxima; nam quæ quisque vidit, (primum scilicet) ea fingit sibi ingentia & maxima.

698 *Et penetrare mari* &c. Hunc versum lucernam minime olere Lucretianam, & eo detracto nihil de sententia decedere, putat Lambinus. Fabri porro lectionem interpretationemque vitiosa nuce non emeret Creechius. Si placet vox *animam*, iste inquit, leg. *res cogit aperta*, ut alibi, *manifesta docet res*. Ex *mari aperto* vix aliquis sensus potest exprimi; qui vero istas voces retinet, hoc modo interpretatur: *mari aperto*, id est, cum mare recedit a radicibus istius montis, & resorbet fluctus.

701 *In summo* &c. Lamb. legit *in summa*, i. e. *denique*, ut innuat plures esse rationes; qua de re a Fabro reprehensus. Cæterum pluribus Havercampus demonstrat lectionem, e Turnebi & Vossii conjecturis, a se receptam, optimam & unice veram esse, utpote quæ in vestigiis Mss. appareat, ac sensus postulet.

707 *Illius una*. Doctus quidam, *illius vera*, legendum putabat, non improbante Lambino.

708 *Nam neque eum ferro, neque*. Ita constanter Mss. probatissimi; quod in *neque cum* mutarunt, qui putavere *eum* poni non posse, ubi de *corpore* agatur, quasi vero non sæpius genus mutent auctores, atque æque ad *hominis* versu 706 quam *corpus* versu 707 referri possit.

711 *Dicere habemus*. Preigerus legi malit ex H2 *d. avemus* ut sit sensus: Scimus ac lubenter dicere solemus, id quod ei contigit, hujusmodi quid, aut ex hoc genere saltem esse.

712 *In æstatem*. Ita, contra Lambini sententiam, reponendum censuit Hav. clarissime totidem literis id scribentibus MSS. Lugd. Bat. nimirum ut Terentius, *esse in tantum honorem*, ut Curtius, *Darium fore in Ciliciam*, ut sepulturam roganti Augustus in vita sua apud Sueton. *eam in volucrum fore potestatem*, sic & Lucretius de Nilo dixit eum *in æstatem* crescere.

716 *Quo Etesia flabra geruntur*. Multa se specie Preigero videtur commendare Is. Vossii lectio:

Anni tempore eo qui Etesii esse feruntur.

Aquilones nempe, quos eo anni tempore, non quolibet, non in hyeme ibi Etesios esse, perhibent *Etesia flabra* ex v. 730, ut & lib. V, 741, huc infarcire in promptu fuit iis, quos supervacanea metri cura tenuit, cum Lucretiana elisionis neglectio in hisce ac similibus nihil novi apportet.

718 *Cogentes sursus*. Quidam libri habent *rursus*, quod fortasse probabilius est, ut cohæreat cum verbo *replent*. Hoc vidit Lambinus, sed tamen alteram, ut tolerabilem & receptam, lectionem secutus est.

722 *Percoctaque sæcla calore*. Etsi non aspernanda hæc sit lectio, damnare tamen tam subito non ausit Havercampus alteram, quæ & hic & inferius v. 1107 a Mss. Lugd. Bat. etiam confirmatur. Legeret itaque lubens vir cl. cum hac distinctione;

Inter nigra virûm percocto sæcla colore,

ut dicat nigra illa sæcla virorum esse *colore percocto*, tan-

quam *δίβαφα*, ut Græci vocabant quæ bis & penitius tincta atque percocta erant: colore namque nigro indelebili Poeta hosce ait esse mortales.

723 *Media ab regione diei*. Janus Guilelmus scribi jubet *medi ab r. diei*, quoniam *medidiem* & *meridiem* veteres dicebant; & tmeses hæ certe satis familiares sunt Lucretio.

736 *Descendere ningues*. Servius ad Virg. legit, *effundere n.* quæ lectio si vera est, positum hoc verbum fuisse Hav. putat pro *effundere sese* vel *effundi*: sed vulgata satis commoda esse videtur.

747 Multo sudore interpretes exercuit hic versus; nec eos modo qui Lucretium ex professo emendandum atque illustrandum susceperunt, sed & alios. Havercampus tuto satis abesse posse, neque a Lucretio, verum a glossatore natum esse, tribus præcipue argumentis demonstrat, quæ brevitatis ergo sine, quæso, omittamus.

754 *Pervigili causa*. Vid. Ovid. Metam. Lib. II, v. 557. Fabula Corones notissima est, sed non illud pervigilium; credibile itaque fit, ut Faber observat, Lucretium alios secutos esse auctores quam qui ad nos pervenerunt. *Pervigili cura*, i. e. summo studio, accurate, legi malit Lamb. & conjungi cum verbo *vitant*.

756 *Videri*, *Q*. Sublata distinctione locum juvari posse putat Havercampus, & exponit: ubi videri possunt quadrupedes (avibus tanto robustiores) e vestigio perire, & ut (quod subintelligi debet) ipsa vis cogat eos gravi casu procidere, tanquam &c. Ceterum acuta, ut solet, sed longius a Mss. remota est Fabri conjectura.

763 *Credatur porta*, *hinc* &c. Illud *posthinc*, quod habent plures Mss. haud ita male huic loco convenisse, ac Lambinus putat, Preigero videtur. Sed ne quid iste dissimulet, totum locum ex Mss. vestigiis ita legendum atque interpungendum esse censet:

> *Janua ne puteis Orci regionibus esse*
> *Credatur: posthinc animas Acheruntis in oras*
> *Ducere* &c.

Id est, ne existimemus in illis regionibus spiraculum, & quasi vestibulum puteorum Orci esse, atque adeo æstuarium quoddam; ad quod cum veneris, nisi tibi caveas vide ne (inquit Poeta) subito Orcus tibi pedes ducat, atque mirifico saltu in regna sua pertrahat.

771 *Multa*, *cibo aque* &c. Ita Vossius legit, neglecta vid. clisione, quod nostro non inusitatum. Rectissime hoc, nam

nam *sunt*, ait Hav. in Mss. est additum ab illis, qui Lucretianæ elegantiæ minus erant gnari.

786 *Heliconis montibus arbos*. Quænam illa sit, cum Fabro dicam, divinabunt alii. Quidam existimant esse *taxum*; sed cur nos ad Heliconem mitteret? Taxus enim frequens erat in Italia; dein, verum illud de taxo non est, *Floris odore necare*.

791 *Dejicere ut pronos* &c. Optimam lectionem Faber, judice Creechio, tam petulanter sollicitare non debuit. Morbum vero, qui pronos dejicit, *comitialem* recte cum isto interpreteris. Havercampus tamen conjiceret vetustiorem fuisse scripturam,

Cum cinere ut prunas κονιορτὸς *mittere suevit*:

ut hic sit sensus: nidor ille exstincti luminis ita vitales spiritus suffocat & deprimit, ut solet collapsum in cineres ignem obtegere κονιορτὸς, sive cineris tumulus cadente igne excitatus. Græcas enim voces passim interserit Poeta, & similitudo est aptissima. Lambinus hunc versum delendum putabat, vel ita legendum:

Quia gravidis hic nidor abortum immittere suevit.

804 *At cum membra hominis* &c. Magnus Gronovius pone Cod. Vossianum legi malit:

At cum membra domus percepit fervida mustum.

Agit enim Poeta de halitibus & odoribus cerebrum afficientibus, & inter eos refert ferventes in apotheca plena musti vim: quam notum est ab homine sustineri non posse, sed velut apoplexia ictos concidere & pro mortuis exportari, qui nescii intraverint, aut diutius ibi manserint. Recte sensum loci Gronovium tetigisse Havercampo videtur; sed illud *mustum* non satis placet. Putat ipse, ad veterem scripturam magis accedere, si legas:

At cum membra domus percepit fervida, ferme,

quorum verborum fere idem sensus est cum Gronoviano.

862 *Rara tenet circum* &c. *Parthenice* Vossii, *terram* [*virginem*, quasi raro & tenui corpore significaret. Sed, ut monet Hav. *terra virgo* Lat. nondum arata.

890 *Quod genus endo mari Aradio* &c. Accipe integram Creechii notam. „ Ita omnes edidere, quasi sanus foret iste versus, neque medico egeret. At si *endo mari* legatur, quo referendæ sunt istæ voces, v. 892 *multis aliis regionibus*? nam & *multæ* istæ *aliæ regiones* sunt *endo mari*. Legatur igitur *Aradius fons*, de quo Strabo, in libro Geog. VI. Ita enim scripsit Lucretius, & voces istæ *in mari*, sive

endo mari, ad marginem codicis adnotatæ tandem in versum ipsum irrepserunt. " Preigerus plus æquo doctissimum Creechium favisse censet verbo isti, *spirat*, quo utique, post indicatam a Clariss. Is. Vossio præclaram sane atque pulcherrimam emendationem, carere possumus. Omnino voces, *endo mari* retinendæ sunt; ne tamen de mari universo, aut de quibusvis maris regionibus loqui videatur, addendum non *Aradius*, ut ad fontem hoc adjectivum, sed *Aradio*, ut ad mare, de quo sermo est, referatur. Aradium autem mare potuit appellare fretum illud, quod Aradium, scopulum, seu insulam a continente disterminat, & a Strabone describitur, qui videndus omnino est.

913 *Levibus jactarier auris*. Qui legunt *hamis* frustra facere putat Creechius. Neque enim ista voce hoc in loco uteretur Lucretius, qua ante versum 1087 uti non debuit; neque hamis jactantur annuli, at levibus auris agitari quis nescit, qui vidit annulos suspensos?

955 *Morbida vis*. Creechius omnia, sua conjectura, plana reddere & perspicua sibi videtur: sæpe enim loricati milites, dum urbem expugnant, pice, sulphure, seu aqua fervente aspersi *vim fervidam* loricas suas penetrantem senserunt. *Morbidam* vero Havercampo videtur vocasse Poetam vim fervoris pice vel oleo ferventi illatam, quod omni morbo sit intolerabilior.

957 *Facessunt*. Discedunt, Lambinus interpretatur; Creechius autem mallet penetrant, & pervadunt omnino.

977 *Res munda*. Lectio, *hac jucunda*, vid. spurcities, quicquid sentit Lambinus, ferri posse Creechio videtur. Havercampus scribendum censet, *suibus hæc munda*, vel reponendum, *subus hac sic m.* Lambini certe *res* nullam MSS. habet auctoritatem.

1015 - 19 Quinque hi versus ad explicationem modo propositam, quamvis id sentiat Gassendus, pertinere non videntur Creechio, qui cum proxime sequentibus rectius conjungi posse contendit.

1021 Hic versus Lambino suspectus est; longe enim abest ab elegantia Lucretiana, atque eo detracto nihil de sententia decedit.

1029 *Hic*, *tibi*, *quem* &c. Revocavit Havercampus ex Mss. veram lectionem; elegantiæ enim causa *tibi* hic ponitur, ut alibi. Qui hæc & similia non attenderant, auctorem nobis corruperunt.

1045-6 Mutavit hic distinctionem Havercampus; male enim (ut opinatur) ita vulgo interpungi solet.

Usque adeo fugere a saxo gestire videtur.
Ære interposito discordia tanta creatur.

1062 *Semina*. Si *flumina*, quod in probatissimis Mss. invenitur, eligas, præsto Lucretii locus est IV, 1030, ubi pariter flumen de seminis profluentis vi usurpatur.

1076 *Denique res auro* &c. Recte in Fabri emendatione aurum auro conjungi putat Creechius, ut æs æri versu sequenti: non tamen rejicienda est vulgata lectio, nam supra aqua miscetur vino &c.

1078 *Quid ergo?* Quasi dicat, ait Lambinus, Num me idcirco hoc loco ea omnia referre oportet?

1081 *Præstat*. Post Pium (cujus lectionem neglexerant interpretes) ita emendavit Hav. ex Cod. Lugd. Bat.

1083 *Hujus cava illius plenis*. Id est, ut Creechius exponit, hujus corporis cavitates, solidis illius corporis & prominentibus corpusculis.

1105 *Claudicat axis*. Sæpe Lucretius *claudicare* pro *deficere*. Lambinus locum hunc explicat: Qua parte axis, seu polus Arcticus, qui nobis sublimis semper apparet, illis est depressus; seu qua parte mundus inclinatus est ad oram nobis ignotam, quam Græci ἀνταζονα vocant, nostro axi contrariam. Est autem hæc pars meridionalis, seu australis.

1117 *Forte venenum*. Sic emendavit Havercampus ex opt. Lugd. Bat. & ex aliis Lucretii locis. Nam quod vulgati habent *f. alienum*, de omni aere dici potest, cui non assuevimus, licet minus noxio.

1136 In hac pestilentiæ, quæ Athenis olim vastavit, descriptione videat lector admirabilem Poetæ doctrinam & orationis copiam. E secundo Thucydidis libro, & tertio Hippocratis de Morbis Popul. desumpsit hæc Lucretius, atque adeo feliciter expressit, ut, Macrobio judice, Virg. Georg. III, certe Ovidius Met. VII habuerit quem imitaretur.

1144 *Suffusa luce*. Vid. orbibus oculorum sanguine suffusis.

1152-3 Duos hosce versus suo loco emotos versui 1129 subjungendos esse censet Creechius.

1167 Hunc versum Lambinus, oblatrante licet Gifanio, Faber & alii ut spurium, rejiciunt.

1169 *Vertere*. Absolute positum est hoc verbum, ut sæpe alias.

1174 *Mersans*. Veretur Creechius ut suam conjecturam probet Fab. qui ita scripsit versuum præcedentium immemor:

quod si considerasset ægros in undas insilientes, vocem *mensans* probasset.

1175 *Æquabat multum parvis* &c. Efficiebat (ita Fab.) ut quantumvis larga aquæ copia præ nimio ardore æstuantium corporum exigua videretur.

1180 Versus 14 hic inseruntur non a Thucydide desumpti, quos præclaros licet & insignes, si ideo rejiceremus, (nam Poeta historici fidissimus interpres) non est, ait Cr. quod aliquis irascatur; sed quoniam sunt digni Lucretio, admittantur.

1183 *Sollicitæ porro*. Aures sonoribus, ut mentes curis plenæ *sollicitæ* dicuntur.

1193 *In ore patens rictum*. Omnino ita legendum asserit Hav. Hujus namque scripturæ vestigia latent in corruptis Mss. lectionibus, eamque Thucydides firmare videtur. Porro: *tenta meabat* idem Hav. impense tuetur, & explicat abibat, minor quasi fiebat, & peribat. *Meare* hic dixit Poeta, ut *ire* III, 525 & alibi; atque nares quoque & nasi acumen tenuiora & pressiora modo occurrebant.

1196 *Aut etiam nova* &c. Amicus quidam Havercampi scribendum censet:

Aut etiam nono reddebant lampada vitæ:

sed iste vulgatam sequitur.

1200-1-2 Hi tres versus in Thucydide neque enim obscure, quod vult Lambinus, exprimuntur: atque ideo additos crediderit Cr. ut *acre profluvium tetri sanguinis* explicetur.

1202 *Huc*. Fab. necessario legendum putat *hac*, i. e. ea parte, per naves sc. fluebat humani corporis substantia.

1210 *Incusserat*. Cum constanter id libri optimi retineant, mirum interpretes non vidisse positum pro *incusserat se*, vel *incussa erat*, cujus locutionis plura passim apud Lucretium exempla sunt; sic itaque legit Hav. cum Doctiss. Gronov. metus autem mortem *incusserat se*, uti *incutere amorem*, *tremorem*, *morbos* alibi occurrit.

1221 *Ægre*. Ita correxit Hav. ex Mss. extorquebatur enim vi morbi, ut versu seq. dicit.

1226-7 *Aeris auras volvere*. Hoc summa cum elegantia poetice dictum, uno verbo, *vivere* est.

1233-4-5 Horum versuum vulgaris est ordo:

Idque vel in primis &c. 1

Quippe etenim &c.

Ex aliis alios &c. 2

1260-1 *Quo magis æstu Confectos*. Cum hæc, & vulgata

lectio ex Thucydide, ut ait Cr. æque probari possit, Mss. sequi vestigia pressa, jure tutius Havercampo videtur. Turnebus veterem scripturam, *quo magis æstus* aliquando prætulit, nimirum ut hæc sit constructio: *Quo magis æstus*, h. e. aer pestilens, *complebat omnia, ita mors accumulabat*. Quo certe nihil simplicius esse, cum Preigero facile agnoscas.

Pag.	vers.	lege
5	31	côpta
Ib. Var.	lin. 2	compta
7	75	fluctant
140	330	Nec
157 Var.	1	decedere.
169	1019	auras.
185	38	550
187	34	illarumque
204	5	*est*

INDEX

LOCUPLETISSIMUS,

In quo abstrusa omnia, & obsoleta verba, ita loquendi genera insignia, quæ T. LUCRETIUM *legentibus negotium facessere possunt, dilucide ac breviter explicantur, opera & studio J. A. V.*

Prior numerus librum, alter versum denotat.

B

C

E

P

S

V

SYLLABUS PRÆSTANTIORUM EDITIONUM T. LUCRETII CARI.

1486 fol. Veronæ, per Paulum Fridenperger Passaviensem. (*Hæc est omnium prima*).

1495 4.to Venetiis per Theodorum de Ragazonibus de Asula.

1500 4.to Venetiis apud Aldum. (*Ex Hieron. Avantii Veronensis editione, quæ est rarissima.*)

1511 fol. Bononiæ apud Ascensium, cum Commentario Jo. Baptistæ Pii, (*qui Philippi Beroaldi præceptoris sui castigationibus usus est.*)

1512 8.vo Florentiæ, apud Philippum Juntam, cum præfatione & castigationibus Petri Candidi. (*Hic ex Joviani Pontani & Mich. Marulli recensione Lucretium emendatiorem se dare gloriatur. Marullum vero nimis indulsisse ingenio, graviter conquestus est Petrus Victorius; & Scaligero judice*, nullus veterum auctorum ita male ab ullo correctorum acceptus est, ut Lucretius ab illo mendaculo Græco Marullo.)

1515 8.vo Venetiis apud Aldum, ad veterum exemplarium fidem castigata & recensita ab Andrea Naugerio.

1531 8.vo Basileæ, apud Henr. Petri. (*A quo curata sit, nescitur. Var. lect. sunt in margine, sc. ex aliis Editionibus.*)

1536 & 1540 8.vo Lugduni, apud Seb. Gryphium. (*Hæc minore forma anno* 1546, 1558, *atque an.* 1564, 8.vo *&* 1576, 12, *repetita est.*)

1563 & 1570 fol. Parisiis, Curante Dionysio Lambino, (*qui Codicibus quindecim Mstis & Andr. Turnebi atque Jo. Aurati consilio usus, octingenta Lucretii loca restituisse se profitetur. Præclare profecto de hoc Poeta promeritum Lambinum nemo æquus ac peritus lector negabit, etsi commentariorum molem reprehendit Janus Rutgersius. Atque Lambinus ipse in editione posteriori iniquiorem se præbuit Gifanio.*)

1565 8.vo Antuerpiæ, apud Ant. Plantinum, ex recognitione Oberti Gifanii, (*qui editionem banc diligenti studio adornavit, adhibitis Codicibus plus quam octo, & editis ante ipsum fere omnibus. Subjunxit Collectanea sua, sive Commentarios in Lucretium ordine litterarum digestos, atque dictionem ejus cumprimis erudite illustrantes, & Scioppio quantumvis inimico mirifice probatos. Uberiores vero, quos promisit, Commentarii*

Gifaniani non viderunt lucem. In contextu ipso non semper optimam videtur lectionem amplexus esse, ut observavit Clar. vir Jo. Aug. Ernestus collatis lectionibus, quas habebat, Codicis antiquissimi Gottorpiensis.)

1611 12 Antuerpiæ apud Raphelengium. (*Hanc vehementer commendat Barthius ad Statium, curatamque ait a J. Lipsio.*)

1662 4.to Salmurii, Curante Tan. Fabro. (*Eruditus iste interpres atque acutus, sed nimium ingenio tribuens, & Gifanio plus æquo infensus.*)

1680 4.to Parisiis in usum Delphini. (*Mich. Fayus edidit cum interpretatione latina & notis. Pareum fere & Nardium compilavit, homo, sive potius bipes, parum idoneus ad hoc negotium, unde notæ ejus plenæ sunt pudendis hallucinationibus.*)

1695 8.vo Oxonii, Curante Thoma Creechio. (*Hic Lucretium totum imbiberat; ideo nil doctius vel magis philosophicum Creechianis notis inveniri potest.*)

1712 fol. & 4.to Londini apud Jac. Tonson. (*In hac satis splendida atque accurata editione additæ sunt Variæ lectiones e Mss. collatis a N. Heinsio, Jac. Susio, Munkero, Is. Vossio &c.*)

1715 12. Londini, apud Mich. Mættarium. (*Secutus est iste editionem proxime superiorem.*)

1721 & 1751 8.vo Patavii, apud Josephum Cominum, cura Jo. Ant. Vulpii. (*Quamvis sedulo castigata, nulla hæc fere est ad criticas rationes.*)

1725 4.to duobus voll. Lugduni Batavorum, apud Janssonios Van Der Aa, curante Sigeberto Havercampo. (*Magnificentissima & optima editio, cui pene omnia hæc nostra debet.*)

1744 12. Parisiis, apud Coustel. curante Andr. Philippe. (*Satis nitida, at parum utilis editio.*)

1772 4.to & 8.vo Birming. apud Baskerv. (*Ob typorum exquisitissimam elegantiam luxuriosis modo & βιβλιοτάφοις parata hæc editio.*)

Aliæ porro multæ sunt Lucretii editiones, quæ, quantumvis accurate in usum tironum factæ, spernuntur a doctis, & idcirco in hunc censum non veniunt. Istas admodum curant rhetores

cum vulgaribus commentariis. Sed aliud e scholarum suggestu coram discipulis vociferari, aliud eruditis lucubrando operam navare suam: aliud est ἐξηγητικὸν *in re literarum publica, aliud* κριτικὸν *agere, cujus potissimum partes in antiquorum scriptorum libris edendis desiderantur.*

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. *Gio: Tommaso Mascheroni* Inquisitor Generale del Santo Offizio di *Venezia* nel Libro intitolato *Collectio Auctorum Classicorum &c. Stampato*, non vi esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni Costumi, concediamo Licenza a *Nicolò Bettinelli* Stampator di *Venezia*, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Data li 5. Settembre 1781.

(Andrea Querini Rif.
(Alvise Vallaresso Rif.
(Girolamo Ascanio Giustinian Kr. Rif.

Registrato in Libro a Carte 19. al Num. 186.

Davidde Marchesini Seg.

e,
io
io
lo-
ser
a,
lo-
tu-
lli
m-
di
lle
a.

if.

6.